The book cover features a stylized illustration of a woman with long dark hair, seen from behind, wearing a bright orange-red hooded coat. She stands in a vast, blue-toned landscape that resembles a sky or a dreamlike space. In the upper left, a white airplane flies across the sky, leaving a long, bright white contrail. The background is filled with soft, white clouds and several white birds in flight. The overall color palette is dominated by various shades of blue and white, with the orange-red coat providing a strong focal point.

SAMOLYOT CHIPTASI

TURK YOZUVCHILARINING SARA HIKOYALAR TO'PLAMI

• JAHON ADA TI TURKUMIDAN •

JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN

SAMOLYOT CHIPTASI

Hikoyalar

ZIYO NASHR

Toshkent

2022

UO'K 821.512.161-32
KBK 84(5Turk)
P 70

Tahrir hay'ati:

**Naim Karimov, Erkin A'zam, Xurshid Do'stmuhammad,
Suvon Meliyev, Shuhrat Sirojiddinov, Dilmurod Quronov,
Nurboy Jabborov, Uzoq Jo'raqulov, Ulug'bek Hamdamov,
Abdurahmon Jo'rayev**

Tarjimonlar:

Miraziz A'ZAM va b.

Boyqurt, Faqir.

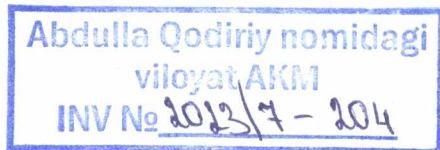
P 70 **Samolyot chiptasi.** [Matn]: hikoyalar / Faqir Boyqurt; tarjimonlar: Miraziz A'zam va b. – T.: „Ziyo nashr“ nashriyoti, 2022. – 160 b.

ISBN 978-9943-8520-5-1

Ushbu kitobda turk adabiyotining yirik namoyondalarini eng sara hikoyalari jamlangan. Qardosh turk xalqining mahorat bilan tasvirlangan ichki kechinmalari, dard-u azobi, qolaversa, jo'shqin hayoti o'zbek kitobxonini ham ta'sirlantirmasdan qolmaydi. Voqealar kishida go'yoki uzoq bir o'zga yurtda emas, aksincha o'z makonida sodir bo'lgan muammolar haqida hikoya qilayotgandek taassurot uyg'otadi. Bir so'z bilan aytganda, kitobxon hikoyalarni o'qir ekan, uzoq vaqt ta'sirlanib yurishi, shubhasiz.

Kitob keng ommaga mo'ljallangan.

**UO'K 821.512.161-32
KBK 84(5Turk)**

ISBN 978-9943-8520-5-1

© Miraziz A'zam va b. (tarj.).
© „Ziyo nashr“ nashriyoti, 2022.

NASHRIYOTDAN

Biz o'tgan mingyilliklar davomida jahon sivilizatsiyasiga ulkan hissa qo'shgan, uni o'zgartira olgan xalqimiz. Madaniyat, san'at, axloq, falsafa, fan va adabiyot sohasida buyuk ajdodlarimiz qoldirgan ulkan meros hali-hamon dunyoning barcha rivojlangan mamlakatlari tomonidan e'tirof etilib, o'rganib kelinadi. Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, Burhoniddin Marg'inoniy, Ahmad al-Farg'oniy, Muso al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Nasr Forobiy, Bahouddin Naqshband, Abullays Samarqandiy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Mahmud Koshg'ariy, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Boborahim Mashrab singari yuzlab ajdodlarimiz borki, biz ularni hech ikkilanmasdan jahon miqyosidagi mutafakkirlar deyishga haqlimiz. Ammo bugungi avlod ularning buyuk shaxsiyati, tarixi, jahonshumul shon-shuhrati bilangina cheklanib qolmasligi lozim. Ajdodlarning madaniy, ma'rifiy, ilmiy, ijtimoiy, adabiy faoliyati, hayot tarziga doimo hushyor nigoh va ibrat ko'zi bilan qarashimiz maqsadga muvofiq. Tarixiy manbalarni sinchiklab o'rganadigan bo'lsak, mutafakkir ajdodlarimiz jahon madaniyati, ilmiy va badiiy tafakkuri bilan doimiy tarzda hamqadam, hamnafas bo'lib kelganlar. Jahonda ro'y berayotgan birorta madaniy-intellektual o'zgarish, biror badiiy tafakkur namunasi bobolarimiz nazaridan chetda qolmagan. Ajdodlarimiz ularni o'qib, uqishar ekan, o'z milliy madaniyatlarini rivojlantirish, jahon xalqlaridan ortda qolmaslikni maqsad qilganlar. Ko'plab xorijiy tillarni bilganlari, xorij mutafakkirlari yozgan asarlarni tarjima qilganlari bu o'rinda qo'l kelgan. Eng muhimi, xorij madaniyati, badiiy-ilmiy tafakkuri namunalariga nisbatan shaxsiy to'xtamlari, xulosalari va tanqidiy nuqtayi nazarlari bo'lgan.

Biz bugun, mamlakatimiz Prezidenti kitobxonlik madaniyatini takomillashtirishni davlat siyosati darajasiga ko'targan bir paytda, o'tmishda yashab o'tgan buyuk ajdodlarimiz an'anasini izchil davom ettirishimiz, jahon madaniyati, san'ati, adabiyoti namunalari bilan izchil va tizimli tarzda tanishib borishimiz zarurdir.

Xalqimiz ijtimoiy-madaniy hayotidagi mana shunday ulkan ehtiyojni nazarda tutib „Ziyo nashr“ nashriyoti bir xayrli ishga qo'l urishga bel bog'ladi. Ya'ni joriy yildan e'tiboran jahon nasri namunalarining yuz jildligini chop etishga kirishdi.

Mazkur nashrda siz turk, rus, ingliz, italyan, fransuz, nemis, hind, xitoy, arab, eron, yapon, amerika adabiyoti namunalari bilan tanishasiz. Yuz jildlikda Ch. Dikens, L. N. Tolstoy, A. Dyuma, N. V. Gogol, O. de Balzak, A. P. Chexov, Gi de Mopassan, J. London, G. Flober, M. Sholoxov, G. G. Markes, A. Kuprin, V. Shukshin kabi siz muhtaram o'quvchiga nisbatan tanish yozuvchilar asarlari bilan birga, S. King, U. Folkner, V. Vulf, Mo Yang, Chan May Txyun, V. Losa Mario, T. Bug'ra, Dundar Alp, Dino Butssati, R. Akutagava, I. Bunin, K. Chandr, Abdul Muis, Y. Zamyatin singari jahon xalqlari tomonidan e'tirof etilgan-u, ammo o'zbek kitobxonlarining aksariyati ilk bor uchrashayotgan yozuvchilar asallarini o'qishga muyassar bo'lasiz.

Mazkur yuz jildlik jahon nasrining deyarli barcha janrlarini qamrab oladi. Unda siz jahon o'quvchilarini hayratga solib kelayotgan romanlar, qissalar, novella va hikoyalardan bahramandlik hissini tuyasiz.

Tarjimalar ichida Abdulla Qahhor, Zumrad, Odil Rahimiy, Qodir Mirmuhamedov, Vahob Ro'zmatov, Ozod Sharafiddinov, Ibrohim G'afurovdek mashhur tarjimonlar tomonidan o'girilgan asarlar qatorida umidli yosh tarjimonlar ijod namunalari ham o'rin olgan. Albatta, tarjima asarlar tarkibida rus tili vositasida amalga oshirilganlari ko'proq. Bunda biz tajribali, mahoratli tarjimonlar o'girmalariga bo'lgan ishonch va hurmatni bosh mezon qilib oldik. Shu bilan birga, ingliz, fransuz, nemis, turk, arab, fors tillaridan qilingan original tarjimalarning mutaxassislar tomonidan tan olingan namunalari ham qamrab olishga urindik. Eng muhimi, bu o'rinda badiiy tarjimalar sifati, milliy tilimiz jozibasini qanchalik aks ettirganiga asosiy e'tiborni qaratdik. Yuz jildlikni tayyorlash jarayonida imkon darajasida xalqimiz ma'naviyati va axloqiy mezonlariga muvofiq keladigan asarlarni tanlashga harakat qildik.

Ammo shuni alohida ta'kidlashni istardikki, „Jahon nasri namunalari yuz jildligi“ni chop etish nashriyotimiz uchun ilk tajriba. Shunday bo'lgach, mazkur yirik loyihaning kamchiliklari, maromiga yetmagan jihatlari bo'lishi tabiiy. Bu jarayon muttasil davom etib, tajriba va mahorat, texnik imkoniyatlar oshgan sari kamchiliklar ham bartaraf bo'la borishiga ishonamiz. Va, umid qilamizki, xayrli niyat bilan boshlayotgan ishimizdagi juz'iy kamchiliklarni aziz kitobxonlarimiz ma'zur tutadilar. Muhtaram adabiyotshunoslarimiz, adiblarimiz va adabiyot muallimlarimiz keyingi nashrlarni amalga oshirish jarayonida o'zlarining qimmatli maslahatlarini ayamaydilar degan umiddamiz.

Yaratgan Alloh ishimizni xayrli, ajr-mukofotlarga loyiq, jonajon xalqimiz uchun manfaatli qilsin!

Aziz NESIN

IBRATLI TASODIF

Buni bizga o'qituvchimiz gapirib bergan. O'sha o'qituvchimizning bir qarindoshi birinchi jahon urushi yillarida armiyada ofitser bo'lib xizmat qilgan ekan. O'sha odam kunlardan birida cho'lda ketayotib qiziq bir voqeaning guvohi bo'libdi. Tipratikan bilan yo'g'on bir ilon „jang“ qilishayotgan ekan. Hujum qilayotgan, asosan, tipratikan bo'lib, u nuqul hamla qilar, har hamla qilganida o'tkir tikkanlarini ilonning tanasiga sanchib olarkan. Ilon chetroqqa o'rmalab qochmoqchi bo'lsa, yugurib oldidan chiqar, yana nayzasini suqib-suqib olaverarkan. Oxiri ilon shu darajada abgor bo'libdiki, qimirlashgayam holi qolmabdi. Tipratikan yana hujumga shaylanib turganini ko'rib, ofitser qo'lidagi tayog'i bilan uni bir-ikki marta tushiribdi.

Tipratikan til tortmay o'libdi, tayoq ham qars etib sinibdi. Ofitser yo'l-yo'lakay singan tayog'ini o'ynab, o'zi turgan chodirga yetib olibdi. Oradan ancha vaqt o'tgach, tashqari chiqib qarasa, boyagi yo'g'on ilon chodirning ostonasida tasmadek cho'zilib o'lib yotganmish. Ustida singan tayoq bo'lagi.

O'qituvchimiz shu voqeani aytib bergach, bizga bunday degan edi:

– Tanasi ilma-teshik boʻlib ketan bir ilonning yaxshilikka yaxshilik qaytarish niyatida shuncha yoʻl bosib, tayoqning singan uchini sudrab kelishi aslida aql borvar qilmaydigan narsa. Lekin bu boʻlgan voqea. Qolaversa, buni ibratli tasodif desa ham boʻladi.

*Turk tilidan
Miad HAKIMOV tarjimasi*

MASXARABOZ

Bemor doktorga o'z dardini to'kibdi:

– Doktorbey, tobim yo'q. Hayotdan zavq ololmayapman. Iztirobларimni unutilmay qiynalyapman. Ishtaham yo'q. Tomog'imdan qil o'tmaydi. Ko'z oldimdan och-yalang'och insonlar ketmaydigan bo'ldi. Tonggacha uxlolmay ular bilan birga sovqotib chiqaman. Jinoyat haqidagi xabarlarini o'qi-ganda o'sha jinoyatda mening ham aybim yo'q-mikan, deb o'ygа tolaman. Qotil tutgan pichoqning sopi qo'limni kuydurayotgandek bo'laveradi. Otilgan har bir o'q mening qalbinga sanchilgandek azoblanaman. Jamiyatdagi barcha ayb, jinoyat va gunohlarni ortmoqlab ketayotgandek his qilaman. Kulishni tamoman unutilib yubordim. Doktorbey, menga yordam bermasangiz holim xarob – deya shikoyat qilibdi.

Doktor bemorni tekshirgandan so'ng, yelkasi-gа qo'lini qo'yib deraza oldiga olib boribdi. Pardani tortib barmog'i bilan ko'cha betidagi afishani ko'rsatibdi. Unda sirk masxarabozining rasmi bor ekan. Doktor o'sha masxarabozga ishora qilib:

– Azizim, – debdi. – Anavi masxarabozni ko'ryapsizmi? Har kuni oqshomda ajoyib tomoshalar ko'rsatmoqda. Sizga tavsiyam, o'sha tomoshaga boring, barcha iztiroblaringizni unutasiz, maza

qilib kulib dam olasiz. Dilingiz yayraydi. Kasallik-
dan ham asar qolmaydi.

Bemor boshini egibdi va chuqur bir uh tortgan-
dan keyin debdi:

– Doktorbey, o'sha masxaraboz, menman!

Turk tilidan
Ma'rufjon YO'LDOSHEV tarjimasi

JO'ROVOZ BO'LIB

O'sha paytlarda Istanbulda hovli-joyimiz bo'lguchi edi. Besh tanobcha yerimiz ham bor. Uydagi mushuk bilan kuchukcha birga katta bo'lganliklari uchun judayam inoq edi. Tomorqaga sabzavot ekib, bir chekkasida tovuq boqardik. Yana bir eshagimiz bo'lib, men uni Chalabiy deb chaqirardim. Jonivor nihoyatda yuvosh edi. Kuchukcha bilan mushuk ikkovi Chalabiyning ustiga chiqib olib, o'sha yerda tong ottirgan paytlari ko'p bo'lgan. Ba'zan kuchukchanning Chalabiy bilan o'ynashgisi kelib qolar, shunda u yugurib borib, naq g'ajib tashlamoqchi bo'lganday akillay boshlardi. Chalabiyning esa parvoyi palak edi.

Tovuqlar kurk bo'lib, jo'ja ochadigan payt keldi deguncha osmonda kalxatlar izg'ib qolardi. Mabodo birorta kalxat jo'jaga chang solmoqchi bo'lib yerga sho'ng'isa bormi, ona tovuq darhol qanotlarini kerib, patlarini hurpaytirib olar, bolalarini xatardan ogoh qilmoqlik uchun qaqillagan ovoz chiqarardi. Buni eshitib, jo'jalar pana joylarga qochib qolishardi.

Mushuk bilan kuchukcha qayerda bo'lmasin, tovuqning nolasini eshitishlari bilanoq darhol yordamga yetib kelishardi. Jo'jalarga ozor berish uyoqda tursin, ikkoviyam ularni onalari bilan bir

safda turib kalxatlardan himoya qilishardi. Bir tomondan ona tovuq qaqillaganicha yer bag'irlab uchib yurgan kalxatga qarab sapchisa, ikkinchi tomondan mushukcha miyovlab, kuchukcha qattiq vovullardi. Xullas, tovuq, mushuk va it baravariga jo'r bo'lib, kalxat hujumini daf qilishardi. Sheriklarining ovozini eshitgan Chalabiy boyoqish biror xatar borligini sezardi-yu, ammo bir oyog'i zanjir bilan qoziqqa bog'lab qo'yilganligi uchun bor kuchi bilan hangrab yuborardi.

Bir kuni yana hovlini tovuqning qaqillashi-yu mushukning miyovlab, itning vovullashi tutib ketdi. Chalabiy ham turgan joyida hangrab yubordi. Bir payt qarasam, Chalabiy oyog'idagi zanjirni shildiratib shu tomonga qarab irg'ishlab kelyapti. Zanjirning bir uchida temir qoziq. Bildimki, qoziqni bir amallab sug'urib qochgan.

Chalabiy sheriklarining yoniga yetib kelgach, ikkala qulog'ini ding qilib, kallasini osmonga ko'tardi-da, tepada aylanib yurgan kalxatga qarab shunday bir bo'kirib yubordiki, asti qo'yave-ring. Eshagimizning bunaqa hangraganini shu vaqtgacha hecham eshitmagan edim.

IDOL BRANSKI

Mashinada Yevropadan Turkiyaga qaytayotib, Yugoslaviya orqali o'tadigan bo'ldik. Belgradga yaqinlashib qolgan edik, yo'l chetida joylashgan bir xo'jalikka ko'zimiz tushdi. Surishtirib bilsak, bu yerda zotli itlar yetishtirisharkan. Uning egasi bir yugoslav bo'lib, o'zi shu sohada mutaxassis ekan. Xo'jalikni aylanib chiqdik. Har xil toifali yuzlar-cha itlarni ko'rdik. Bitta kuchukcha bizga ma'qul tushib, uni sotib olmoqchi bo'ldik. Egasi uni tug'ilganiga endi yigirma kun bo'lganini, o'zi esa Londonda bo'lib o'tgan ko'rikda birinchi o'rinni olgan Idol Branski laqabli itning zurriyoti ekanini aytdi. Xullas, ikkinchi Idol Branskini sotib oldik. Bizga kuchukcha bilan birga uning nasl-nasabi yozilgan guvohnomani ham berishdi.

Kuchukchani uyga olib keldik. Oyim uni uy ichida saqlashga ko'nmadi. Noiloj hovlidagi katakka qamab qo'ydik. Idol Branski yonidan jilishimiz bilan shunaqayam uvvos ko'tardiki, asti qo'yave-rasiz. Tuni bilan goh chiyillab, goh uvullab chiqdi. Na o'zi orom oldi, na bizga va na qo'shnilarga tinchlik berdi. Ertasi kuni toza boshimiz qotdi. Kun bo'yi uning yonidan jilmadik. Kechasi yana halovat bo'lmasligi aniq edi.

Yaqin tanishlarimizdan biri maslahat berdi:

– Qo‘ng‘iroqli soat bor-ku, shuni to‘rvaga solib, yoniga qo‘yinglar-chi, g‘ingshimasa kerak.

Aytganini qildik. Idol Branskining akillashi tin-di. Tuni bilan churq etgani yo‘q. Erta bilan uyg‘on-gach, o‘lib-netib qolmadimikin, degan xavotirda katagiga borib asta mo‘raladik. Soat solingan to‘r-vaga boshini qo‘yib, tinchgina uxlayotgan ekan.

Shundan keyin har kuni kechqurun buni tak-rorlab turdik. Kechalari tortqilab o‘ynardi. Bora-bora Idol Branski ulg‘ayib, soatsiz uxlaydigan bo‘ldi. Bir kuni bizga maslahat bergan o‘sha tani-shimizdan buning sababini so‘radik. U o‘zi bu ish-ni qilib ko‘rmaganini, lekin bir kitobda shu haqda o‘qiganini aytdi. Kitobda yozilishiga ko‘ra, kuchuk bolasi soatning tiqirlashini onasining yurak uri-shiga o‘xshatar ekan. Ma‘lumki, kuchuk bolacha-lari, odatda, onasining qorniga boshini qo‘yib yo-tadi. Demak, Idol Branski soat solingan to‘rvaga boshini qo‘yib uxlashining sababi ham shunda.

*Turk tilidan
Miad HAKIMOV tarjimasi*

AGAR...

Qadrli do'stim, Bahri Filfil! Maktub yo'llab meni eslaganing uchun sendan minnatdorman. Ushbu senga, pochtada yo'qolib qolmasa, yo'llayotgan maktubim agar senzuradan o'tsa, agar xat tashuvchi manzilingni to'g'ri o'qiy olsa, agar yashayotgan uying musodara qilinmasa yoki xo'jayin seni uydan haydab chiqarmasa, umid qilamanki, albatta, senga yetib boradi.

Azizim, Bahri Filfil! Maktubingda qachon uylanishim haqida so'rabsan. Agar qaylig'im ish topa olsa, agar xo'jayin unga tegajoqlik qilganida o'jarlik qilgani uchun ishdan haydab yubormasa, agar maoshimizga loyiq kvartira topa olsak, agar ba'zi zarur uy jihozlarni xarid qila olsak, agar bosh vazirimiz va'da qilgan iqtisodiy yuksalish ro'y berib, esimni taniganimdan beri gapiriladigan turmush darajamiz yaxshilanib, maoshim oshsa, agar o'n yildan buyon uylanishimni kutayotgan qaylig'imning sabr-toqati tugamasa, agar meni ta'qib ostiga olishmasa, uzoqroqqa badarg'a qilishmasa, ishdan haydashmasa, yaqin kunlarda, albatta, uylanaman.

Sevikli Bahri Filfil! Maktubingda Sayfi xolamning sog'lig'ini so'rabsan. Agar u yettinchi doktori tavsiya qilgan dorini topa olsa, agar kasal-

xonada bo'sh joy bo'lib, uni operatsiya qilishsa, agar u operatsiyadan tirik chiqsa, agar u batamom sog'ayib ketishi uchun Yevropaga borib davolanishga pul topa olsa, agar u tushgan kema cho'kib, yonib ketmasa, boshqa mamlakatga qochmasa, musodara qilinmasa, agar bojxonadan o'tganda xolamizning sog'ligi yanada og'irlashmasa yoki uning jamadonidan eriga sovg'a uchun olgan galstukni topishib, kontrabandada ayblashib, qamab qo'yishmasa, agar u bularning hammasiga bardosh berib, tirik qolsa, tez kunlarda, albatta, sog'ayib ketadi.

Qadrdonim, Bahri Filfil!

Maktubingda komandamizning bu mavsumdagi ahvoli bilan qiziqibsan. Agar o'yin paytida komandamiz darvozasi kichrayib qolsa, agar o'yinchilarimiz ko'zini quyosh qamashtirmasa, agar raqib darvozasi tomon kuchli shamol tursa, agar muxlislar tinimsiz qiyqirib, raqib komanda o'yinchilarining o'takasini yorishsa, agar ularga so'ta va temir kosov, shisha otib, birortasini mayib qilishsa, agar har bir uchrashuv oldidan o'yinchilarimiz aziz avliyolarning qadamjolarini ziyorat qilib, bundan quvvat olsa, komandamiz, albatta, chempion bo'ladi. Maktubingda hol-ahvolimiz bilan qiziqibsan. Agar yomg'irdan so'ng radio, telefonlar buzilmasa, gaz berkilib qolmasa, agar elektr o'chib, suv quvurlari yorilib, transport izdan chiqmasa, agar buning kasofatidan nonning narxi ko'tarilmasa, turmushimiz juda farovon bo'lishi aniq. Sen yana amakimning ishlari bilan qiziqibsan. Agar amakim Anqaraga eson-omon yetib borib, pora, tanish-bilish va qing'ir

yo'llar bilan ishini ijobiy hal etsa, agar maktabdan o'rtog'i unga tavsiyanoma bersa, agar ana shu tavsiyaga ko'ra, bankdan qarz olib, savdo do'koni osganidan keyin aqldan ozib qolmasa, yaqin kunlar ichida uning ishlari ham, albatta, yurishib ketadi.

Qimmatli, Bahri Filfil!

Sen yana kichkina Jengizning o'qishini so'rab-san. Agar ularning sinfida bu yil ham o'tgan yildagiday to'qsonta bola o'qimasa, agar mashg'ulotlar uch smenada o'tmasa, agar darslar o'qituvchi yetishmasligidan yo'qqa chiqmasa, agar qayta imtihon topshirish yoki yomon baholar bilan sinfdan sinfga ko'chishga ruxsat bo'lsa, yoki vazirlik buning uchun yana imtiyozlar joriy qilsa, bolakayning o'qishi joyida bo'ladi. Og'aynim, Bahri Filfil! Iltimos qilgan narsangni surishtirib, aniqladim. Menga aytishdiki, agar tepakallarning boshidan jingalak soch o'sib chiqsa, ho'kizlar majnun-tol shoxlariga uya qo'ysa, agar qora tanlilar oq tanliga aylansa, agar quyoshning yuziga loy chaplansa, agar mushuklar kir yuvsa, agar osmonga narvon bilan chiqishsa, agar tuyaning dumi yerga tegsa, sening iltimosing qondirilar ekan.

Qadrdonim, Bahri Filfil, javobingga mushtoq bo'lib, seni o'pib qolaman.

*Turk tilidan
Mehmon ISLOMQULOV tarjimasi*

BORIGA BARAKA

Uning taksiga o'tirmaganiga to'rt yildan oshgandi. Ammo bugun o'tirishga to'g'ri kelib qoldi. Zarurat yuzasidan.

Uylanmoqchi bo'lgan qizi bilan birga edi. Qatorlashib turgan mashinalar orasidan eng eskisini tanlashdi. Eshagiga yarasha tushovi – yangi mashinaning kira haqi ham o'ziga yarasha bo'lishi ma'lum. Ularning baxtiga haydovchi ham keksaroq ekan. Albatta, tajribali haydovchi insofliroq bo'ladi. Ular mashinaga o'tirishdi. Haydovchi hisoblagichni ishlatib qo'ydi.

U ko'z qiri bilan hisoblagichni kuzatib borardi: 60–65–70–75...

– Bugun ob-havo ajoyib-a?

– Ha... To'g'ri... Ajoyib... 105–110–120...Tik-tak, tik-tak, tik-tak.

Hisoblagich tinimsiz ishlardi.

Qiz so'rab qoldi:

– Sizga bir nima bo'ldimi? O'ylanib qoldingiz.

– E yo'-o'q... Hech nima bo'lgani yo'q. Xudo haqqi hech narsa bo'lmadi...

– Lekin tashvishga tushib qoldingiz.

– Bilmadim. Ho-ho! Aksincha. – Men judayam xursandman. Ho-ho! 255, tik-tak, 360, tik-tak...

– Biz shu yerda tushib qolamiz, janob haydovchi!

Qizga bilintirmay hisoblagichga birrov qarab qo'ydi – 395 kurush haq yozilgandi. Darhol xayolida hisoblab chiqdi. Hay, boringki to'rt lira (bir lira 100 kurushga teng) bo'lsin. Ikki barobar qilib to'laydi – sakkiz lira. Yoningda ayol kishi bo'lganda ular doimo ko'proq so'raydi. Hay mayli, o'n lira bera qoladi!

– Qancha berishim kerak sizga, janob haydovchi!

– Boriga baraka-da, beyafandim.

– Yo'q, bunaqasi ketmaydi. Ayting, qancha bo'ladi?

– E nimalar deyapsiz, azizim, bu axir mashinaku, ot emas, tuya emas, qancha bersangiz shuncha bo'ladi-da.

– Yo'-o'q! O'rtamizda xafagarchilik bo'lmasligi kerak!

– Hay, bir nima beraqoling endi. Men oz ekan, ko'p ekan deb o'tirmayman. Menga baribir!

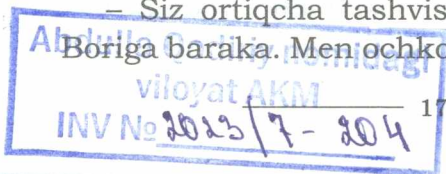
– Yo tavba! Men siz uchun nima oz-u nima ko'pligini qayerdan bilaman?

– Men sizga bir nima deyolmayman. Boriga baraka.

Dunyoda shunaqa yumshoqko'ngil, insofli, yaxshi odamlar ham bor-a! Agar unga o'n lira bersa kamlik qilmasmikin? Shuncha masofani bosib o'tishdi. Harqalay, ko'proq bergani ma'qul. Yo'nalishli taksilarda buncha joygacha olti yarim lira olishadi.

– Og'ayni, meni ortiqcha qiynama. Iltimos, aytaqol, qancha xohlaysan?

– Siz ortiqcha tashvishlanmang, beyafandim. Boriga baraka. Men ochko'z odam emasman. Axir,

men „Oz berding, ko‘p berding“ deya olarmidim? Berganingizga shukur qilib ketaveraman!

– Yaxshi, ammo belgilangan narx yo‘qmi? Men qancha berishim lozimligini qayerdan bilaman?

– Siz ham, afandim, xom sut emgan bandasiz. Biz ancha masofani bosib o‘tdik. Boriga baraka qilamizda endi.

U oz berib qo‘yishdan emas, yanglishib ko‘proq bervorishdan qo‘rqardi. Mayli, nima bo‘lsa bo‘lar! Borini peshonasidan ko‘raveradi.

U hamyonidan o‘n liralik tangalar va yana ikki yarim lira chiqarib, haydovchiga uzatdi:

– Marhamat, oling!

Ikki yarim lirani u haydovchining xushmuomalaligi, ochko‘z bo‘lmagani va har ikki gapining birida „Boriga baraka“ deb turgani uchun, mukofot tariqasida ustiga qo‘shib berayotgandi. Albat, ortiqchasi bilan to‘layotgandi, ammo unga buning ahamiyati yo‘q edi. Bugun sevgilisining qo‘lini so‘ramoqchi edi. Bunaqa kunda tantilik qilsa arziydi.

Haydovchi qo‘lidagi pulni sanab ko‘rdi:

– Bu nimasi?

– O‘n ikki yarim lira.

– Siz aqldan ozdingizmi, afandim? – deya tu-toqdi haydovchi. – Shunday bemahalda-ya?!

Qiz gapga aralashdi:

– Bundan ikki kun oldin shuncha masofaga yetti yarim lira beruvdik.

Haydovchi pullarni yigitning yuziga otib yubordi:

– Choychaqang o‘zingga buyursin!

Pullar haydovchi bilan boyoqish yigitning o‘r-tasidagi yerda sochilib yotardi.

– E uyat-e! Hech bo'lmasa qizingdan uyalsang bo'lardi!

Yigit yana ikki yarim lira qo'shib uzatdi. Haydovchi battar jazavaga tushdi:

– Sen nima, menga sadaqa beryapsanmi? Keragi yo'q! Odamda insof bo'lishi kerak! Men uni oliyhimmat odam deb „Boriga baraka“ desam-u, u bo'lsa...

Yigitcha haydovchining ovozi o'chishi uchun bor davlatini berishga tayyor edi. Qizining oldida sharmanda qildi-ya. U yana besh lira chiqardi. Haydovchi hamon javrardi:

– Yana yoniga qizini o'tqazib olganiga o'laymi! Oliyjanob odam deb o'ylabman. To'qimtabiat ekansan-ku!.. Agar „Boriga baraka“ degan bo'lsam, bu menga sadaqa bersayam bo'laveradi degani emas-ku! Men o'z haqimni talab qilyapman, o'z haqimni! Tushunyapsanmi?! Mabodo haydovchi yerda sochilib yotgan pullarni olmay jo'navorsa nima bo'ladi? Yigit hamyonidan yana besh lira chiqardi va yerdagi pullarga qo'shib haydovchiga uzatdi. U pulni oldi. Gazni bosdi. Mashina silji-yotganda haydovchi yana qichqirib qoldi:

– Albatta, men o'zim aybdorman. Bunaqalarni mashinaga o'tqazish kerak emas! Odamning olasi ichida bo'larkan-da. Men uni oliyhimmat odam deb o'ylab „Boriga baraka“ deb o'tiribman. U esa meni chuv tushirmoqchi bo'ldi. Hozirgi odamlar shunaqa aynib ketgan! Yigit bilan qiz shahar chetidagi yemakxonaga kirishdi. Shu tobda yigitning ichiga qil sig'masdi. Kallasida hali-hamon haydovchining boyagi shang'illashi aks-sado berib turardi. Agar u ko'proq berolganda edi! Qancha lozim bo'lsa shuncha berardi-da!

- Nima deding?
- Atrofimizdagi manzara chiroyli ekan deyapman, - dedi qiz.
- Sen ayt-chi, o'zingga qancha kerak?
- Men... tushunmadim!..
- Nega endi o'zingga qancha kerakligini to'ppa-to'g'ri aytib qo'ya qolmaysan? Qiz keskin yuzini o'girdi va orqasiga qaramay tepalikdan pastga chopib ketdi. Jon-jahdi bilan bu yerdan uzoqlashdi. Hammasi tamom bo'ldi.

Shodmon OTABEK tarjimasi

SHAFQATLI IT

Uyimiz katta yo'l yoqasida bo'lguchi edi. Qish kunlaridan birida ikkinchi qavatdagi deraza yonida gazeta o'qib o'tirardim, oldimda esa qahva. Shu payt ko'cha tomondan ingillagan ovoz eshitildi. Shunday ayanchli, shunday g'amnok ediki, gazetani ortiq o'qiyolmadim. Eshikni ochsam, jingala-jingala oq junli daydi bir kuchukcha turibdi. Meni ko'rishi bilan jonholatda ingray boshladi. Allaqayeri og'riyotganini sezdim. Tumshug'ini ostonaga qo'yib, iltijo bilan ko'zimga tikildi. Darrov yerdan ko'tarib olib, uyoq-buyog'iga razm solib ko'rdim. Bir oyog'i lat yegan bo'lsa kerak, qonayotgan ekan. Yaralangan joyini yaxshilab yuvib, dori surtdim, keyin oyog'ini taxtakachlab, mahkam bog'lab qo'ydim. Anchagacha ingillab yotgach, keyin tinchib qoldi. Qorni to'ygach, uyquga ketdi.

Oradan o'n besh kuncha vaqt o'tgach, taxtakachni olib tashladim. Boyoqish ikki-uch kun cho'loqlanib yurdi, keyin yarasi butunlay bitib ketdi. Ko'hlikkina, sho'xroq kuchukcha ekan, uy ichi bilan hammamiz unga qattiq bog'lanib qoldik. Lekin u ko'chaga o'rgangani uchun hamisha uydan qochish payida bo'lar, bunday paytlarda esa uni ko'cha-ko'ydan tutib olib, joyiga qaytarardik.

Kunlardan birida itimiz yo'qolib qoldi. Shuncha qidirsak ham topilmadi. Ko'p afsuslandik, lekin iloj qancha edi.

Kelasi yil yana o'shanday qish kunlaridan birida erta bilan deraza yonida qahva ichib o'tir-sam, to'satdan ko'cha tomondan vovullagan ovoz keldi. Negadir bu tovush tanishdek tuyuldi.

Darhol pastga tushib, eshikni ochdim. Ha, xuddi o'zi... Meni ko'rishi bilan it dumini likilla-tib, sakrashga tushdi. Yonidagi sap-sariq bahay-bat sherigi tinmay ingillardi. Yaqiniga borib qa-rasam, bir oyog'i singan ekan. Ha, oradan bir yil o'tgandan so'ng o'sha daydi itimiz mendan najot istab yarador sherigini oldimga boshlab kelibdi.

CHEGARA USTIDAGI UY

Yangi uyga ko'chib kelganimizning ikkinchi kuni edi. O'ng tomonimizda bir qo'shni bor. Yo'limiz ularning uyi oldidan o'tadi. Deraza yoniga o'tirib olgan bir keksa kishi bizga qarab: – Bu uyga ko'chib kelmasangiz yaxshi bo'lardi, – dedi.

Qariyaga jahl bilan e'tiroz bildirdim:

– Odatda, bir kirachi endi ko'chib kelganida qo'ni-qo'shni kelib, yangi uy qutlug' bo'lsin, dey-dilar. „Kelmasangiz yaxshi bo'lardi“ deganingiz nimasi? Qo'shniga ham shunday deydilarmi?

Qariya pinagini ham buzmadi:

– Mendan aytish, – dedi,– u uyga o'g'ri kiradi, shuning uchun gapirdim. Qiziq, bizning uyga kiradi-yu, boshqalarnikiga kirmaydimi? Yuragim siqilib, sigaret olish uchun burchakdagi do'konga kirdim.

– G'alati odamlar bor-da, bilib-bilmay valdiray-verishadi, dedim.

– Tinchlikmi? – dedi baqqol menga o'girilib.

– Uyimizning yonida bir ezma chol bor. Uylarining yonidan o'tayotsam, „Sizning uyingizga o'g'ri kiradi, ko'chib kelmasangiz yaxshi bo'lardi“, deydi-da.

– To'g'ri aytipti, – dedi baqqol, – ko'chib kelmaganingiz yaxshi edi.

Lom-mim demay do'kondan tashqariga chiqdim. O'sha kuni oqshomgacha o'zimni qo'ygani joy topolmadim. Kechqurun chap tomonimizdagi qo'shnilar tanishgani kirishdi. Yarim kechasi chiqib ketayotib:

– Bu uy yaxshi-yu, ammo o'g'ri kiradi, – deyishdi.

Bu gapni eshikdan chiqayotganda aytganlari uchun: „Nega bizning uyga kirgan o'g'ri siznikiga kirmaydi?“ – deb so'rolmadim.

Yuragim siqilganini sezgan xotinim meni tinchlantirishga urindi:

– Qo'yaver, hammasi bo'lmagan gap. Hozir ijara beruvchilar uydan chiqarishning ming xil yo'lini topganlar. Demak, bu ham bir yo'li. Uyga o'g'ri kiradi deb qo'rqitib, bizni uydan chiqarmoqchilar. Uyning ijara haqi arzon bo'lganligi uchun yo'zlari ko'chib kirishadi, yoki bir tanishlarini olib kelishadi.

Biroz xotirjam bo'ldim. Ammo kechasi baribir ko'zimga uyqu kelmadi. Uchrashuv tayinlagan odamday o'g'ri ana keladi, mana keladi deb kutib yotdim. Endi ko'zim ilingan ekan, tiqirlagan to'vushdan sakrab turib ketdim. Yostiqning ostidan to'pponchamni olib:

– Qimirlama, bo'lmasa otib tashlayman, – deya qorong'ilikka qarab baqirdim. Uyga endi ko'chib kelganligimiz uchun elektr tugmasini topolmay qoldim. Uni qidirib u devordan bu devorga yopishaman. Shu payt oyoqlarimga nimadir ilashdi-yu gursillab yerga ag'anadim. O'g'ri chalgan bo'lsa kerak deb ham xayol qildim. Naq qornini mo'ljallab o'qlarni bo'shatardim-u, ammo yiqilganimda

o'zim bir tomonga, to'pponcha esa boshqa tomonga uchib ketgan ekan...

– Ha-ha-ha, – qorong'likdan etni jimirlatadigan qahqaha yuksaldi.

– Ablah, sen bilan sichqon-mushuk o'yini o'ynayapmizmi, mard bo'lsang qarshimga chiq, – deya baqirdim.

– Har holda, elektr tugmasini qidirayotgandigiz, shekilli. Eshikning o'ng tomonida. Yangi ijarachilar hamisha uni topguncha shunday qiynalishadi.

Ovoz qorong'likdan kelardi.

– Qo'lga tushsang, nima qilishimni bilasanmi? – deya baqirdim.

– Bilmayman, – dedi qorong'likdagi odam, – agar ruxsat etsangiz, elektrni yoqib, sizga yordam qilay.

Shu payt elektr tugmasining „chiq“ etgan ovozi eshitildi, xona yorishdi. Men yiqilganda stolning tagiga kirib ketgan ekanman, xotinim esa karavotning ostiga berkinibdi. Qarshimda mendan ikki baravar qomatli, barvasta odam turar edi. Agar o'rnimdan tursam, uni qo'rqitilmasligimga ko'zim yetdi. Yotgan joyimdan ovozimni yo'g'onlashtirib:

– Sen kimsan? – deya so'radim.

– O'g'riman.

– Menga qara, boshimni qotirma. Sen o'g'ri emassan. Men o'g'riman deb bizni qo'rqitib, uydan chiqarmoqchisan. Ko'zimga bir qara-chi...

– O'g'rimanmi, yo'qmi, hozir ko'rasan, – dedi u. So'ngra otasining uyiga kirgandek uyoq-buyoqni titib, kerakli narsalarni yig'ishtirib ola boshladi. Bu ish orasida o'zicha gapirib ham qo'yardi:

– Demak siz bu xonani yotoqxona qilibsiz-da, oldingi ijarachilar bu yerni mehmonxona qilishgandi. Undan oldingilari esa...

– Menga qara, – dedim, – sen o'g'rilik qilayapsan, ammo men ustingdan shikoyat qilaman.

– Istasang otangga shikoyat qil, lekin mendan salom aytishni ham unutma.

– Ammo men politsiyaga borgunimcha sen qochib ketasan-da.

– Qochmayman.

– Baribir qochasan. Uyda bor-yo'q narsani to'p-lab juftakni rostlaysan. Shuning uchun avval seni bog'lab, keyin politsiyaga boraman. Shu payt xotinim bor ovozi bilan baqirdi:

– Yordam beringlar!..

Mahalla ahli go'yo eshikning tagida poylab turgandek bir pasda uyni to'ldirdilar. Qo'shnilar beparvogina:

– E, bu uyga yana o'g'ri kiribdi-da, – deyishdi. Ba'zilari esa:

– Ko'raylik-chi, qaysisi ekan, – deya bir-birlaridan so'ray boshlashdi.

Qo'shnilarning ichida o'g'rini taniganlar, u bilan hol-ahvol so'rashganlar ham bo'ldi. O'g'ri esa shovqin-suronga e'tibor ham bermay uyoq-buyoqni kavlashtirish bilan band edi.

– Qani qo'shnilar, yordam beringlar, bu o'g'rini boylaylik. Borib politsiyaga xabar beraman, – dedim. Qo'shnilardan biri:

– Xohishingiz, ammo bekorga ovora bo'layapsiz-da, – deb qoldi.

Qayerga ko'chib kelib qoldik o'zi, deya ensam qotdi. Xotinim kir yoyadigan iplarini olib keldi.

O'g'ri ham hech qarshilik ko'rsatmadi. Uning qo'l-oyog'ini yaxshilab bog'lab, bir xonaga kiritib qo'ydik. Ustidan qulfladik. Shu zahoti politsiya bo'limiga chopdik. Xotanim barcha voqeani komissarga gapirib berdi. Komissar uying manzilinini so'radi. Aytidik.

– Ha, o'sha uymi? – dedi.

– Ha, o'sha uy, – dedim.

– Afsuski, biz u uyga aralasholmaymiz, chunki u bizning hududimizdan tashqarida, – dedi komissar.

– Xo'sh, biz nima qilaylik? O'g'rini bekorga bog'lab keldikmi?

– Bir uy yuqorida yashaganingizda bizning hududga kirardi. U paytda biz aralashardik.

– Yuqoridagi uy bo'sh emas ekan-da, ne qilaylik, – dedi xotanim achinish bilan.

Ma'lum bo'lishicha, bizning uyimiz ikki politsiya bo'limi hududining naq chegarasida joylashgan ekan.

– Sizning uyingiz boshqa bo'limga qaraydi, – dedi komissar.

U aytgan bo'lim anchagina uzoq ekan. Biz u yerga borguncha tong otdi. Bo'limdagilarga voqeani tushuntirdik. Uyimizning manzilinini so'radilar. Aytidik.

– Ha... O'sha uymi? – dedi bir politsiyachi.

– Ha, o'sha uy, – dedim.

– Bir uy pastda bo'lganida biz qarardik. Sizning uyingiz bizning hududdan tashqarida. Shu payt xotanim tilga kirdi:

– Bechora odamni rosa qisib bog'lagan edik, holi nima bo'ldi ekan...

– Bizning uyimiz qaysi hududga kiradi, – deb soʻradim politsiyachidan.

– Sizning uyingiz jandarma hududiga kiradi, u yerga politsiya aralasha olmaydi. Siz jandarma boʻlimiga boring, – deb maslahat berdi politsiyachi. Yana yoʻlga chiqdik.

– Kel, avval uyga borib, oʻgʻriga bir qaraylik, oʻldimi-qoldimi? – dedi xotinim.

Chindan ham, qisib bogʻlaganimiz uchun qoni aylanmay oʻlib qolsa, nima boʻladi? Oʻgʻri ushlaymiz deb, qotil boʻlib qolmaylik. Uyga bordik. Oʻgʻri qanday bogʻlagan boʻlsak, shunday turardi.

– Qalaysan? – dedim.

– Yaxshiku-ya, ammo qornim ochdi, – dedi. Xotinim oʻgʻriga ovqat uzatdi. Aksiga olib uyda faqat loviya bor ekan. Oʻgʻri esa loviya yemasmish. Xotinim qassobdan goʻsht olib kelib pishirdi. Uni oʻgʻrining oldiga qoʻyib, jandarma boʻlimiga shikoyat qilish uchun joʻnadik. Borib boʻlgan voqealarni tushuntirdik. Jandarma boʻlimi boshligʻi uyning manzilini soʻradi. Biz aytdik.

– Ha... U uyimi? – dedi.

Bizning uyimiz hammaga otning qashqasidek maʼlum edi.

– Sizning uyingizga jandarma aralashmaydi, politsiya qaraydi, – dedi jandarma boʻlimi boshligʻi.

– Nimalar deyapsiz, afandim, – deya eʼtiroz bildirdim. – Politsiyaga borsak, jandarma qaraydi, deydi, jandarmaga kelsak, politsiya qaraydi, deysizlar. Axir, bizning uyga qaraydigan odam bormi? Jandarma boʻlimi boshligʻi bir xarita chiqardi.

– Qarang, – dedi u, – xaritani tushunasizmi? Bu 140-raqamli gorizontall chiziq. Bu yer suv bo-

simi minorasi. Bu yer esa 208-raqamli tepa. Jandarma hududi chegarasi mana shu yerdan o'tadi. Agar siz o'tirgan uy ikki metr shimoli g'arbda qurilganida jandarma hududiga kirardi.

– Iye, bor-yo'g'i ikki metr ekan-ku. Nima qiladi bizning uyga ham qarasangiz?

– Nima qilishini siz emas, biz yaxshi bilamiz. (Xaritadan ko'rsatdi.) Qarang, sizning uyingiz bu yerda. Jandarma bilan politsiya hududlarining naq chegarasi ustida. Tushundingizmi? Bizning hududga uyingizning hovlisidan ikki yarim metrcha kirgan, ammo o'g'rilik hovlida sodir etilmagan.

Yana politsiya bo'limiga ketishdan boshqa chora qolmagan edi.

– Avval bir uyga borib, o'g'rini ko'raylik. Xudo asrasin, u o'lib-netib qolsa, boshimiz baloga qoladi-ya, – dedi xotinim tashvish bilan. Uyga jo'nadik.

Borib o'g'riga:

– Qalaysan? – dedim.

– Ichim kuyib ketayapti, tezroq suv bering, – dedi u.

Suvni ichib bo'lib tilga kirdi:

– Menga qarang. Siz mening erkimni bo'g'ayapsiz. Bunga haqqingiz yo'q. Bu yerdan qutulsam, sizni sudga beraman.

– Xo'sh, nima qilaylik, inim, – dedim unga. – Uyimizning qaysi hududga kirishini aniqlay olmadik. Shikoyatimizni qabul qilishmayapti. Shunday joyga ham uy qurishadimi? Naq chegaraning ustida tiklashipti.

– E... Men aytmadimmi? Siz meni qo'yib yuboring. Bo'lmasa, erkimni bo'g'ganingiz uchun mah-

kamaga bersam, ovorayi sarson bo'lasiz, – dedi o'g'ri.

– Kechqurungacha ruxsat ber, – dedim unga yalingandek. – Yana bir marta politsiyaga borib kelaylik...

– Istagan joyingizga boring. Bu ish nima bilan tugashini yaxshi bilamiz. Avval uyning qaysi mintaqaga kirishi hal etilishi kerak. Yo bo'lmasa, hududlar chegarasi o'zgartirilishi lozim. U paytgacha yetti qovun pishig'i bor...

Yana politsiya bo'limiga bordik. Komissar ham bir xarita ko'rsatdi.

– Qarang, – dedi u, – jandarma hududi chegarasi bu yerda. Hovli jandarmaga qaraydi... Uyning bir qismi bizda, bir qismi jandarmada.

– Yotoqxonada sizning mintaqangizga kirar ekan. O'g'rilik yotoqxonada bo'ldi-ku, – dedim.

– To'g'ri, – dedi komissar, – ammo buni isbotlash lozim. Qolaversa, o'g'ri yotoqxonaga uchib kirmagandir, albatta, hovlidan kirgan. Hovli esa jandarma hududida... Albatta, bu birinchi voqea emas. Bu masala muhokama qilinayapti. Ko'raylik-chi, uyingizni qaysi mintaqaga kiritishsa, shunga qarab ish yuritamiz. Uyga qaytdik. O'ng tomondagi qo'shni uyning derazasidan yana o'sha keksha kishi bizga gap qotdi:

– Hamdardlik bildiraman, uyingizga o'g'ri kiriti.

– Ha, kirdi, – dedim.

– U uyda hech bir ijarachi o'tirmaydi, shuning uchun arzonga berishadi. Uy egasi o'zi yashay olmaydi, xaridor ham topolmaydi. Uyini buzib, ikki metr ichkariga olmoqchi edi. O'shanda to'la bir

mintaqaga kirar edi. Ammo sizni topgach, ijaraga beripti. Cholning xotini ham gapga aralashdi:

– Albatta, ayb sizda emas, uy egasida. Uy qurayotganda suvi, elektri, gazi va tashqi ko‘rinishini o‘ylashadi-yu, qaysi hududga kirishini hech hisobga olishmaydi. Odam naq chegara ustida ham uy quradimi? Bir yillik ijara haqini oldindan to‘laganimiz uchun hech qayerga ketolmasdik. Uyga kirdik. O‘g‘ri ham biz bilan dasturxonga o‘tirdi. Kechki ovqatni birgalikda tanovul qildik. So‘ngra u o‘rnidan turib, bizga yuzlandi:

– Hozircha siz bilan xayrlashaman. Albatta, yana kelaman, – dedi.

Shundan beri to‘rt-besh o‘g‘ri uyimizning doimiy mehmonlariga aylandi. Mahallada ularni hamma taniydi. Hatto ular bilan hamkorlik ham qildik. Boshqa, notanish o‘g‘rilardan uyimizni birgalikda qo‘riqlayapmiz. Ko‘raylik-chi, nima bo‘lar ekan? Yo shartnomamiz bitguncha uyda olti o‘g‘ri bilan sakkiz kishi bo‘lib yashab turamiz, yoki bizning uyni biror mintaqaga kiritishar. U paytda o‘g‘rilarni topa olsak, mintaqasiga qaraydigan polit-siya bo‘limiga shikoyat qilamiz. Bir-birimizga shu qadar o‘rgandikki, shikoyat ham ayb bo‘lsa kerak...Chunki uyning ayrim xarajatlarini ular ko‘tarishayapti.

Turkchadan
Nosir MUHAMMAD tarjimasi

YASHASIN QASHSHOQLIK!

Bank degani zap rohatijon narsa-da: uy-joy deysanmi, pul, yutuq, maosh deysanmi – hammasi shundan chiqadi. Bas, shundoq bo'lgandan keyin ro'zg'orda yuz lira qoqishtirgin-da, darrov oborib bankka qo'y. Omading kelmay, pulingga yutuq chiqmay qolishi ham mumkin, mabodo shundoq bo'lganda ham sendan nima ketadi? Haqiqing kuymaydi, bankda turaveradi, baribir foizini qurtdek qilib sanab olaverasan. Bu gaplarning yolg'oni yo'q. Men ham bir necha yildan beri yuz lira to'plab, bankka qo'yay deymanu, ammo ilojini topolmay xunobman. Kamarni qattiqroq tortib, zo'rg'a besh-o'nta tanga yig'ib qo'ysam, lop etib bir ishkali chiqadi-yu, pul jonivor shunga sarflanib ketadi. Nazarimda, bu pul degani go'yo bir-biri bilan kelishib olgan-u, mening cho'ntagimda yuz lira bo'lib jamlanmaslikka qattiq qasam ichgan.

Pul o'jarlik qilaverganidan keyin men ham bo'sh kelmay qo'ydim, xullas, bir amallab yuz lira yig'dim. Ne hasratda yig'gan pulimdan yana ajrab qolmay, degan xavotirda pulni darrov oborib bankka qo'ymoqchi bo'lgan edim, kechikibman, bankda ish vaqti tugab qolibdi.

Yuragim taka-puka: qo'limdagi pul hozir simobday erib, bir zumda g'oyib bo'ladiganday.

Shundoq bo'lsa ham, boshim osmonga yetgan, vaqtim chog'. Naq boshiga davlat qushi qo'ngan odamning o'ziman.

Pulchamni yostiqning tagiga qistirib, o'ringa yotdim. Ko'zimga uyqu kelmaydi. Qoyilmaqom qilib yuz lirani to'plaganman-da, shuning uchun o'zimga o'zim aql sotaman: bir narsaga qattiq kirishsang, albatta, shuni qilar ekansan. Gap istakda qolgan. „Kam pul topaman!“ yoki „Turmushimning mazasi yo'q, hamma yoq qimmatchilik“ degan bahonalar bekorchi gap. Axir, yuz lira to'play oldim-ku! Bundan chiqdi, agar istasam ikki yuz, besh yuz, ming, boring-chi, o'n ming lira ham to'plashim mumkin. Ha, shunday! Shundan keyin shirin xayollarga berilib ketaman. Mana, ming lira o'n mingga, o'n mingi yuz mingga, yuz mingi esa yuz millionga chiqadi. Jamiki nol raqamlarini bir safga tizaman-da, tim qorong'ida ularni o'ng tomondan uchta-uchta qilib chiqaman, keyin baland ovoz bilan deyman: „Yuz million, bir milliard, o'n milliard, yuz milliard...“ Ha, bir narsaga qat'iy kirishsang, albatta, buning uddasidan chiqasan!

Ilgari gazetalarda millionerlarning turmushini yozishardi. Bizning zamonamizda millionerlarning bozori kasod bo'lib, oyoqdan qolib ketdi. Shuning uchun ham men milliarder bo'lib oldim. Mana, trillionerman. Dunyoda trillioner bo'lganmi o'zi? Iya, bo'lmaganmi? Bo'lmagan bo'lsa mana o'zimiz bo'lamiz-da! Millioner va milliarder bo'lish hammaniig qo'lidan kelaveradi. Bo'lganga yara sha trillioner bo'lgan ma'qul! Trillioner-a! Hazilakam gap emas bu.

Miyam shishib ketdi. Qorong'ida barmoq bilan havoga bir raqamini chizib, yoniga nollar qo'yib chiqdim. Bitta nol, ikkita, uchta, beshta, o'nta, o'n bitta, mana o'n ikkita. Rosa o'n ikkita nol yozdim. Iya, boyagi birni ikki raqamiga almashtirsam bo'lmaydimi? Ikki trillion. Mana bo'lmasa uch trillion! Yana bitta nol qo'shgan edim, o'ttiz trillion bo'ldi. Ko'rpa ostidan qo'limni chiqarib yana bitta nolni boplab tashlagan edim, qarabsizki, uch yuz trillion bo'ldi. Kuzda uchib yuradigan mezon-ga o'xshab raqamlar xonada muallaq turib qoldi. Bularning ichida o'yinqaroqlari sho'xlik qilib qochib ketmoqchi bo'ladi-da, tiyg'anib ketadi. Men bu tirranchalarni yo'ldan ushlab kelib, joyiga turg'izib qo'yaman. Ular ko'zni shamg'alat qilib yana qochishadi, yana tutib kelaman. „Pul topish qiyin emas, uni saqlab qolish qiyin“, degan gapni eshitib yurardim. To'g'ri gap ekan. Mana hozir raqamlarga kuchim yetmay qoldi. Shumtakalar xuddi billiard soqqasiga o'xshaydi-ya: birpasda dumalab ketadi. Rostini aytsam, bular baribir mendan qochib qutulolmaydi. Nega desangiz, boy bo'lishga qat'iy jazm qilganman!

O'rnimdan turib, sigaret tutatdim. Raqamlarni ko'rgan sari zavqim oshadi. Qurmag'urlar biram chiroyli, biram do'mboqki... Boy bo'lishning zavqi ham o'zgacha bo'larkan!

Tong yorishdi. Darrov yostiq tagini paypasladim, haytovur, pul joyida ekan. Irg'ib turib, bankka yugurdim. Bank u yoqda tursin, hali baqqollar ham do'konini ochmagan ekan. Noiloj, ochilishini kutib turibman. Shu payt bir og'aynim uchrab qoldi:

– Nima gap? Senga nima bo'ldi?

– Shundoq... Hech nima bo'lgani yo'q, – dedim unga.

– Ko'zingga qon to'lgan, ranging za'faron. Ayt, nima bo'ldi?

– Kechasi uxlamagan edim, shuniki bo'lsa kerak... Ishim ko'p, uxlashga vaqt yo'q. Bankka pul qo'yayotganimni ko'rmay qo'ya qolsin, degan maqsadda u bilan tezgina xayrlashdim. Mana, bank ham ochildi, yurak yutib ichkari kirdim. Voy-bo'! Zap ketvorgan joy ekan-ku bu! Hamma yoqda gul tuvaklar, chiroyli ayollar-u, olifga erkaklar. Shiftdagi ajoyib qandillarni aytmay sizmi? Xuddi podsholarning saroyiga o'xshaydi-ya. Ichkarida taxminan yigirma choqli xizmatchi o'tiribdi. Atrof yog' tushsa yalaguday yarqiraydi, jihozlar yap-yangi. Yuragimni vahm bosib ketdi. Iya, bankka qo'yadigan pulimning protsenti mana shu o'tirganlarga sarflanar ekan-da? Manovi quling o'rgilsin buyumlar, manovi hisob mashinalari-yu mashinistkalar – hammasi mening puling kelarkan-da? Yo'q, bunaqasi ketmaydi! Senlarga pul berib qo'yadigan ahmoq yo'q!

– Xush kelibsiz, afandim, xizmatlariga tayyormiz! Bankda ishlaydiganlar biram xushmuomala bo'ladiki! Bunaqa gapdan keyin bankdan chiqib ketolmadim. Pulimni qo'lga berdim. Yuzidan tabassum arimaydigan bu xizmatchi ikki minutga qolmay ishimni to'g'rilab berdi. U chek qog'oziga qo'shib bitta yon daftar ham in'om qildi. Ishxonadagi o'rtoqlarim o'sha kuni:

– Senga bir narsa bo'lganga o'xshaydi, yurgan yo'lingda ham uxlayapsan, – deya meni rosa ka-

laka qilishdi. Hech kimga sirimni ochmadim. Peshin bo'lgan ekan, men bilan bir stolda o'tiradigan og'aynim:

– Qani, yur ovqatga! – deb qoldi.

– Qornim to'q, – degan javobni qildim.

Aslida ertalabdan beri hech nima totiganim yo'q. Ishlab topolmasang, tishlab pul to'plashing mumkin. Kechqurun bitta teshikkulcha bilan nafsimga urdim. Kecha uxlamaganligim uchun barvaqt o'ringa kirdim. Lekin yostiqqa bosh qo'yishim bilan ko'z oldimda yana o'sha raqamlar chirpirak bo'la ketdi. Bu gal ham kelgan joyidan boshladim. Nol raqamlaridan biri chiroqqa girgитton bo'lgan parvonadek bir aylanib chiqdi-yu, boyagi yuztaliklarning yoniga borib qo'ndi. Ming... o'n ming... yuz ming... million... Nollar... nollar... nollar... Barmog'im bilan bu nollarni bir safga tizib chiqaman-da, olib borib joy-joyiga qo'yaman. So'ngra ularga buyruq beraman:

– Senlar ko'pam xarxasha qilavermanglar! Men xarxashani yomon ko'raman. Intizom – turmushning asosi. Nollar, qani borib joy-joyingga tur-chi! Chaqqon bo'l! Vahimaga tushgan nollar joyiga borib turadi.

Xuddi generalga o'xshab ularga do'q uraman:

– Safga tur!

Nollar qator tizilishadi.

– Qani... Marsh! „Gurs, gurs, gurs!“ Bir, ikki, uch, to'rt, ming, yuz ming, bir million! Nollarga o'n daqiqa dam beraman.

– Yashavor! – deb baqirishadi ular.

Nollar bilan mashq qilib, tong ottirdim. Majol-sizlikdan zo'rg'a ko'chaga chiqib beixtiyor bank

tomon yurdim. Go'yo bankdagi pulimni birov opqochib ketadi-yu, ajralib qoladigandayman. Bugun ham pishloq bilan quruq non yeb yotdim. Ko'zim yumulib ketayotgani uchun ertaroq yostiqa bosh qo'ydim. Qani endi uyqu degani kela qolsa! Nol qurmag'urlar qoq yarim kechada o'yinga tushib ketishdi. Bir payt qarasam, bank tufayli hovli-joyli bo'lib qolibman. Qani, shu yutgan uyimga ijaraga odam qo'ysam-u, besh yillik haqini oldindan olsam bo'lmasmikini? O'zim hozir arzonroq kvartirada turaman. To'xta-chi, oyiga yuz yigirma lira to'lab, bunaqa joyda turish non tepkilik emasmi? Ertagayoq arzonroq uy topmasam bo'lmaydi. Shahar tashqarisida yigirma liraga kichikroq xona topish mumkin-ku. Bundan chiqdi, har oyda yuz liradan pul yonimga qoladi, uni bemalol bankka qo'ysam bo'ladi. Bir yilda bir ming ikki yuz lira yig'ilib qoladi-ya! O'n yilda esa 12 ming, yuz yilda 120 ming bo'ladi. G'oyibdan boyish deb shuni aytadilar-da. Shunaqa paytda isrofgarchilik qilib nima qilaman? Kiprik qoqmay, yana tunni tongga uladim. Ishxonaga yo'lni bank tomondan soldim. Oshnagog'aynilar endi men bilan salomlashmay ham qo'ygani. Salomlashmasa salomlashmas, menga nima! Choy-qahva olib berishdan qutulibman-da. Leman telefon orqali meni so'ragan edi:

– Bugun ishga kelmadi, – deb yubordim.

Aslida shu Lemanga uylanmoqchi bo'lib yurgan edim, bugun bu fikrimdan qaytdim. Bankka pul qo'ygani kunimdan e'tiboran, uni ko'rgim kelmay qoldi. Axir, oilalik bo'lish serchiqim bo'lish degan gap-da. Kipriklarim xuddi tegirmon toshi osib

qo'yganday yumulib ketyapti. Stolga bosh qo'yib, mizg'ib olmoqchi bo'lgan edim, nollar raqqosalar-ga o'xshab sakrayverib hech ko'z o'ngimdan ketmadi. Ishdan chiqib, uyqu keltiradigan hap dori olib ketaman deb qo'ydim. O'rtoqlarimdan bitta-sida shunaqa dori bor ekan, rahmi kelib ozroq berdi. Dori ham kor qilmadi. Shu kecha shunaqa boyib ketdimki, asti so'ramang. Bir mahal bundoq qarasam, butunlay sinibman! Milliard-milliard liralardan ajralibman. Singan millionerlar-ga o'xshab o'zimni o'zim o'ldirishimga sal qoldi. Bu yomon niyatdan qaytishimga bankdagi yuz lira sababchi bo'ldi. Keyin yana boyib ketdim. Shu darajada boyidimki, dunyodagi hamma pul-lar mening qo'limga kelib tushdi, hech kimda bir miri qolmadi. Jamiki muxbirlar ketma-ket men-dan intervyu olyapti.

– Bunchalik boyib ketishingizning sababi nima? Sirimni ularga aytib berarmidim.

– Mehnat qilib boyidim. Tug'ilganimda sariq chaqa ham pulim yo'q edi.

Shundan keyin hotamtoyligim tutib ketdi. Ol-diniga pul uchun o'zim o'ldirgan odamlarning bola-chaqalariga paypoq sovg'a qildim. Bemor ishchilarga bittadan piyoz ulashdim. Shaxsan o'zim yer-suvini tortib olgan dehqonlarga hovuch-hovuch tuproq berib chiqdim.

Qo'yingki, olamda qanaqa savob ish bo'lsa hammasini qildim. Odamlar xursand: „Qanday dilo-var, qanday saxiy odam ekan bu!“ Xayrli ish qilaman deb bugun ham uxlayolmadim. Ochlik va uyqusizlikdan oyoqda turadigan holim yo'q. Ertalab to'g'ri bankka bordim. Ichkari kirdim-u, chek qog'ozini xizmatchining oldiga uloqtirdim:

– Qani, yuz liramni bu yoqqa cho‘zing!

– Bir yo‘la hammasini olmoqchimisiz? – hayron bo‘lib so‘radi u.

– Ha, hammasini, hammasini olaman! – deya baqirdim.

– Yetar endi! Oshna-og‘aynidan ajraldim, odamgarchilikdan chiqdim, sihatimni, baxtimni yo‘qotdim. Ming la‘nat bunaqa turmushga! Hamma pulimni bering! Asabim tobiga yetganidan o‘zimni tutolmadim. Bankdagi hamma xizmatchilar atrofingga yig‘ilib, meni yupata boshlashdi:

– Beyafandim, pulingizni olasiz, xotirjam bo‘ling, albatta, olasiz!

Pulni oldim. Yonimda yana sakson lira bor. Restoranga yugurdim. To‘yib ovqatlandim. Bu yerdan chiqib, eng zo‘r mehmonxonaga bordim. Uch kecha-yu uch kunduz qotib uxladim. Uh, shunaqa dunyo ham bor ekan-ku. Yonimdagi pulning hammasini sarflab tamomladim. Boylarning boshiga tushadigan savdolarni o‘ylasam, o‘zimning turmushimdan xursand bo‘lib ketaman. Bedorlik, ochlik azobi, sinib-xonavayron bo‘lish yoki o‘g‘riga talanish vahimasi u bechoralarning boshiga nimalar solishini men juda yaxshi bilaman! Yashasin qashshoqlik!

*Turkchadan
Miad HAKIMOV tarjimasi*

O'ZING AYBDORSAN

Ishdan haydalganingda dunyo ko'zinga qorong'i ko'rinadi. Hammasidan qiyini qiziquvchan do'stlar va tanish-bilishlarga nima sababdan haydalganingni tushuntirishdir.

Yo'q-yo'q, men bu gal boshimga tushgan g'urbatlarni gapirmoqchi emasman.

Odatda, biron-tasi yordam qo'lini cho'zarmikin yoki sal yengil tortarmikanman, deb do'stlarga dardimni aytaman. Bunga javoban esa ular meni iskanjaga olib so'roq qilishadi, sabablarini kovlashtirishadi, oqibatda, barcha ko'ngilsizliklarning aybdori o'zim bo'lib qolaveraman. Men undoq qilmaganimda, bundoq yo'l tutganimda xo'jayin menga tegmas emish. Xullas, qovun tushiribmanmi – demak, o'zim aybdorman!

– O'zing aybdorsan! – deya hukm chiqarishadi va shu asno yuzlarida mamnun bir ifoda paydo bo'ladi.

Kunlardan bir kuni o'z yog'imga o'zim qovurilib, xayol surgancha ko'chada ketayotgan edim. To'satdan kimdir yelkamdan ushlab qoldi. Qayrilib qaragam – Usmon Kamol... U yonimda shaxdam kelayotgan edi. Basharamdagi tushkunlikni ko'rishi hamon boshqa qiyofaga kirdi.

– Men... tushunaman, – dedi u ma'nodor qilib.

Demak, u mening ishdan haydalganimni biladi. Endi undan qutilib bo'psan. Hoziroq hammasiga yolg'iz o'zim aybdor ekanimni isbotlash uchun pashshadan fil yasay boshlaydi.

Soxta xayrixohlik qiyofasidagi yashirolmagan quvnoq ifodaga monand emas edi. Men go'yo uning „Tushunaman“ deganini anglamagandek so'radim:

– Nima bo'ldi? Boshingga biron mushkulot tushdimi?

– Menga jin ham urgani yo'q, ammo eshitishimcha, sen yana ishsiz emishsan, – dedi u.

– Hechqisi yo'q, – dedim dadil, bu mavzuda mijg'ovlangim kelmay.

– Qanaqasiga hechqisi yo'q bo'larkan, azizim... – U ko'cha o'rtasida turvolib, ta'kidlardi: – „Eh-he!“ Qahvaxonaga kiraylik, bittadan qahva ichamiz va sen bu voqea qanday bo'lganini so'zlab berasan, – deya taklif qildi.

– Aytishga arzirli narsaning o'zi yo'q, – dedim.

– Qanaqasiga yo'q bo'larkan! Basharangga qara – kimga o'xshab qolding! Ketdik, ketdik! Dardingni aytsang yengil tortasan.

– Go'yo shu bilan bir nima o'zgaradigandek...

– Sen meni xafa qilyapsan... Axir, men senga do'st emasmanmi?

Biz qahvaxonaga kirdik.

– Xo'sh, qani ayt-chi endi, nima bo'ldi o'zi?.. – qahvani ho'play boshlashimiz bilan u qistovga oldi.

– Xo'jayin meni ishdan haydab yubordi...

– Nima uchun?

– Men qayoqdan bilay. O'zidan so'ra...

– Sen ishga kech qolarmiding? – so‘roq boshlandi.

– Yo‘q, men hamisha ishga o‘z vaqtida kelardim.

– Topshiriqlarni bajarmasmiding?

– Yo‘-o‘q... U ishimdan rozi edi.

– Ehtimol, xo‘jayiningning ishi yurishmay qolgandir? – do‘stim xuddi boshqotirma yechayotgandek tasmollardi.

– Aksincha, uning omadi chopib turgandi.

U qo‘llarini jag‘iga tirab, o‘ylanib qoldi:

– Ehtimol, unga gap qaytargandirsan?

– Yo‘q... Men hamisha xo‘jayin nima desa xo‘p deb turganman.

Kamol betoqat bo‘lib, tirnoqlarini g‘ajiy boshladi:

– Yaxshi! Sen maoshing oshirilishini so‘raganmiding?

– Yo‘q...

– U haqda biron nima degandirsan, ehtimol, noxayrixoh...

– E yo‘g‘-e, baraka topgur!

Shu zaylda yana uzoq so‘roqqa tutildim.

– Yo Alloh, yo Alloh!.. Nima uchun u seni ishdan haydab yubordiykin? Ehtimol, sen uning yuziga ham xuddi hozir menga qaraganday surbetlik bilan qaragandirsan?

– Bilmadim... Qarasam qaragandirman.

– A-ha. Mana gap qayerda! Men aytdim-a, bir sababi bor deb. Hech narsadan hech narsa yo‘q odamni ishdan haydamaydilar. O‘zingdan boshqa hech kim aybdor emas. Xuddi seni yeb qo‘ygudek baqrayib tikilib turadigan odam kinga ham yoqardi? To‘g‘risini aytsam, sen o‘zing aybdorsan!

Shunday deya u yengil tortdi...

Do'stim bilan beholgina xayrlashib, qahvaxonadan chiqdim. Xo'jayin ishdan haydaganda ham ko'nglim bunchalik g'ash tortmagandi.

Men avtobus bekatiga bordim.

– Biz eshitgan uzunquloq gaplar to'g'rimi? – avtobus ichkarisiga kirishim hamon qulog'imga shu gap chalindi. Orqa o'rindiqda boshqa bir tanishim o'tirardi.

– To'g'ri...

– Afsus... Xo'sh, nima uchun?

– Bilmadim.

G'aroyib jinoyat ustida bosh qotirayotgan politsiyachi misol gap qotdi:

– Voh, voh! Sababsiz odamni ishdan haydashmaydi, bir balosi bordirki...

– Harholda...

– Ehtimol, sen haqingda ma'lumot yetkazishgandir...

– Yo'g'e...

– Balki, o'rningga boshqa – munosibroq odam topgandir.

– U hamisha ishimdan rozi edi.

– Balki, u kamroq maoshga ham rozi bo'ladigan odam topgandir?

– Bunaqasini topib bo'пти!

– Unday bo'lsa, nega seni ishdan bo'shatdi? Ehtimol, sen u bilan muomalani yo'lga qo'yolmangandirsan?

– Qanaqasiga qo'yolmaganman? Oddiygina muomala qilganman...

– Voh, mana endi hammasi ravshan.

– Nimasi ravshan ekan?

– Hammasi ravshan...

Axir, xo'jayin bilan oddiy muomala qilib bo'lar-kanmi? Aslo mumkin emas... Sen unga senlab gapirgansan, u esa bundan xafa bo'lgan...

– E yo'q, og'ayni... O'zi xo'jayinning basharasini oyda bir marta ko'rardim. Ko'rganimda esa u men bilan gaplashmasdi ham...

– Hammasi tushunarli... Sen behuda gaplaring bilan uning boshini qotirgansan, bundan xo'jayinning ensasi qotgan. Albatta, xo'jayin haq. Sen o'zing aybdorsan...

Shundan keyin uning ham ko'ngli joyiga tushdi. Birinchi bekatdayoq avtobusdan tushdim. Ko'nglim shu qadar xijil ediki, kimgadir dardimni aytmasam bo'lmasdi. Men eski do'stimning uyiga bordim.

– Meni ishdan bo'shatishdi, – dedim unga ostonadan hatlaboq, – ammo sendan iltimos qilaman – mendan hech narsa so'rama va sababini ham surishtirma...

Mening gaplarimdan keyin u battar qiziqib qoldi:

– Demak, muhim sababi bor ekan-da...

– Xudo haqqi so'rama...

– Sen uni bayramlar bilan tabriklab turarmiding? Uyiga borib yo'qlarmiding?

Men hech qachon xo'jayinning uyiga bormagandim, ammo do'stimni chalg'itish uchun dedim:

– Albatta... Har bayramda, har yangi yilda, hamisha, har bir qulay fursatda...

– Hammasi tushunarli.. Hadeb boraversang...

– Yo'q, men unaqa... tez-tez bormasdim... U boshqalar kabi meni savollarga ko'mib tashladi.

– Qiziq, sen uning asabiga tegmasmiding?

– Aksincha... U meni yoqtirardi.

– Unda yana nima bo'lishi mumkin? Aqlim bovar qilmayapti...

Toqatim toq bo'ldi va xonada hovliqib yura boshladim.

– Tufing g'archillayapti-ku!.. – do'stim nogoh xitob qildi.

– Ha, g'archillaydi! – deya tan oldim.

– Qachondan buyon?

– Sotib olganimdan buyon, besh oydan beri kiyaman, hamma vaqt g'archillaydi.

– Sen shuni kiyib ishga ham borgandirsan?

– Ha.

– Voh, voh... Men aytdim-a, ishdan bekorga haydashmaydi, deb.

– Sen meni nima uchun ishdan haydashgani sababini topdingmi? – deb so'radim.

Do'stim o'rindiqqa qulay yastanib o'tirib olgach, iddaosini boshladi:

– Ertadan kechgacha tufining g'archillaganiga qaysi ahmoq toqat qilardi! Xo'jayining haq!.. Mana, og'aynichalish, aybing qayerda...

– To'ppa-to'g'ri, ayb menda... – jahl bilan qichqirdim, – aybdorman, aybdorman! Ammo boshimga kulfat tushgan kuni oldingga buni eshitish uchun kelmovdim.

Men eshikni qarsillatib yopdim-u, chiqib ketdim. Oqshomda kemaga chiqib, Kadiko'ya jo'narkanman, xayolimdan hamon o'sha mojaro ketmasdi.

– Namuncha uzoq o'ylanib qolding? – deb so'radi bir notanish. – Biron ko'ngilsizlik bo'ldimi?

– Yo'q, hechqisi yo'q...

– Yuzingdan ko‘rinib turibdi, ta‘bing tirriq. Aytaver, balki, yordamim tegib qolar.

– Xo‘jayin meni ishdan haydab yubordi...

– Nima uchun?

– Bilmayman.

– Balki, biron ayb qilgandirsan?

– Mening tufim g‘archillaydi... Bundan xo‘jayinning asabi buziladi.

– Azizim, axir, shugina uchun ishdan bo‘shatishmaydi. Bu yerda boshqa bir gap bo‘lsa kerak.

– Men xo‘jayinning basharasiga sinchkov tiki-lardim, bu unga yoqmasdi...

– Buniyam to‘qib chiqaryapsan.

– Men u bilan kamdan kam gaplashardim.

– Arzimaydigan gap.

Men notanish odamning yuziga qarab turib kulib yubordim.

– E-ha, sen, hoynahoy, xo‘jayinning yuziga qarab turib ham xuddi shunday masxaraomuz kulgandirsan-da?

– Ha, ha, aynan shunday – masxara qiluvdim. Va oqibat, xo‘jayin meni ishdan haydavordi. Aybdor o‘zimman. Endi tushungandirsan? Ko‘ngling joyiga tushdimi?

Men shartta qayrilib, jo‘nab qoldim.

Noxush kunni shu zaylda o‘tkazib, uyga qaytdim. Kechki taomdan keyin Ibrohim kelib qoldi. U juda tajang edi. O‘n kun oldin uni ishdan bo‘shatishgandi.

– Voh, voh-voh... Nima uchun bo‘shatishdi? – deb so‘radim.

– Bilmadim... Xo‘sh, o‘zingni nega haydashdi?

– Bilmadim...

– Albatta, sababi bor.

– Seni ham bekorga bo'shatishmagandir... Ishga tez-tez bormasmiding?

– Sen kasalliging haqida ma'lumotnoma bermaganmiding?..

Biz bir-birimizni so'roqqa tuta boshladik. Suhbat davomida Ibrohim tez-tez aksirib, yo'talar, ro'molcha bilan burnini artar edi.

– Sen, Ibrohim, hoynahoy, tumov bo'lib qolgan-san? – deb so'radim.

– Men eskidan shunaqaman. Surunkali tumov...

Men o'rnimdan sakrab turdim va qo'llarimni yoyib:

– Mana endi tushunarli – nega seni ishdan haydashgani!.. – dedim. – Aybdorni qidirib o'tirma, aybdor o'zingsan...

Ibrohim hang-u mang bo'lib, menga qarab qoldi.

– Sen mana shunaqa qilib doimo burningni ro'molchada artib yurasan, boyaqish xo'jayinga bu yoqarmidi?.. Albatta, seni ishdan haydash kerak edi? Shunday emasmi?

Men yengil tortib qoldim. Hatto xursand ham bo'ldim. Xuddi yangidan ishga kirganday.

Shodmon OTABEK tarjimasi

ADABIYOT MUXLISI

Uyimizning ikkinchi qavatiga yangi qo'shni ko'chib keldi. Uning narsalarini naq bir hafta tashishdi. Bu hozirgi zamon uylari eskilariga o'xshamasligini o'zingiz yaxshi bilasiz. Yangi uylardagi odamlar shundoqqina biqinida kim yashayotganligini ham bilishmaydi. Misol uchun, shundoqqina bizga qo'shni xonadonda islovotxona ochib qo'yan bir malla xotin yashagan ekan. Bu narsa politsiya aralashib, gazetalarda ovoza bo'lgandan keyingina ma'lum bo'ldi.

Men yangi qo'shnilardan hech kimni tanimasdim. Bir kuni yo'lakda men bilan bir kishi juda sertakalluf salom-alik qildi. Men uning salomiga javob berib, jo'namoqchi bo'lib turganimda, gapga tutib qoldi.

– Kamina – Mo'min Akram Ozaner, – deya o'zini tanishtirdi. – Men aynan sizning tepangizdagi qavatda yashayman. Biron kun oqshomda tashrif buyurishingizni so'rayman. Siz bilan tanishganimdan bag'oyat mamnunman.

Shu tariqa Mo'minbey bilan yo'l-yo'lakay tanishib qoldik.

Oqshomda uning xizmatkori keldi:

– Beyafandi uylariga tashrif buyurmog'ingizni so'rayaptilar.

– Kechirgaysiz, bugun bandman, mehmonlarim bor.

O'sha kundan e'tiboran Mo'minbey har kuni kanda qilmay meni mehmonga taklif qilardi. Albatta, borib qo'ysam ham bo'lardi, ammo unda uning o'zini ham mehmonga chorlashim lozim edi. Uyimizda esa to'rtta maymoq stulchadan boshqa hech vaqo yo'q. Begona odam oldida xijolat bo'lgim kelmasdi. Har oqshom uning xizmatkori kelib, xo'jayini astoydil mehmonga taklif qilayotganini aytib ketardi. Axiyri mabodo bormaydigan bo'lsam, sudrab bo'lsa-da uyiga olib ketadigandek tuyuldi...

Bir kuni kechki taomdan so'ng o'sha qo'shnim-nikiga kirib bordim. Xuddi ko'rgazmaga qo'yilgandek zamonaviy maishiy jihozlar haqida gapirib o'tirmayman. Sovutkich, changyutkich, radiola, kir yuvish mashinasi, tezpishirar tovalar uyini bezab turardi.

Mo'minbey meni o'z xonasiga taklif etdi. Kirdim-u, hang-u mang bo'lib qoldim – yerdan shift-gacha devorlardagi tokchalarda liq to'la kitoblar taxlab qo'yilgandi. „Demak, u haqda men noto'g'ri fikrga borgan ekanman-da!“. Men Mo'minbeyni shunchaki omadi chopgan boyvachcha bo'lsa kerak, deb o'ylagandim.

– Ziyoli odamlarga ixlosim baland, – dedi u.

Gap-so'zlari andak dag'alroq edi. „Xo'sh, nima bo'pti!..“

– Nima ish qilasiz?

– Bir idorada ishlayman, – dedi u.

Mo'minbey she'rlaridan o'qib berdi.

– Qalay ekan? – deb so'radi.

– Zo‘r!..

U yana o‘qishda davom etdi. Keyin she‘riyatdan hikoyalarga o‘tdi.

– Hikoyalarim yaxshiroq chiqqan, – dedi u.

Keyin pyesalarini o‘qishga o‘tdi. Ko‘nglim ayniy boshladi. Uni bu mashg‘ulotdan chalg‘itish uchun kitob tokchalariga qo‘l cho‘zdim:

– Qancha yillardan buyon adabiyot bilan shug‘ullansam ham, bunchalik boy kutubxonaga ega bo‘lolmadim.

– Tokchalardagi bu kitoblarning hammasi – sovg‘a! – deya maqtandi Mo‘minbey.

– Shunaqami?.. Kim sovg‘a qilgan?

– Hamma yozuvchilar, mualliflar bilan tanishman... Ular meni hurmat qilishadi, asarlari chiqqanda hamisha tuhfa etishadi.

Men hayratdan lol qoldim.

– Siz Falix Rifqi bilan tanishmisiz? – deb so‘radi u.

– Uning nomini eshitganman, – deya javob qildim.

U tokchadan kitobni olib ko‘rsatdi:

– Mana uning sovg‘asi...

Men kitobni qo‘limga oldim. Bu Falix Rifqining „Zaytunzor“ degan kitobi edi.

– Menga nima deb yozganini o‘qib ko‘ring.

Kitobning zarvarag‘ida shunday yozuv bitilgandi: *„Mening og‘am, hurmatli janob Mo‘min Akromga do‘stligimizdan xotira sifatida taqdim etaman. Falix Rifqi...“*.

Falix Rifqining „do‘stligimizdan xotira sifatida“ deb yozishi... Tag‘in kim biladi deysiz!..

– Mana bu Rashod Nuridan xotira...

„Choliqushi“... „Mo‘minbeyga ehtirom ila... Rashod Nuri“.

– Men savdo bilan shug‘ullanaman, bu yozuvchilarning hammasi mening do‘stlarim.

U menga yana bir kitobni uzatdi:

– Bu Rushen Ashrafbeyning sovg‘asi...

Kitobdagi dastxatni uning o‘zi o‘qib berdi:

„Mening og‘am Mo‘minbeyga chuqur hurmat-ehtirom ila... Rushen Ashraf“.

Yoqub Qadriyning „Begona“si... Xolid Edinning „Yurak iztirobi“... Hammasiga dastxat bitilgan. Goho tokchalarda ko‘rimsizgina kitoblar ham uchrab qolar, lekin ularda ham dastxatlar bor edi.

Kitoblarni titkilayotib men nogoh o‘zimning romanimni ko‘rib qoldim. O‘shanda men asarlarimni taxallus bilan chop ettirardim. Kitobimning zarvarag‘ini ochib ko‘rsam, u yerda ham dastxat bor ekan:

„Muhtaram Mo‘minbey afandiga... Ehtirom ila Hasan Yakto“.

G‘azabim junbishga keldi.

– Siz Hasan Yakto bilan tanishmisiz? – deb so‘radim.

– Agar men u bilan tanish bo‘lmaganimda kitobi shu yerda turarmidi?.. U kechagina shu yerda bo‘lgandi.

Men o‘rnimdan qo‘zg‘aldim.

– Ertaga sizni uyimda kutaman!.. – dedim xayrlashayotib.

– Bezovta qilarkanman-da!.. – deya javob qildi.

Darhaqiqat, kelgusi oqshomda u meni rostdan ham „bezovta qildi“. Men bu nusxaning andak ta-

nobini tortib qo'yish uchun bir shumlikni o'ylab qo'ydim. Qahva ichib bo'lganimizdan keyin men unga shunday dedim:

– Mening kitoblarim siznikichalik ko'p emas, ammo dastxat bitilganlari ham bor.

– Juda yaxshi-da... Qanday kitoblar ekan?

Men tokchadan Ahmad Vofiq poshoning Mol-yerdan qilgan tarjimasini olib, Mo'minbeyga uzatdim.

– Qani o'qib ko'ring-chi, Ahmad Vofiq posho menga nima deb yozgan ekan?

U kitobdagi dastxatni o'qidi:

– „*Qimmatli o'g'lim Hasanbeyga... Ahmad Vofiq*“.

– Bu Ahmad Vofiq posho degani uchinchi harbiy qismda qo'mondon bo'lmaganmidi? – so'rab qoldi mehmon.

Javob o'rniga men Naim 1 qalamiga mansub bo'lgan tarix kitobini oldim. Men uning qovun tushirib qo'rganini o'zi ham payqab, uyalsa kerak deb o'yladim.

– Buni qarang, Naim menga qanday dastxat bitgan: „*Kamtarona asarimni ixlosim ramzi sifatida taqdim etaman. Hurmat-ehtirom ila sizning qulingiz Naim*“.

Men Mo'minbeyning qiyofasidagi o'zgarishni kuzata boshladim. U jimgina kitoblarni tomosha qilardi. „Har qalay, qanday bema'ni ish qilib qo'rganini anglab yetgandir“ deb o'yladim-u, o'zim ham shu asno xijolat chekdim.

– Bu Naim deganingiz qahvani xorijdan olib kelib sotish bilan shug'ullanmasmidi? – nogoh so'rab qoldi u.

Men serrayib turib qoldim. Agar shu tobda ogʻiz ocholganimda edi, bu nusxaning holiga maymunlar yigʻlardi.

– Sizda mashhur shaxslarning asarlari yoʻqmi?..

Men kitoblar orasiga qoʻl uzatib, „Faust“ni oldim.

– Mana Gyote! – dedim. – Uning dastxatiga qarang: „*Mening Hasanjonimga*“.

– Muallifini kim dedingiz? – deb soʻradi.

– Gyote... Gyote... Gyote... – deya bir necha bor takrorladim. – E, darvoqe, esladim, bu yigit bir vaqtlar „Doj“ avtomobilini sotish boʻyicha agent boʻlgan.

Qotillar sodir etgan jinoyatlari haqida hikoya qilarkan, eng dahshatli joyiga kelganda shunday deyishadi: „U yogʻini eslolmayman“. Men ham keyin nima boʻlganini eslolmayman.

Men politsiya mahkamasida Shekspir tomligini ushlaganicha oʻzimga keldim. Moʻminbeyning aftangori momataloq boʻlib ketgandi.

– Men bu bezori ustidan arz qilaman, – dedi u men tomonga ishora qilib.

– Nima gap oʻzi? Oralaringdan qanday olamushuk oʻtdi? – politsiya komissari menga murojaat qildi.

Men Shekspirning portreti aks etgan kitobni uzatdim.

– Kim boʻldi bu soqolli kimsa? – deb soʻradi komissar.

– Shekspir!..

– A-ha!.. Demak, xorijiy?..

– Angliyalik!..

– Nima ish qiladi?

– Shoir...

– Qayerda yashaydi? Qachon, nima maqsadda siz u odam bilan tanishgansiz? Men Mo‘minbeyga o‘girildim.

– Meni ushla, mahkamroq ushla!.. – deb iltimos qildim.

Komissar ikkita politsiyachiga ishora qildi.

– Bularni siyosiy politsiyaga olib bor, biz bunaqa ishlar bilan shug‘ullanmaymiz.

Shodmon OTABEK tarjimasi

ESINI KIRGIZIB QO'YDI

Tahririyatda ish qizg'in edi. Men o'shanda politsiya va sud xronikasida reportyor edim. Xonamizga Hasan kirib keldi. U birinchi xavfsizlik boshqarmasida matbuot masalalari bilan shug'ullanardi. Qorachadan kelgan yuzlari tirjayib turardi. Bu yaxshilik alomati emasdi. Hatto hamkasbining o'limi haqidagi shumxabarni ham u xuddi xushxabar keltirgandek ma'lum qilardi.

Muharrir uning basharasidagi iljayishni ko'rib, siniq ovozda so'radi:

– Sovuq gapmi? Hoynahoy, yana bir ishkal chiqqandir.

Hasan shu zahoti „xushxabar“ini e'lon qildi:

– Sizlarning gazetalarinigiz yopildi. Shuni ma'lum qilib qo'ymoqchiman.

„Ma'lum qilib qo'ymoqchiman“, degani uning og'zidan xuddi „tabriklayman“, deganday jarangladi.

– Nega endi? – deb so'radi muharrir.

– Favqulodda holat munosabati bilan hukumat chiqargan farmon. U „favqulodda holat“ deganida tovushi quvonchdan titrab ketgandek bo'ldi.

– Nima, rasmiy farmoyish chiqdimi? – deb so'radi muharrir.

– Keyinroq chiqadi, – javob qildi Hasan.

Malaylik suyak-suyagigacha singib ketgan bu Hasan degani shu qadar betoqat kimsa ediki, hech qachon, har qanday holatda telefonogrammaning mashinkadan chiqishini kutib o'tirmas, noxush xabarni hamisha o'zi ma'lum qilar edi. Allohga shukrki, endi zamona sal yengillashdi. Loaqal „Farmoyish chiqqanmi?“ deb so'rash mumkin. Vaholonki, bundan o'n olti oy muqaddam bunaqa savolni berib ham bo'lmasdi.

Mana, uzoqdan mototsiklning shovqini eshildi. Har gal mototsiklning shunaqa pot-poti qandaydir bir nashrning yopilganidan yoki shunga o'xshash bir noxushlikdan darak berardi. Mototsikl mingan politsiyachi gazetaning yopilgani haqidagi farmoyishni keltirgandi. Biz tishimizni tishimizga bosib, jim turardik. Keyin birdan tarqab ketdik. Yigirma olti nafar xodimning hammasi tahririyatni tark etdi. Bulardan yetti nafarimiz o'n kun muqaddam yopilgan gazetadan kelgan edik.

O'sha davrda gazeta xo'jayinlari ishdan bo'shatilgan jurnalistlarga nafaqa to'lamasdi. Kasaba ittifoqi ham yo'q edi. Biz ishsiz va pulsiz qoldik. Ikki oy mobaynida men uchta gazetada ishlab ko'rdim, hammasini navbati bilan yopishdi.

Har bir bo'shagan xodim o'rniga o'nlab talabgor tayyor turardi.

Ishsizlikning ikkinchi oyidan keyin ahvolim juda tang bo'lib qoldi.

– Gazetamizda musahhihlik o'rni bor. Men seni tavsiya qildim. Hoynahoy, olishsa kerak. Tezda yetib bor, hech kimga og'iz ocha ko'rma, – dedi menga rahmi kelgan bir tanishim.

Bu gazetaning nufuzi ancha baland edi. Uning xo'jayini hukmron partiyada deputat edi.

Men ishga joylashganimda deputat Yevropa bo'ylab sayohatga ketgandi.

Boshlig'imiz qurumsoqlik qilib, har bir xonaga telefon o'rnatmagandi. Shunday katta gazeta tahririyatida bor-yo'g'i ikkitagina telefon o'rnatilgandi – bittasi xo'jayinning xonasida, ikkinchisi xodimlar o'tiradigan xonada edi. Men kechalari bo'sh turadigan ana shu xonada ishlar edim. Tunda navbatchilik qiladigan kotib qo'shni xonada o'tirar, men devorni dukullatib uni telefonga chaqirardim.

Bizning kotibimiz qip-qizil xotinboz edi. Restoran-kafelardagi jamiki qizlar, raqqosalar, kino-aktrisalar bilan apoq-chapoq. Har kecha uni o'nlab ayollar qidirib qolardi. Men tinimsiz devorni dukullatardim. Ammo u xonasida navbatdagi jononi bilan maishatdan bo'shamas, telefonga ham umuman kelmas yoki hadeganda kelavermas edi.

Men, nihoyat, ish topganimdan juda mamnun edim va ishdan haydab yuborishlaridan qo'rqib-qaltirardim. Uzoq muddat ishsiz yurib, kamxarjlikdan qiynalganim uchun har qanday og'ir yumushni bajarishga ham tayyor edim. Shu bois mendan nimani iltimos qilishsa, yo'q demasdim.

Meni ishga joylab qo'ygan tanishim shunday derdi:

– Xo'jayinning xotinidan boshqa hech kimdan qo'rqma. Undan nariroq yursang, hech kim mu-shugingni pisht demaydi.

– Xo'jayinning xotini bilan ishim nima?

– Unday dema... Bu xotin emas, naq Azroilning o‘zi... Hamma yerga burnini suqadi.

Gazeta xodimlari uning nomini eshitiboq tit-rab-qaltirashardi.

Cheksiz hokimlikni qo‘lgan kiritgan ayollar kabi uni „begoyim“ deb atashardi. U hammani qo‘r-quvda ushlab turardi. Men u bilan to‘qnashmaslikka intilardim.

Ish boshlaganimga ham uch oy bo‘lib qoldi. Bir kuni tunda musahhihlik qilib o‘tiruvdim. Bu bir sportchi haqidagi juda qiziqarli roman edi. Muto-laaga berilib ketgandim. Shu mahal telefon jiring-lab qoldi. Men go‘shakni ko‘tarib ayol kishining ovozin eshitdim. Kotibni so‘rashayotgan ekan.

Men devorni bir necha bor urdim. „Bir daqiqa, kelyapti“, – deya javob qilib, go‘shakni stolga qo‘yib qo‘ydim. O‘zim yana ishga berilib ketdim. Roman ham tugadi. Kotib xonada ko‘rinmadi yoki muhim ishlar bilan band edi. Men telefon go‘sha-gini joyiga qo‘ydim.

Darhol yana qo‘ng‘iroq bo‘ldi.

– Sizni eshitaman.

– Menga qara, kimsan o‘zing? – deb so‘radi o‘sha ovoz.

– Sen o‘zing kimsan?

Men qo‘ng‘iroq qilayotgan bu ayolni kotibning tungi jazmanlaridan biri bo‘lsa kerak deb o‘ylab-man. Bu xo‘jayinning xotini ekan!..

– Men sendan kotibni chaqirib qo‘yishingni so‘-raganmidim?

– So‘ragan eding... Men devorni dukullatib cha-qirdim.

– Yaxshi, ammo qani u?

– Men qayoqdan bilay?..

– Senimi, shoshmay tur, hozir o‘zim boraman!
„Mana senga tarbiyasiz, ko‘cha ayoli!“

– Sen sal o‘pkangni bosib ol! – dedim.

Keyin, ayol meni so‘kkach, shunday dedim:

– Mening tarbiyam sen bilan boshqa gapla-
shishga imkon bermaydi.

Telefondan yana shang‘illash eshitildi:

– Voy xomkalla-yey!.. Qayerda bunaqa tarbiya
olgansan? To‘nka!

– Jim!

– Eshak!..

– O‘zing eshaksan!

– Cho‘chqa!

– O‘zing cho‘chqasan!

U har gal so‘kinganida „O‘zing shunaqasan“,
deb turaverdim. Nihoyat:

– Men senga ko‘rsatib qo‘yaman! – dedi.

– Qani kelib ko‘r-chi, shunda ko‘ramiz kim
kimga ko‘rsatarkin! – deya javob qildim.

– Tuf senga, ablah!

– O‘zing ablahsan! Sen nima – aqldan ozding-
mi? Namuncha menga yopishib qolding?

– Oh, hozir o‘zimdanda ketib qolaman! Men sen-
dan kotibni chaqirib berishni so‘rovdimmim? Axir,
sen uni hozir keladi demaganmiding?

U xuddi pulemyot kabi tinimsiz tarillab, so‘-
kinardi. Men bo‘lsam hammasiga „O‘zing shuna-
qasan, o‘zing shunaqasan, bu sensan, bu sen-
san“ deb javob qilardim.

– Qani, menga kotibni chaqirib qo‘y-chi!

– Sen nafsingga kamroq ovqat yegin-da, tejalgan
pulga xizmatkor yollab ol. Bu yerda malaying yo‘q.

Men fig'onim falakka chiqib, devorni urdim va kotibga baqirdim:

– Telefonga kelsang-chi... Sening isqirt suyuq-oyoqlaring jonimga tegdi. Bunaqa og'zi shalaqlarni qay go'rlardan kovlab topgansan o'zi?

Bu gaplarni haligi xotin ham eshitsin, deb telefon go'shagiga qichqirib aytdim.

Kotib kelib, telefonda gaplasha ketdi:

– Sizni men eshitaman... Buyuring, xonim... Qanday?.. Ha-a... Nimalar deyapsiz!..Kechirim so'rayman... Sizing sodiq qulingiz... Kechirgaysiz... Biz... Ha... Musahhih... Yaqinda ishga keluvdi, xonim... – Kotibning yuzlari gezarib ketdi. U go'shakni qo'ydi.

– Menga qara, nima qilib qo'yding o'zi? – deb so'radi u.

– Nima bo'пти?

– Sen „begoyim“ni so'kibsan...

Hushimdan ketib qolayozdim.

– Haydavorisharmikin? – dedim ingrab.

– Xo'jayin hozir Yevropada, – dedi kotib. – Qaytib kelishi hamon seni ishdan bo'shatadi.

– Agar unga yalinib-yolborsam-chi, kechirim so'rasam-chi, anglashilmovchilik bo'пти, desam-chi...

– Foydasi yo'q. U xotinidan o'lgudek qo'rqadi. „Begoyim“ning gapini ikki qilolmaydi.

Demak, meni yana ishsizlik, qashshoqlik kutib turardi. Men shu haqda o'ylab turganimda telefon jiringlab qoldi. Yana o'sha ovoz ekan. Nima bo'lganda ham baribir meni ishdan haydashadi endi, najot yo'q... O'ladigan ho'kiz boltadan qaytmaydi.

– Senga nima kerak yana? – birinchi bo‘lib o‘zim hujumga o‘tdim.

Men uning yana shallaqlik qilishini bilardim.

– Siz yaqinda men bilan gaplashuvdingiz va hoynahoy, kim bilan so‘zlashganingizni bilmagandirsiz?

– Biluvdim. Siz o‘sha – „begoyim“ deb atashadigan jodugarsiz. Siz bilan nima haqdayam gaplashish mumkin?

Xonim jazavaga tushdi:

– Nima-a? Demak, bilgansan...

Men shu zahotiyiq telefon go‘shagini qo‘yib qo‘ydim.

Endi ortga yo‘l yo‘q edi.

Bu voqeadan taxminan bir hafta o‘tgach, xo‘jayin sayohatdan qaytib keldi. Men qo‘rquvdan titrab-qaqshardim. Xo‘jayin qaytgan kunining ertasiga meni chaqirdi. Men uning xonasiga kirdim. Men ilinj bilan xayol qilardim: „Agar iltimos qilib ko‘rsam, balki, rahmi kelar!“

Men uning ro‘parasida qornimni asabiy silab turardim.

– Marhamat, o‘tir, o‘g‘lim.

– E, yo‘g‘-e...

– O‘tir, o‘g‘lim, o‘tir...

U jilmayib turardi. Men ro‘parasidagi o‘rindiqqa o‘tirdim.

– Men seni tabriklayman. Rahmat... Men bir umr sendan qarzdorman... Sen bizning „begoyim“ning esini joyiga keltirib qo‘yibsan... Barakallo!.. O‘n sakkiz yil chekkan azoblarimning o‘chini olib berding. Qoyil!.. Axir, unga bir og‘iz gap aytib bo‘lmasdi-ya. Uni ham so‘kish mum-

kinligini tasavvur qilolmasdim. To'g'ri qilibsən. Pastga tushgin, aytib qo'rganman, senga ellik lira mukofot puli berishadi.

Buxgalteriyada men ellik lira oldim. Shundan buyon har bir telefon qo'ng'irog'iga yugurib boraman. Balki, yana „begoyim“ qo'ng'iroq qilib qolsa, og'zimga kelgan so'zlar bilan so'karman, deb. Ammo u boshqa telefon qilmasdi. Faqat bir oqshom uning o'zi tashrif buyurib qoldi. Men xonamda yolg'iz edim. Begoyim kirib keldilar.

– Sizmisiz musahhih? – deb so'radi.

– Ha.

– Telefonda meni so'kkan sizmidingiz?

„Begoyim“ning kim ekanligini shunda bildim. Telefonda gaplashish qayoqda-yu, u bilan shundoq yuzma-yuz turish qayerda... Men boshimni egib, indamay turaverdim.

– Men sizni tabriklayman, – dedi u. – Men ko'nglidagini shundoq dangal aytadigan odamlarni yoqtiraman. Siz menga tikilmang: oshqozonim kasal, shuning uchun juda asabiyman. Men erimga siz uchun ikki yuz lira mukofot puli ajratishini tayinladim.

Demak, meni xo'jayin emas, „begoyim“ mukofotlagan ekan. Buning ustiga insofsiz yuz ellik liran urib qopti.

– Nega indamayapsan? Ehtimol, bermagandir? Bilardim-a, uning bermasligini! – deya qichqirdi-yu, erining xonasiga yugurib ketdi. U yerda dahshatli to's-to'polon ko'tarildi. Meni chaqirib qolishdi. Xo'jayin qo'rqa-pisa so'radi:

– O'g'lim, axir, men senga ikki yuz lira bermovdimmi?

„Begoyim“ goh menga, goh eriga qaraydi. Ko‘zlaridan olov sachrardi. Agar shu tobda „bermadi“ desam, erini urib sulaytiradi, „berdi“ desam meni uradi. Men xo‘jayinga dedim:

– Xo‘jayin, menga tegishli ikki yuz liraning eligini oldim. Qolganini har oyda olib turaman.

– Mana ko‘rdingmi, azizam, sen bo‘lsang ishonmovding.

Keyin u menga o‘girilib dedi:

– Endi, o‘g‘lim, tezda borib qolgan pullaringni ol!..

Shodmon OTABEK tarjimasi

ODAM QANDAY AQLDAN OZADI?

– Janoblar, – dedi ko‘zoynakli kishi tantanavor ohangda, – biz bir to‘xtamga kelishdan oldin hammasini obdan o‘ylab, pishitib olishimiz kerak. Bunaqa ishda shoshma-shosharlik ketmaydi.

– To‘ppa-to‘g‘ri, – deya qo‘llab gapirdi davradagilarning eng yoshi, – juda jiddiy o‘ylab ko‘rish kerak. Aks holda boshimizga balo bo‘ladi.

– Avvalo, biz undan rozimizmi – shuni aniqlab olishimiz lozim, – dedi sepkilli janob.

– Norozimiz! – yig‘ilganlar jo‘rovoz bo‘lib javob qilishdi.

– Nima uchun? – yana so‘roqladi sepkilli.

– Axir, u jinni-ku! – ko‘zoynakli janob xitob qildi.

– Ha, ha, jinni!

– Jinni! – har tomondan qichqirishdi.

– Tushunarli, – bosh irg‘adi sepkilli, – hamma gap shunda. Bizning vazifamiz – g‘aflatda qolmaslik va yana jinnini saylamaslik.

– Oldingisi ham tentakroq edi, – qo‘shimcha qildi semiz kishi.

– Men bilganlarning hammasi tentak edi.

– Xo‘sh, shunday ekan, kelinglar, obdan o‘ylab ko‘raylik va nihoyat aqlirasoroq bir kimsani saylaylik, – dedi yosh yigit donolik bilan.

– Ajabo, biz ularni saylaganimizda hammasi-ning aql-hushi joyida edi, – dedi ko‘zoynakli janob hayron bo‘lib.

– Ha, ular aqlli, oliyjanob odamlar edi. Ammo eng aqllisi ham, oxir-oqibat, tentak bo‘lib chiqdi.

– E Alloh, – dedi davradagi kekxa kishi tamshanib, yo‘talarkan, – yozug‘imiz ne edi? Hammasi mana shu la‘nati amalga minganda aqlini yo‘qotadi-ya.

– Ayni biz shu mansabga saylagan kimsalar! – qo‘shimcha qildi semiz kishi.

– Gap lavozimda ham emas! – dedi yosh yigit. – Hoynahoy, nomzodlarimizning avvaldanoq sal... tomi ketgan, ammo ulardagi tentaklik alomatlari saylovgacha bilinmasdi. Lavozimga o‘tirishlari bilan ularning dardi qo‘zib, kuchayib ketadi.

– Eskisimi yoki yangisimi, xotiram pand bermasa, hammasi, oxir-oqibat, aqlini yo‘qotardi. Birona es-hushi joyida bo‘lganini ko‘rmasdim, – dedi chol yo‘talini arang bosib.

– Nimalar deb valdirayapsizlar! Biz u bilan mana o‘ttiz yildan buyon do‘stmiz. Hokimlikka saylanguncha unda hech qanday kasallik alomatlari sezilmagan! – dedi sepkilli janob achchiq-
lanib.

– Hmm... Onadan tug‘ma tentak bo‘lib dunyoga keladigan odam kamdan kam uchraydi. Demak, aqldan ozish uchun oldin hokim bo‘lish kerak ekan.

– Janoblar, ortiqcha tortishishdan foyda yo‘q, – hamsuhbatlarning gapini bo‘ldi ko‘zoynakli kishi. Oldimizda bundan ham muhim vazifa turibdi: bu gal kimni shahar hokimi etib saylaymiz?

Yigʻilganlarning har biri qandaydir nomzodni tilga olishar, ammo shu zahotiyiq har bir nomzodga eʼtirozlar yogʻilardi. Axir boʻlajak hokim saylov-gacha ham, undan keyin ham jinni boʻlmasligi lozim edi-da. Yuzlab nomzodlar tilga olindi.

– Toʻxtanglar! – kutilmaganda koʻzoynakli ja-nob xitob qildi. – Men topdim! Rasimbey haqida nima deysizlar?

– Xudoga shukr, iymonli odam.

– Halol. Tarbiya koʻrgan. Kamtarin.

– Hasadgoʻy emas. Hammaga yaxshilik tilaydi.

– Uddaburon, begʻaraz, xushmuomala.

– Ishchan.

Rasimbey shaʼniga maqtovlar yogʻilib ketdi.

– Ammo, menimcha, Rasimbey hokim boʻlishni istamaydi, – eʼtiroz bildirdi semiz kishi.

– Siz haqsiz, men uni bolaligidan bilaman. Rozi boʻlishiga koʻzim yetmaydi, – kovshanib qoʻshim-cha qildi chol.

– Oʻla qolsayam hokim boʻlmaydi u! – tasdiq-ladi seppilli.

– Nima qilish kerak? – koʻzoynakli odam kalla-sini changalladi. – Men ham shunday fikrdaman, ammo nima qilsak ekan? Endi munosib nomzodni topganimizda... hammasi chappasiga ketsa!

Agar bu odamlar tavsiya qilgan nomzod say-lovda oʻtmay qolganda ham boshqa gap edi. Xalq ularga ishonadi va koʻrsatilgan nomzodni say-laydi.

Yigʻilganlar oʻrnidan turib, Rasimbeyning uyi-ga ravona boʻldilar. Unga oʻz takliflarini aytdilar. Gap orasida hamma hokimlar ertami-kechmi aql-dan ozishini ham pisanda qilib qoʻyishdi.

– Demak, sizlar mening ham jinni bo‘lishimni istaysizlarmi? Menda qasdinglar bormi o‘zi? – Rasimbeyning fig‘oni falakka chiqdi.

– Xudo haqi, o‘zingni bos. Sen aqlli odamsan. Iltimosimizga yo‘q dema.

– Yo‘q, ilojim yo‘q.

– Bu sening Vatan oldidagi burching, Rasimbey.

– Millatning bor-yo‘q umidi sendan.

– Bu, axir, davlat ahamiyatiga molik masala.

– Hay mayli, men roziman, faqat bir shartim bor...

– Marhamat! Bir og‘iz so‘zing...

– Mening shartim shunday. Keyin meni so‘kib yurmasligingiz uchun gapning po‘stkallasini aytmoqchiman. Menga xushomadgo‘ylar kerak emas... Ziyofat-u tantanalar bekor qilinadi, til-yog‘lamalik va maddohlik unutiladi. Xo‘sh, qalay, yoqadimi? Talabimni uddalash qo‘lingizdan keladimi? Men ham xuddi sizlar kabi oddiy bir xom sut emgan bandaman. Xudo haqi, meni tentakka chiqarmanglar. Rozimisizlar endi?

– Rozimiz! – hamma suyunib xitob qildi.

...Rasimbey ko‘pchilik ovoz bilan hokim bo‘ldi. O‘sha kunning o‘zidayoq ellikdan ortiq telegramma keldi. U bulardan birini olib, muqaddimasini o‘qib ko‘rdi:

„Muhtaram afandi, o‘z xalqining asl farzandi, janob Rasimbey...“

Rasimbey boshqa telegrammalarni ochib o‘tirmadi.

– Yo Allohim, o‘zing qo‘llagaysan! – deya talvallo qildi.

Oradan ko‘p o‘tmay eshik taqillab qoldi.

Ko'zoynakli janob kattakon guldasta ko'tarib kirdi. Chuqur ta'zim ila Rasimbeyni tabrikladi.

Oradan yana bir muddat vaqt o'tgach, qandaydir bir qo'ltiqtayoqli, qotma chol ham guldasta ko'tarib keldi. Shu bahona u Rasimbeyning qo'lini o'pib oldi.

„Behuda ovora bo'lyapsizlar!“ – dedi u sovuq-qonlik bilan, keskin ohangda. Ammo bular hali holva edi: tabriklash uchun sepkilli yosh yigit bilan semiz kishi ham tashrif buyurishdi. „Yaratganning o'zi aqlimdan mosuvo qilmasin!“ – dedi Rasimbey xit bo'lib.

Ayni chog'da unga „Sizning sharafingizga ziyofat uyushtirilmoqda!“ degan xabar yetkazildi. Rasimbey ziyofatga borsammi, yo'qmi, deya hali bir to'xtamga kelib ulgurmay, eshigi yonida mashina to'xtadi.

Ziyofatxona shoh saroyiga o'xshardi. Qirq nafar kishiga mo'ljallab dasturxon tuzalgan. Qandillar, gullar, shamdonlar ko'zni qamashtiradi.

Ko'zoynakli kishi qo'liga qadah olib o'rnidan turdi. Rasimbey sha'niga qutlov so'zi aytib, uni yuqori lavozim – shahar hokimi etib saylangani bilan tabriklarkan, shunday dedi:

– Janoblar, huzurimizda noyob aql-u zakovat sohibi turibdi! Bu – ulug' shaxs. Bu – kamyob inson! Uning beqiyos iste'dodi tufayli bizning shahrimiz qisqa bir fursatda...

Rasimbey darg'azab bo'ldi, namoyishkorona ziyofatni tark etdi. – Ehtimol, bu ularga saboq bo'lar! – deb o'yladi u.

Ertasi kuni u ishga ketayotib, ko'chadagi bayramona tantanani ko'rib qoldi. Uning uyidan to

shahar hokimligigacha gilamdan poyandoz to'shalgandi. Karnay, surnay va do'mbiralalar jo'rli-gida o'yin-kulgi qilishardi. Chor atrof dafna yap-roqlari bilan bezatilgan. Yo'laklarda o'quvchilar saf tortgan. Rasimbey ko'ringan zahoti qarsaklar chalinadi va „Yashasin hokimimiz!“ degan xitob-lar yangraydi.

Yoshgina bir yigit do'mbirachining qulog'iga qichqiradi:

– Dadilroq, dadilroq chal!

Bolalarni ham qistab qo'yadi:

– Qattiqroq, qattiqroq qichqiringlar!

Rasimbeyning oyoqlari ostida qo'ylar qurbon-likka so'yildi. Shahar hokimligi binosi peshtoqida dafna yaproqlari bilan bezatilgan shunday shior osilgandi:

„Yangi hokimning umri boqiy bo'lsin!“

Minbarni bor soxt-sumbati bilan egallab olgan semiz kishi shunday qichqirardi:

– Yangi hokimimiz hamshaharlarimiz qalbini o'zining ishchanligi, adolatparvarligi, oliyjanob-ligi bilan zabt etdi.

Darg'azab Rasimbey oldinga tashlanadi, se-mizning qo'lidan ma'ruza matnini tortib olib, yir-tib tashlaydi.

– Menga bunaqa paxta qo'yishlar kerak emas! – deb na'ra tortadi.

– Vatandoshlar! – dedi bunga javoban sepkilli yigit. – Siz umringizda shunaqa kamtarin insonni ko'rganmisiz? Yashasin yangi hokimimiz!

– Yashasin! Yasha-sin!

Gulduros qarsaklar yangradi. Boyaqish Rasim-bey xuddi do'ldan qochgandek ma'muriyat bino-

sigaga o'zini urib yashirindi. Qabulxonaga hokimni tabriklash uchun kelganlar bilan g'ajum edi.

– Buyursinlar! – yoshgina yigit qo'l qovushtirib, buyruqqa mahtal turardi.

– Hech kim sizchalik o'z ishiga bu qadar yuksak mas'uliyat bilan yondashmagan! – dedi qotma chol.

– Xudo haqi, qasam ichib aytamanki, men iste'foga chiqib ketaman! – achchiqlandi Rasimbey. – Ko'zimdan yo'qolinglar!

Tashrif buyurganlar qo'rqa-pisaga tashqariga chog'lanishdi:

– Bir og'iz so'zingiz!

– Xizmatingizga muntazirmiz! Har qanday buyrug'ingizni bajargaymiz.

Rasimbey chor-nochor uxtortdi: „Yo Alloh!“

– Damingizni oling, afandim! – g'amxo'rlik bilan maslahat berdi seppilli kishi.

– Ketinglar! – qichqirdi hokim.

Ishlashga imkon yo'q edi. Rasimbey ko'chaga chiqdi.

– Chetlaninglar! Hokim kelmoqda! – qandaydir bir yosh yigit yo'lovchilarni tarqata boshladi.

Rasimbey ming mashaqqat bilan uyiga yetib oldi. Shu kuni u hech qayoqqa bormadi. Ertasi kuni u shaharda chiqadigan ikkita gazetani keltirishni so'radi. Bu gazetalar birinchi sahifalarida uning yirik fotosuratini bosib chiqargandi. Ulardan birida shunday tagso'z bitilgandi:

„*Hamyurtlar faxrlanadigan buyuk zakovat egasi*“, boshqasida esa „*Jahondagi eng ishchan hokim*“ deb yozilgandi.

Oqshomda uyiga kelishdi:

– Janoblariga qay biri ma'qul – raqqosalar uyingizga kelishsinmi yoki kazinoga o'zlari tashrif buyuradilarmi?

– O'zim boraman, – dedi Rasimbey.

– Biz hokimimiz bilan bir havodan nafas olayotganimizdan benihoya faxrlanamiz, – dedi kazinodagi yosh notiq yigit. U yarim soat nutq irod qildi. Rasimbey uning so'zini bo'lmadi.

Notiqdan keyin ko'zoynakli odam so'z oldi.

– Bizning hokimimiz oliyjanoblikning yorqin timsoli ekanligidan mamnunmiz!

...Oradan bir yil o'tdi. Ko'zoynakli odam, semiz kishi va qotma chol o'zaro gurunglashishardi.

– Biz u bilan hech narsaga erisholmaymiz! Axir, jinni bilan bir ish qilib bo'ladimi?!

– Ha, ha, u – g'irt jinni!

– U oldingilardan ham battar ekan. Hokim emas, boshimizga bitgan bir balo bo'ldi.

– Xuddi tog'ni tolqon qilgandek maqtanishini aytsang-chi.

– Go'yo o'zidan boshqa bu dunyoda hech kim yo'qdek.

– Buyuklik kasaliga chalingan!

– Tutqanog'i ham bor. Ular asli shunaqa bo'ldi, men aniq bilaman.

– Endi uni nima qilsak ekan? Nahotki yangi saylovgacha chidab yursak?

– Qanaqasiga chidashimiz kerak ekan? Uning joyi – jinnixon. O'z uyida muzey ochganiga o'lasanmi? Maydonda haykalini o'rnatishga qaror qilgani-chi!

– Kecha qabuliga iltimos bilan kelgan bir odamning yuziga tufladi.

– Oʻtgan tuni stolda qip-yalongʻoch raqsga tushibdi.

– Nima qilsak ekan?

– Doʻxtirdan jinniligi haqida maʼlumotnoma olib, jinnixonaga tiqib qoʻyish kerak.

– Vaqtni boy bermaylik, – dedi koʻzoynakli xursand boʻlib. – Xudo koʻrsatmasin, yana birontasiga tashlanib qolsa...

– Toʻppa-toʻgʻri!

– Ertalab, tong saharda qoʻl-oyogʻini bogʻlab, jinnixonaga eltamiz. Shundan keyin yangi saylovni belgilaymiz.

– Juda soz! Darvoqe, endi kimni hokim qilamiz?

– O-o, endi ehtiyot boʻlamiz! Bu gal aqli-hushi joyida boʻlgan odamni saylashimiz kerak.

– Ha, ha... biz bunaqa jinnilardan rosa toʻydik!..

Shodmon OTABEK tarjimasi

Yashar KAMOL

CHAQALOQ

U shunday tez yurmoqda ediki, yarim beliga-cha changga botib borardi. Tepadan, tikkasiga yondirib turgan quyosh uni anchagina esankiratib qoʻygan edi. Yurib borarkan, ora-sira ikki tomonga lapanglar, oyoq kiyimi yirtigʻidan kirib turgan olov singari issiq tuproq oyoqlarini kuydirardi.

Ismoil ham yurmoqda, ham hech tinmasdan oʻzicha eshitar-eshitilmas allanimalarni gʻudullamoqda edi.

Quchogʻida ola-bula belbogʻga bir chaqaloq oʻralgan. Chaqaloqning boshi Ismoilning oʻng qoʻlidan tashqariga ogʻib qolgan, yuzi jigarday qip-qizil. Qizil yuzini chang pardasi qoplagan. Chaqaloqning koʻzlari yumuq. Boʻyni juda ham ingichka...

Chang yarim beliga chiqqan. Ismoil ham yurmoqda, ham gʻudullamoqda... Ter, uning ustidagi yoʻl-yoʻl chophonidan tashqari chiqib, chang bilan qorishib loyga aylangan. U yon-bu yonda bugʻdoy oʻrib, bogʻ bogʻlovchilar koʻrinadi.

Ismoil bir tomonda bogʻ bogʻlab ishlab turgan erkak-xotinlar yoniga bordi. Quchogʻidagi chaqaloqni arava ostiga, nam tuproq ustiga qoʻydi. Yonboshda sariq bir it tilini bir qarich chiqarib uxlamoqda. Aravaga tirmashib chiqdi: bochkadan

bir kosa suv oldi, ko'tarib ichdi. Suvning ortgani ni ham ochiq, junli ko'ksidan pastga qaratib quyib yubordi.

Yelkasini g'ildirakka tirab o'tirib oldi. Oyoqlarini uzatdi. Oyoq kiyimining yirtiq joyidan bosh barmog'i ko'rinib turardi. Tirnog'i o'sgan, barmoqning osti taram-taram yorilgan...

Bog' bog'layotgan xotinlardan biri suv ichmoq uchun arava tomonga yurdi. Arava yoniga kelgach, rangi o'zgarib ketdi. O'zi mahmadonagina edi. Katta qora ko'zlarini baqraytirib:

– Nima bo'ldi, Ismoil qardosh, bu yerlarda nima qilib yuribsang? – dedi.

Ko'zini arava ostiga tikdi:

– Voy, marhuma, – dedi, – voy, marhuma Zolam, voy ko'zlari surmaligim! Egilib, bolani quchog'iga oldi.

– Bo'yni osilib qolibdi, – dedi, – bu endi odam bo'lmaydi. Voy, Zola. Voy, surmali Zola... Zola kabi xotin yo'q edi. – Ko'kragini chiqarib bolaning og'ziga tutdi. Bola oldi.

– Qara, – dedi Ismoil qardosh, bola ko'krakni oldi. Bolaning nimjonligi ochlikdan. Issiqda ham ancha holdan ketgan. Hurini chaqirayin, emizsin. Ko'kraklari to'liq. Bolasi uyda qolgani uchun ertalabdan beri sutini yerga sog'ib tashlamoqda. Bolaning og'zidan ko'kragini tortdi.

– Quruq ko'krakni ham qo'yib yubormayapti. Hey, Huri qizim! Qizim Huri-yu... Kel! Kel!

Huri, ishlab turganlar o'rtasidan chiqdi.

– Kela qol, Huri! Zolaning bolasini ko'r... Kel, emizib qo'y.

Huri kelib, bolani olib orqasini o'girdi.

– Voy, – dedi, – birov birovning rizqini yeyolmas ekan. Chidolmay turgan edim... Ko'kraginga sut to'lib ketgan edi. Sal qolsa yerga sog'ib tashlamoqchi edim... Birov birovning rizqini...

Boyagi mahmadona xotin davom etdi:

– Zola kabi xotin yo'q edi. Zolaning tengi yo'q edi. Turp qazigani borardik. Yuzi kulib turardi. Bir sochlari bor edi, bir quchoq... Tovlanib turuvchi sochlar... Bir qusuri bor edi, yalang oyoq yerni bosib yura olmasdi. Hech oyoq kiyim topolmasa, oyog'iga chipta bog'lardi, yalang oyoq hech yerni bosmasdi. Bir qusuri bor edi... Yalang oyoq...

Huri bolani emchagidan ayirdi. Bolaning ko'zlari hamon yumuq edi. Faqat jag'i o'ynardi. Jag'ida, og'zining yoni-verida sut yuqi qolgandi.

– Tuproqqa sog'ib tashlamoqchi edim, – dedi Huri uh tortib, – Voy Zola rahmatli! Bolasi bunday sarson bo'lib qolmasa nima edi-ya?

Mahmadona xotin:

– Qardosh, – dedi, – Zola qanday o'ldi.

Hurining quchog'idagi chaqaloqni ko'rgan bir-ikki xotin, ishlarini tashlab. arava yoniga keldilar. Yirtiq ro'molidan oppoq sochlari tashqari chiqib turgan Havo ona:

– Nima u, – dedi, – Zolaning bolasimi? Voy Zola! Ko'zlaridan bir-ikki tomchi yosh tomdo.

– Voy, surma ko'zli Zolam. Qora ko'zginam. Bebaho qizim... Qanday bo'lib o'ldi, qo'zim! Qanday o'ldi?

Pakana, yuzlari ichiga cho'kkan qora Elif:

– Qanday o'ldi, Ismoil?

– Nima qilding? – deb so'radi.

– Ismoil tinmay gʻudullamoqda edi. Boʻyni osilib tushgandi. Oʻrnidan turdi. Orqasini qoʻli bilan qoqdi. Huridan chaqaloqni oldi, qoʻllari ustiga yotqizdi. Keskin bir tovush bilan:

– Oʻldi, – dedi, – doktorga olib bordim, ukol qildirdim, foydasi boʻlmadi. Baribir oʻlib qoldi. Tez-tez yurdi-da, ketdi.

Uzun oyoqlaridagi keng, yirtiq, qora cholvori shalvirar, cholvorining yirtiqlaridan ishtoni koʻrib borardi.

Xotinlar uning orqasidan qaraganlaricha qoldilar. Havo ona lablarini burishtirib ohista dedi:

– Dardli oʻgʻlon. Boyaqishni koʻringlar, naqadar dardli! Qon yigʻlamoqda... Hech qaysimizning yuzimizga boqmadi. Xotinini oʻzi oʻldirganga oʻxshaydi...

Chakak-chakak boʻlib ketgan qora xotin:

– Voy, jonim onam, Zolaga hech qaramagan, boqmagan, afting qurgur... Kezsin endi bolani koʻtarib, qishloqma-qishloq kezsing... Kezsing... yigirma kungacha doktorga olib borgani yoʻq... Zola kabi xotin bormidi! Amina kampir oʻlmaganda edi, Ismoilday sahroyi bir odamga Zola qurbon boʻlarmidi!..

Huri oʻtirgan joyida dedi:

– Kishilarnig eshigida qoldi, boyaqish. Ismoil juda mard yigit, lekin tortinchoq.

Havo ona:

– Bolani boqadigan birortani topa olarmikin? Mahmadona xotin, ishlovchilar yoniga ketayotgan joyidan qaytib keldi:

– Narigi qishloqda boqadigan bir xotin bor edi. Xudo hech kimning bolasini onasidan ayirmasin.

Havo ona:

– Onasi o'lgach, o'zi ham o'la qolsa bo'lardi, Xudoyim-e. Nima bo'lardi? Nima uchun onasidan keyin qoldirding, Parvardigor? Bir o'ksik bola bilan dunyoni to'ldirmoqchimisan? Voy Zola... Ish qistov vaqti... Ismoil nima qilsin?

Kun tepada edi. Hamma yoqni chang-to'zon qoplagandi. Uzoqlarda, qishloqning berigi yonida jimirlagan nafis bir harorat tumani bilinar-bilinmas ko'kka ko'tarilmoqda edi. Keng vodiy go'yo bir alanga ichida yonmoqda, dala boshida turgan qalaylangan idishlar kun nurida yalt-yalt etardi. Ismoilning ko'zlari terdan achishmoqda. Yo'lning bir chetida chang bosib oqarib ketgan, siyrak ko'lankali bir tut daraxtni ko'rdi. O'sha tomonga qayrildi. Chaqaloqning boshi qo'lining ustidan pastga osilib tushgan, ingichka bo'yni cho'zilib ketgan edi.

Chaqaloqni tut ostiga joylashtirdi. O'zi ham o'tirib, ustidagi ko'ylakni yechib siqdi. Olib borib, yo'lning qiyasida chang bosgan maymunjon butasi ustiga yoyib qo'ydi. Cholvorining pochalari loy bo'lgan ekan, ishqalab tashladi. Chaqaloq ingramoqda edi. Yuzini, ko'zini pashshalar qoplagan edi. Qo'lini qattiq silkitib, pashshalarni haydadi. Chaqaloq yig'isini to'xtatmadi. Ismoil bolani tebrantirdi:

– Alla, qo'zim, – dedi, – allllla...

Bolaning yig'isi to'xtamadi. Yigit ko'ylagini shiddat bilan buta shoxidan tortib oldi, kiydi va yo'lida davom etdi...

Chang-to'zon yarim belidan pastini ko'rsatmas edi. Chaqaloqning bo'yni osilib qolgandi, ingichka

bir tovush bilan chinqirmoqda edi. Yoʻldan bir gruzovik oʻtdi. Havoda bir nafasda chang buluti koʻtarildi. Chang buluti ichidan chiqqandan soʻng Ismoilning burniga oʻtkir bir botqoqlik hidi keldi. Oʻng tomonda qishloqqa qadar sholipoya choʻzilgandi. Yoʻl chekkasidagi zovurda ustini chang pardasi qoplagan koʻlmak suv bor edi, keng sholipoya ustidan issiq quyosh ostida bugʻ koʻtarilmoqda.

Sholipoya maydoninng chekkasida, yoʻlga yaqin bir joyda qoʻliga kurak ushlagan, egniga boʻz chopon kiygan, oq soqolli, beli bukchaygan bir chol suvchi turardi, yuzidagi dona-dona ter uzoqdan ham koʻrinmoqda edi. Ismoil uning oldidan jadallab oʻtib ketdi. Boshi chaqaloqning boshi tarafga egilgan, qimirlamasdan boqardi. Suvchi:

– Hoy, – dedi, – koʻzingga qara, bola shoʻrlikning boshi osilib ketibdi-ku.

Ismoil eshitmadi. Boshini osiltirgancha, yurib oʻtdi-yu, ketdi.

Suvchi:

– Xudo koʻrsatmasin, – dedi. – Bu kun dushmanlarning boshiga tushsin... Juda qiyin... Ismoil jadallab qishloqqa kirdi. Chang, tor koʻchalarda mol tezaklari ust-ustiga toʻplangandi. Tuproq ichida bir toʻda tovuq titkilashib yurar, qip-qizil uzun tillarini osiltirgan itlar uxlab yotishardi. Qishloq ichida doriga birorta durustroq daraxt topilmas edi. Zovur chetlarida chang bosib, daraxt ekanliklari ham bilinmay ketgan mayda tollar bor edi, ular hali daraxt boʻlib yetishmagan, pastak butazor singari edi.

Ismoilning qarindoshlari turadigan uy qishloqning oʻrtasida, qamishdan yasalgan, ustiga poxol

bosilgan bir chayla edi. Hovlidagi eski, yog'ochlari singan, g'ildiraklarining temiri ko'chgan bir arava ostida tovuqlar, itlar yotardi. Bir o'rdak orqasidan mayda-mayda jo'jalarini ergashtirib yurardi.

Eshik ochiq edi. Uzun bo'yli, barvastaligi uzoqdan bilinib turgan bir xotin oyoqlarini qorniga bukib, boshini ostona yoniga qo'yib uxlab yotardi.

Ismoil, boshi chaqaloq tomonga qayrilgan, yuzi ma'yus holda, eshik og'zida o'ylangancha turib qoldi. Bola ingillashdan to'xtamagan edi. Xotin boshini sekin ko'tardi. Bir to'da pashshalar uchib ketdi. Ko'zlarini uqaladi.

Jannat kampirning sochlari oppoq edi. Faqat bir qism sarg'ish tolalar bor edi, xolos. Qolgan sochlari hammasi sut kabi oq edi. Ingichka, oldinga qarab bukilgan beliga yirtiq, popuklari to'kilgan, kim biladi, qaysi zamondan qolgan bir belbog' o'ralgan edi. Kichkinagina ko'zlari pirpirab turardi. Erkaklarniki kabi zo'r iyagi yuziga mag'rur tus bergandi.

Chaqaloqni qo'liga olib erkalatdi:

– Alla, qo'zim, allla, o'ksigim. Allla qadrsizim...
Allla.

Uy ichida u boshdan, bu boshga qo'llarida chaqaloqni silkillatib yurardi...

– Allla, qadrsizim, allla...

Bola xuddi burab qo'yilgan patefonday tinmasdan chinqirardi.

– Odamlar, Ismoil, Zolaga qaramadi, deyishadi... Boqimsizlikdan o'lgan emish... Qaraydigan-netadigan odam yo'q. Yolg'iz o'zi...

Sho'ring qurgurning gunohi bo'yningga... Shunaqa deyishayotirlar...

Tashqaridan ichkariga qarab bir ko'lanka uzandi. Qora cholvor ostidan semiz oyoqlari bilinib turgan, tor yelkali Dundi nomli juvon kirib keldi. Qoshlari, kipriklari qalin edi. Dudoqlari orasidan oppoq tishlarini ko'rsatib, har zamon bir kulimsirardi. Ko'zlari katta edi... Kipriklarining soyasi yuziga tushardi.

Jannat kampirning quchog'idagi chaqaloqni oldi. Orqasini o'girib ko'ragini chiqardi. Bolaning og'ziga obordi. Bola ko'ragini oldi. Chinqirishdan to'xtadi.

Tashqarida bir qo'lga pichoq, bir qo'lga po'st-log'i archilmagan tol navdasi ushlagan holda ikkita qip-yalang'och bola turardi. Qorinlari do'mpaygan, bo'yinlari ingichka. Kekirdaklariga qadar loyga bulangan edi. Loy qurib, taram-taram bo'lib yorilgan.

Bolaning biri boshini ichkari cho'zib mo'ralab qoldi.

– Ahad, – dedi, – bir ko'rgin!.. O'rta barmog'ini ko'rsatdi. – Bo'yni mana shunday ingichka. Shunday ingichka...

Ikkinchi bola ham bo'ynini cho'zib mo'raladi... Ismoilning ovozi go'yo o'zidan chiqmas, balki yonidagi devordan, yerdan va boshqa joylardan chiqayotganday edi. Ko'zlari yarim yumulgandi. Ko'zlarining oq-qorasi belgisiz, xomush edi...

– Xolajon, – dedi u, – oyoqlaringni o'payin, xolajon, bunda mening hech gunohim yo'q. „Bas, xotin dedim, Zola dedim, oz qoldi dedim... Sen dalaga borma dedim... Men o'zim yakka ishlayman... O'zi ham, dedim... ozgina ish qoldi“. Gapimga kirmadi. „Men, dedi, shunday kunni tilagan edim.

Ish o'z-o'zimizniki bo'lsa, birovlar uchun ishlashdan qutulsam, o'lguncha ishlayman degan edim. Suyaklarim to'kilib tushguncha ishlay beraman. Sen, dedi, qarollikdan, birovning eshigida yurishdan o'zing ham endi shu yil qutulding... Men necha yillardan beri shu kunni kutmoqda edim. Sheriklik, qarollikdan yaxshiroq, dedi. Yarmisi birovniki bo'lsa, yarmisi meniki". Shuncha qistasam ham uyda qolmadi. Og'ir oyoqli xotin... Qorni burniga yetay deb qolgan. Ishlab turganda yuraklarim ezilib ketardi. „Zola, – der edim, – shunday qilma, – derdim“. „Yo'q, – derdi..., shu kunni kutib keldim. O'zim uchun ishlaydigan vaqtni ham ko'rarmikin derdim. Birovlarning eshiklarida ezila berib, belim bukildi“. – Juda ham berilib ishlardi. „Men bu kunni orziqib kutardim. Otam birovlarining eshiklarida xizmatkorlikda o'lib ketdi. Men ham kishilarning eshigida surinib yurardim“. Telba kishidek doim „men bu kunlarni orziqib kutardim“, – der edi.

Itlarning tillari bir qarich osilgan, qushlar tap etib havodan tushadigan issiq kun edi. O'roq o'rardik. Kun tepamizda edi. Issig'i ustimizga mix kabi sanchilmoqda edi. Zola orqasiga bir katta-kon bog'ni ko'tardi. Ikki odam bir bo'lib ko'tara olmas edi. „Jon xotin, o'zingni bunchalik urintirma“, – desam, „Men shu kunni kutardim“, – der va ko'zlariga jiq yosh olardi.

Bir vaqt qarasam, xirmonga borib yetmasdan, yarim yo'lda bog'ni yelkasidan tashlab yubordi. „Nima bo'ldi xotin?“ – dedim. „Sanchiq, – dedi, – zo'raydi. Ertalabdan beri bunchalik emas edi, endi hozir zo'rayib ketdi. Pichoq sanchilganday

bo'layotibdi, – dedi. – O'ldiradigan darajada – dedi. Men uyga boray, sen ishingga qara, ishlayver, yeydigan narsamizni chumoliga tashlab qo'yma, o'z joyimizda o'zimiz uchun tirishib ishlaylik“. Qornini ushlaganicha qishloqqa qarab yo'l oldi. Bir joyga borib yiqildi...

...Ismoilning ovozi o'zgardi. Lablari titradi. Dastlabki gapirishi to'xtadi. Endi o'z ovozigaga ega bo'ldi. Yig'lamsirayotgan kabi chiqayotgan ovoz tetiklashdi.

– Og'oning oldiga borib arz qildim. „Og'o“ – dedim. „Xotinim o'layotir... Doktor kerak“, – dedim. „Albatta, doktor...“ Og'o kuldi: „Ismoil, – dedi, – ular yotib-yotib tiriladilar. Doktor-muxturning keragi yo'q. Ularning joni temirdan. Nimaga hovliqasan?“ – dedi. „Ishingga qarayver“, – dedi. „Yo'q“, – dedim, „Og'o, borliq mol-jonim, ona suti-day sizga halol bo'lsin. Menga yigirma besh lira pul topib bering“. Qaytarmadi, berdi. Bir arava topib, doktorga olib bordim, doktorning eshigiga kelsam, doktor yo'q. Doktor yaylovga ketgan ekan. Shaharni boshdan oyoq aylanib chiqdim. Oxiri bir feldsherni topdim. Kelib Zolani ko'rdi... So'nggi nafas... Qulog'imga egildi... „Bu o'tib qolibdi-ku“, – dedi. Dedimki, „O'tsa o'tgandir, o'lishini o'zi sezgandi... Sen bir ukol qil, mayli...“ „Men, dedi, o'sal yotgan odamga ukol qila olmayman. Nima foydasi bor?“ Oldiga pulni qo'ydim. „Aha, dedim, senga pul kerak. Ukol qil. Pul ketsa ketmaydimi? Shu yog'ochga ukol qildiramanmi, otingami – senga nima? Senga daxli yo'q-ku! Qani ukol qil, birodar“, – dedim. „Ko'nglim armonda qolmasin, xaloyiq onam, xotinim qolmay

so'kmasin, do'st-dushman ichida“, – dedim. Yaxshi odam ekan, ukol qildi. Yana bir ukol qildirdim. „Yana bir marta ukol qil, birodar, Zola-ning menda haqi juda ko'p“, – dedim. Bir marta ukol qildi... Ayni peshin, kun issig'ida aravani qo'shdim. Oftob yondirmoqda... Yo'lga chiqdik...

O'ladigan bo'lsa ham qo'rg'onda o'lsin, dedim. Kun shu qadar issiq ediki, aslo chidab bo'lmasdi... Olamni olov bosganday, hamma yoq lovullardi. Yarim yo'lga kelganda Zola qaddini rosladi. Bir narsalar gapirmoqchi bo'ldi, gapirolmadi, boshi quyi tushdi. Og'zidan chiqqan: „Ming yiling... Bolaginam...“ degan so'zlar qulog'imga chalindi. Ohistagina, sezilar-sezilmaz gapirdi.

Jannat kampir:

– Shuncha yildan beri boyaqish endi o'z ishida ishlayotgandi, u ham nasib qilmadi. Voy, – dedi, – bechora Zola...

Ismoil:

– Ko'zlarini yonga o'girdi. Qarasam, nafas olmayotir. Bola quchog'ida... Qarasam, nafas yo'q... Oftob uribdi. Xushimni yo'qotdim. Boshqasini bilmayman. O'zinga kelib qarasam, chang va tuproqqa belashib yotibman. Hamma yog'im achishib og'riydi. Aravani ot olib qochgan bo'lsa... shunday yonib turgan oftob ostida... Otlar, deb o'yladim, – olib borib bir jarlikka yumalatgan bo'lsa... Tirik vaqtida tuzuk bir kun ko'rmadi... O'ligi dedim, o'ligi xor bo'lmasin; bola dedim, qurt-qumursqaga yem bo'lmasin. O'lmasdan qolarmikan? Onasiz bola yasharmikan? Onasiz bolaning yashaganini kim ko'rgan? Birovlar onalik qila olmaydi. Shunday bo'lsa ham yugurayin, yoni-verimga qarab

borayin, bola tushib qolmaganmikin... Shu ahvolda chopachop kelib qaragam, qishloq o'rtasida odamlar to'planibdi... Qaysi qishloq? Haligacha qaysi qishloq ekanini bilmayman. Bir qishloq, xullas... Odam shunday ko'p to'planganki, igna tashlasang yerga tushmaydi. Qulog'imga birovning o'lgan degan tovushi eshitildi. To'g'ri olomonning ichiga kirib bordim. Arava olomon o'rtasida, bola ham onasining quchog'ida yotibdi. Yuzi-ko'zi chang bosgan... Ko'zlari yumuq... Ayollar yig'lamoqda. Qaysi qishloq ekanini bilmayman. Ayollar to'xtamay yig'lar edilar. Aravaga minib olib, haydab ketdim. Kimsan o'zing? – demadilar. Bu o'lik sening kimning bo'ladi? – deb so'ramadilar. Qayoqqa ketayotirsan o'zing? – demadilar. Og'izlaridan churq etgan gap chiqmadi. Hayronlikda orqamdan qarab qolaverdilar. Bola mening qo'limda qoldi... Ish zamoni, kuch zamoni... Yuqori qishloqqa olib keldim. Sariq qiz degan emizuvchi bir ayol bor ekan. Bolani unga berib, qishloqqa qaytdim. Ikki kundan so'ng bolani olib kelib, oldimga uloqtirdilar. „Mening sutim“, – degan emish u xotin, – „o'z bolamga yetmayotir. Birovning bolasini deb o'z bolamni o'ldirmayman“. U tomonlarda emizadigan biror ayol topolmadim. Kimga bersam, qaytib tashlab ketdi. Ish ko'p vaqtida qo'l-oyog'im bog'lanib qoldi. Sut bersang sut ichmaydi. O'lib ham qo'ya qolmaydi. Ajab og'ir bir hol. O'lsa-ku, bu azoblardan qutulardi. Bir qo'limda bola ari kabi g'ing'illab turadi. Bir qo'lim ishda... Juda shoshib qoldim. Mana ko'rib turibsiz... Bir onasi sensan. Nima qilsang qil. Ish kuch zamoni... Hamma narsamiz ochiq-sochiq yotibdi. Jannat

kampir boshini osiltirganicha, qimirlamay turardi. Birmuncha vaqtdan keyin sekin boshini ko'tardi.

– Ismoil... – dedi. So'ng jim bo'ldi. Ovozi titroq, yig'i aralash chiqmoqda edi.

Ismoil:

– Nima deysan, xola, – dedi, – bir narsa degin-chi?

– Ismoil, – dedi Jannat kampir, – hamisha bi-rovlarning eshigida ishlashdan qutuldik, endi o'z xo'jaligimizda tinmay ishlayotirmiz... tuzukroq kun ko'rmadim deb zorlanardi Zola... Shunday emasmi? Bolamga yaxshi qaranglar degan edi.

Oqshomga yaqin tog'asi uyga keldi. Baland bo'yli bir odam edi. Oftobda qoraygan yuziga somon parchalari, qipiq, chang yopishgan edi.

– Ismoil, – dedi u, – kecha-yu kunduz bolasini bag'riga bosib yuradi deb aytishadi... Jinni bo'lib-san.

Chaqaloq, o'rtadagi ustun yonida bir jun to'shak ustida yig'lab yotardi. Kampir ko'zi bilan imlab qo'ydi, chol gapni boshqa yoqqa burdi.

– Demak, shundaymi, Ismoil? Ahvolingni eshitib yuragimiz ezildi.

Jannat kampir:

– Hoy kishi, – dedi, – Masdulloga xabar qil, kelsin. Cho'loq Amin bilan uning xotini bola emizadi. Yana Huri ham bor, lekin u boyaqish o'z bolasini vaqtida emizmaydi. Masdulloning xotini sut ko'p. O'zi ham ozoda xotin... Masdulloga odam yubor. Xotini, agar Masdullo rozi bo'lsa, emizaman degan edi.

Birozdan keyin Masdullo yuborilgan odam bilan birga kirib keldi. Past bo'yli edi. Ko'm-ko'k

kamzulining yoqasidagi bir parcha qizil latta birinchi qarashdayoq odamning ko'ziga chalinar-di. Qunt bilan taralgan sochlari yangi kepkasi ostidan chiqib turardi. Cholvari ham yangi edi. Oyog'ida ham poshnasi past, Adana shahrida tikilgan sariq tuflisi bor edi. Tog'a Masdulloning qo'lidan ushlab, yoniga o'tqizdi.

– O'g'lim, – dedi, – jon o'g'lim, Masdullo... Ustun ostida chirqillab yotgan bolani qo'li bilan ko'rsatdi.

– Mana, ko'ryapsanmi... Xudo hech kimning boshiga solmasin. Bandaning boshiga ne ishlar tushmaydi. Qul o'lmas, rizqi kamimas. Xotining-ning suti ko'p emish. Bola bechorani emizsin, – Ismoil buni unutmaydi. Nima deysan? Yaxshilik unutilmaydi. Yaxshilik qil – suvga sol, suv bil-masa baliq bilar, baliq bilmasa Xoliq bilar... Bir yaxshilik qilib ko'r... Bilarlar... Masdullo boshini quyi solib, ingichka lablarini yumib, hech bir nar-sa demasdan turardi.

– O'g'lim, – dedi chol, – hozir ish kuch zamo-ni... Uyda hech kimi yo'q... Xotin yo'q, bola ham yo'q... Ismoilning peshonasi... Ko'z oldingga kel-tirib ko'r... Tosh bo'lsa ham odamning yuragi erib ketadi... Ismoil g'arib bir yigit... Endigina xizmat-korlikdan qutuldi... Yana bola tufayli ora yo'lda qolmasin... Nima deysan, o'g'lim Masdullo? Biror narsa deysanmi? Masdullo vaziyatni buzmay, bo-shini quyi solib, qimirlamay o'tirardi.

– Yaxshilik qilish fursati har vaqt uchramaydi. Qara, bunga Xudo ham rozi. Jannatning eshi-gini ochasan... Sening xotining boqmasa, bu bola o'ladi. Bitta jonni qutqazib qolasan. Bir jonning

tirik qolib, yashashiga sabab bo'lasan. Chinqirib yotishini qara... Bunga hech qanday yurak chidab tura oladimi? Masdullo o'rnidan turib yurdi. Bir oyog'ini ostonadan nari qo'ygandan keyin, boshini orqaga qayirdi:

– Amaki, – dedi, – amaki! Masdulloning xotini xizmatkor deb senga kim aytdi? Mening xotinim xizmatkor emas!..

Achchiq qilib, chiqib ketdi.

* * *

Ismoil boshqa bir yerga burilmasdan, to'ppa-to'g'ri bolasini qoldirib ketgan Aminaning uyiga bordi. Aminaning uyi, ustiga yopilgan poxollari eskirgan, devorlarga tappi yopilgan, tezak aralashtirib suvalgan birgina derazali kichkina qamish uycha edi. Ichkarida juda oz ashyosi bor edi. Bir burchakda arqonga bog'langan buzoq turardi. Buzoq bog'langan burchakdan sigir tezagi va siydik hidi kelmoqda edi. Bolalarning beshigi buzoq yonida edi. Ikkala bola kirlikdan qop-qora bo'lib ketgan, yorilib ketgan eski beshik ichida yonma-yon yotardilar. Yumuq qo'lchalari bir-birlariga chirmashgandi. Uy ichi boshdan oyog'igacha iflos. Bir qarich keladigan kichkina darcha ostida, ustlari po'panak bosib ketgan ikki yog'och paqirdan suv sizg'ib turardi. Ismoil beshik yonida turdi-turdi, qaradi...

– Singlim, – dedi, – singlim, Amina, bu bolaga nima bo'lgan?

Bolaning terisi suyagiga, qorni beliga yopishib, ko'zlari ichiga cho'kib ketgan edi. Chidab turlomasdan tashqariga chiqdi.

Amina xaltani silkitib gapirib turgan edi:

– Buni qara, Elif ovsin, uning keltirgan narsalarini qara, bo‘yning uzilgur, daroz tuyaning qilgan ishini ko‘rgin... Tag‘in qaqqayib bolaga qarab, bolaga nima bo‘ldi deb so‘raydi... Ochiq mozor bo‘ldi... Bo‘yning uzilgur, ikki kilogina shakar keltiribdi... Tag‘in bolani emiz emish... Qo‘liga tushgan narsani xaltadan olib u yon-bu yonga irg‘itdi.

– Bola o‘ladi. Mening bolam o‘ladi. O‘lsa ham el-yurtning gapidan qutula olmayman.

Qora Elif:

– O‘ziga olib borib tashla, singlim, – dedi, – olib borib tashla!

– Shunday qilmasam, bolam o‘ladi, axir...

Birovning bolasini boqib, o‘z bolasini o‘ldirdi deb gap qilishadi. Ismoil devorga tiralib turgan joyida qaddini rosladi. Chuqur bir uh tortdi. Mast kishiday gandiraklab chiqib ketdi. Ikki kundan keyin Amina, qarg‘ab-qarg‘ab bolani keltirib, Jannat kampirning oldiga tashladi.

– Yurt nima deydi, agar mening bolam o‘lib qolsa, yurt nima deydi! – dedi.

Jannat kampir ham bolani otasiga jo‘natdi.

* * *

Xirmon bir odam bo‘yi yuksaklikda. Kun erta edi. O‘rtadagi g‘aram anchagina ko‘payib qolgan-di. Ismoil qo‘lidagi panshaxani bog‘larning ustiga otdi. Xirmonning soya tomonida turgan ko‘zani boshiga ko‘tardi. Yanchuvchi yog‘och ustida ingichka bo‘yinli kipriklari uzun bir bola turardi.

Bola oldindagi ikki zaif to'riq otni hadeb qamchilamoqda edi, hali uqalanmagan boshoqlar ustida gir aylanmoqda edi. Hamma yoqni kishining dimog'ini achituvchi somon, qurigan o't hidi bosgandi.

Ismoil, xirmonning ko'lankali joyida chinqirib yotgan chaqaloqning og'ziga, sut to'ldirilgan va bo'g'ziga emizik kiydirilgan aroq shishasini to'g'riladi. Bola ovozini o'chirdi. Sekin-sekin ema boshladi. Ismoilning o'ng tizzasini yerga qadalgan edi. So'l chakkasidan jag'igacha cho'zilgan uzun, chuqur yara o'rni chang va somon parchalari bilan to'lgandi. Yirtiq, yo'l-yo'l ko'ylagining yoqasi ochiq, jun bosgan ko'kragi ko'rinib turardi. Ko'ylagini yechib, tizzasini yerga tayab shishani tutdi. Temirchining damiday pishillardi. Don yanchib turgan bolani chaqirdi:

– Mamat, kel, kel noningni ye!

Mamat otlarning boshini bo'sh qo'yib keldi, xaltasini ochdi. Ismoil bir qo'li bilan ovqat yemoqda, ikkinchi qo'li bilan shishani ushlab turmoqda edi. Shisha bolaning og'zidan chiqib ketguday bo'lsa, darrov chinqirib yig'i boshlar, Ismoil uning yig'isiga hech chidab turolmasdi.

Mamat ham ovqat yegani holda gapirardi:

– Qarang, Ismoil amaki, bizning qishloqda bir bola bor edi. Chaqaloqni qo'li bilan ko'rsatib, davom etdi:

– U ham xuddi shu singari bo'lgan. Onasi o'lgan ekan. Otasi uni quchog'ida olib yurgan...Kambag'al odam bo'lgani uchun hech kim unga qaramas ekan, onam shunday deb gapirgan edi. Hech kimi ham yo'q ekan. Bola ochligidan o'lar holga

kelgan, ochligidan yig'layverib esi ketgan. Hozir shu bola bor, Kurd o'g'li deyishadi. Onam aytardiki, uning otasi Kurd ham emas, boshqa ham emas... Onam shunday derdi.

Otasi bir kecha chaqaloqni bir eski qopga o'rab, qishloq o'rtasidagi buloq boshiga qo'yib qochib ketgan emish. Boshini olib ketibdi. Bolani kurd qizi olib, katta qilgan emish. Hozir uni kurdning o'g'li deyishadi. Kurd qizi bola qilib olgan. Otasi boshini olib ketganicha, qaytib qishloqqa qadam bosmagan... Men qayoqdan bilaman, onam shunday deb gapirib bergan edi. Ismoil birdan o'rni-dan turdi. Ko'ylagini oldi, qurigan ekan. Tezlik bilan kiyindi. Bolani qo'lga olib, yo'lga tushdi.

* * *

Ko'r kampir oyoq sharpasini eshitib, yuzini eshikdan yon tarafga o'girdi:

– Kim u, – kelgan odam kim? Quchoq'ingda chaqaloq bormi? Shu kelgan ovoz chaqaloq ovozi emasmi?

Ismoil:

– Men, – dedi, – ona, bu – men.

Ko'r kampir:

– Aybga qo'shma, bolam, ovozingdan taniyolmadim.

Ismoil:

– Menman, ona, – dedi, – Ovshar Ismoil... Durmush og'aning eski xizmatkori...

Ko'r kampir zahar kabi achchiq, yumshoq yig'lamsiragan bir tovush bilan:

– Kuydik, – dedi, – hammamizning ichimiz achidi, Zolaga... kun ko'rmadi boyaqish. Iflos oq-

soq, Zolaning uvoliga qolsin, bolasining uvoliga qolsin. Chaqaloqni keltirib uning oldiga tashlagan deydilar, shundaymi? Ohh, agar o'g'lim shu yerda bo'lganda, Huri ishga bormas edi. Zolaning gul xotiri uchun bolasini boqar edi... Bolagina qo'lingda yig'lab turmasin, yotqiz uni beshikdagi bolaning yoniga... Yotqizdingmi? Allla, alllla... Onasiz qo'zi alllla... Beshikni kampir sekin-sekin tebratdi.

Ismoil:

– Ona, – dedi, – Mametning muddati qachon tamom bo'ladi? Qachon tamom bo'ladi, axir?..

– Alllla? Allla, kelib qolar allla... – so'ng g'azab bilan:

– Oooh, – dedi – mening o'g'lim. Hukumat kecharmi haqqingdan? Alla, allla, allla... Shu yoshga kirdim. Qulog'im bilan eshitmadim. Allla, onasiz qo'zi alllla... yo'l kirasi to'plangan, to'plangan Ismoilim, to'plangan qo'zim... Allla, kambag'alim allla... allla... Hukumat aytarmish, bersin pulimni, so'ng qo'yvoraman o'zini... Aytarmishki hukumat... Allla, jonim, alllla. Agar pulimni bermasa, o'zi bilar dermish, yota berar o'lguncha... Alllla, yurt qo'lida qolgan bolam, alllla... Oz-moz pul ham emas, qo'zim, bir qarz bilan bitmas qo'zim... Alllla o'ksugim, allla. Bir Hurining o'zginasi ishlamoqda. Bir xotinning ishlashidan nima chiqar? Alllla, Zolaning chaqalog'i, allla. Necha marta boray dedim, yiqilay dedim hukumatning oyog'iga... Foydasi yo'q deb aytdilar, ellik pora pul bo'lmasa. Alllla, alllla... Kampirning o'tirgan uyi bir yoniga qiyshaygan ikkita karavot sig'arli kattalikda, devorlari suvalmagan, tepadagi qamishlari surulib,

kun nuri tushib turgan, lekin ozoda bir kapa edi. Ko' r kampir eshik tomonga qarab o'tirar, yuziga yorug' tushib turardi. Sekin-sekin beshikni tebratib, alla aytardi.

– Alla, alllla... Onasizlar shunday tinmasdan yig'lar... Alla, alllla... Uuuuf... menga ham bir narsa bo'lib qolmasa. Alllla, allla. Kunim yaqinlashib qoldi, bo'lmasa... Mamet ketib qolgandan beri meni Xudoning bergan kuni isitma tutadi, Alla, allla. Dir-dir titratib isitma tutadi. Hech holim, darmonim yo'q. Alla gulim, allla. Alla tog'larning go'zal chechagi yig'lama, allla... Ooh Mamet o'g'lim shu yerda bo'lganda edi... Allla, alla... Zolaning bolasini bunday eshikdan eshikka surintirardim. Allla, allla. Beshik tebratishdan to'xtadi.

– Qaysi yondagi, Ismoil? Qaysinisi Zolaning bolasi?

Ismoil kampirning qo'lini olib, bolaning ustiga qo'ydi. Ko' r kampir sekin-sekin, bolaning yuzlarini silab ko'rdi.

– Voooy, – dedi, – Voooy yetimcha. Faqat terisi bilan suyagi qolibdi-ku. Huri o'rilgan bug'doylarini to'plab tamomladi. Endi paxtasini chopishi kerak... Alllla...

Kun botayotganda Huri keldi. Ichkari kirar-kirmas ishni angladi. Bir yonda ko' r kampir cho'zilganicha, uf torta-torta titramoqda edi. Har oqshomga yaqin bezgagi tutardi. Ismoil ham beshik boshida, sekin-sekin tebratib o'tirardi. Hurining ko'rinishi yigirma yoshlarda edi. Yuzi oftobda kuyib, qop-qora bo'lgan.

– Ismoil qardosh, – dedi u, – senga nima desam ekan? Senga men nima deyin? Yuragim par-

cha-parcha bo'lib ezilib ketyapti axir, men senga nima deyin? O'zing ko'rding, men sutimni yerga sog'ib tashlayapman, oqshomga qadar ko'kraklarim shishib ketadi, bolamni emizolmayman-da, yerga sog'ib tashlayman. Men endi senga nima deyman, Ismoil qardosh? Men nima deyin? Agar Mamet bo'lganda edi Ismoil qardosh...

Ismoil:

– Singlim, – dedi, – Huri singlim, nima istasang beraman. Xirmoningni men yanchaman, xirmonim bitgach, eng so'nggi umidim senda...

Huri:

– Ona, – dedi, – sen nima deysan? Men nima deyin endi? Men nima deyin?

Ko'r kampir uh-uh aralash:

– Qizim, – dedi, – qizim, qora ko'zli, surma sochli xonim qizim, ko'z ko'rib turib chaqaloqni o'ldiramizmi? Hozir ham o'lgandan badtar... Zolaning bolasi... Men nima deyin? Zolaning bolasi... Nima deyin? Zoladan qolgan tabarruk. Ismoil, us-tidan tog' qulaganday yengillashdi, uydan chiqdi.

* * *

Huri ikki bolani bittadan qo'liga ushlagan, ko'r kampir esa uning etagini tutgan holda, orqadan kelmoqda edi. Dalaga yetib borganlari zamon tonggi shafaq endi oqarmoqqa boshladi. Giyohlarni to'shak singari to'shab, Huri bolalarni yonma-yon yotqizdi. Ko'r kampirni bolalarning yoniga yotqizdi. Tonggi g'ira-shirada hali paxtani o'tdan farq etib bo'lmas edi.

Tong yorisha boshlagach, chopiq qila boshladi. Dalaning hech yerida yaqinda ham, uzoqda ham bi-

rorta daraxt yo'q edi.... Birorta butazor ham ko'rinmasdi... Dalaning hamma joyi shunday edi. Ketmonni har urganda, toza tuproq hidi qo'zg'alardi. Quyosh yuksalib, to'rt tomon qizib ketgach, ko'r kampir Huriga:

– Qizim, – dedi, – qizim Huri, bolalar qizib ketdi... Issiqdan o'lib qoladi bular, surmali qizim, beri kel, shu bolalarni mening soyamga yotqizib qo'y... Huri keldi, ko'r kampirning orqasini kunga teskari o'girib, bolalarni ham uning ko'lankasiga joylashtirdi.

– He ona, – dedi, – kun tepaga kelgach ko'lankang qolmaydi, ko'lankang yo'qolganda nima qilamiz? Voy onajon, innaykin nima qilamiz? Ko'r kampirning lablari qaltiradi.

Ingichka, burishgan lablarini kampirning betidagi qatma-qat burishiqlari orasidan ajratish ham qiyin edi. Yuzi, kaft singari kichkina edi. Ajinlar bo'lmaganda ham uning yuziga boqqan odam umri chopiqda o'tganini darrov bilaverar edi. Ko'zlari ichiga cho'kib ketgan edi. Yumuq ko'z qovoqlari ostida ikki soqqaday narsa qimir-qimir etardi. Yupqa bir teri bilan quruq suyaklari qolgan, tomirlari ko'rinib yotgan qo'lining ustida quyosh dog'iga o'xshash bir to'da katta-kichik dog'lar bor edi. O'tirgan yeridan u qop-qora, kichkina bir ko'lankaday ko'rinardi. Chaqaloqlar yig'lagudek bo'lsa, mehr to'la tovushi bilan Hurini chaqirar, emizdirgizar va alla aytardi:

*Bolam, seni uxlatayin, allla, alllla,
Bog'chalarda o'ynatayin, allla, allla.*

Koʻr kampirning kuygan kishining yuragiga jazillab tegadigan ovozi bor edi.

Quyosh yuksalgan sari Hurini chaqirar, chaqaloqlarni oʻziga yaqinroq yotqizdirar, ustlariga egilib, soya qilardi. Dam oʻtmasdan, bolalarning ustiga oftob tushib qolmadimi, deb Huridan soʻrab turardi. Koʻr kampir chaqaloqlarni toʻ oʻz qorni ostigacha tortib, ularni oftobdan pana qildi. Sekin-sekin tebranib alla aytmaganda, kishining koʻziga xuddi uxlab oʻtirganday koʻrinardi.

Bolam seni uxlataman, allla, allla
Bogʻchalarda oʻynataman, allla, allla.
Olib keldim bolam seni, oooy, oooy
Yashil beshik toʻshagidan, allla, allla.
Onasini emmagan bola, oooy, oooy
Onasining hidin bilmas, allla, allla.

Alla aytarkan, oʻng tomonda yotgan Zolaning bolasini oyogʻidan silardi.

Bolam seni uxlataman, alla, alla,
Saroylarda oʻynataman, allla, allla.

Kun tepaga koʻtarildi, kun kuydirdi, pishirdi, ammo kampir, har qanday boʻlsa ham, kun daladan ketguncha bolalarning yuzlariga uning nurini tushirmadi. Kech kira boshladi, quyosh pastga tushayotganda kampirni bezgak tutdi. Kampir shoʻrlik dir-dir titrab, yerga yumalab qoldi. Dir-dir titradi, uzoq vaqt issiq tuproq ustida qunushib, agʻanab yotdi.

Har kun shu xilda davom etdi. Kun asr boʻlguncha, kampir chaqaloqlarning yuzini oftobga koʻrsatmasdan olib oʻtirar, asrdan keyin bezgagi tutardi...

Besh tanoblik yerning g'oz'a chopig'i bitguncha ahvol shunday kechdi. Oxiri, bir parchagina yer qolgan edi. Kaftday kichkinagina bir yer...

Na choraki... Shum xabar tez tarqaldi. Ismoil xirmonini bitirib, bug'doyini tashib turgan paytida kelib so'zladilar. Chaqmoq urganday bo'ldi. Borib qarasa, Huri yotibdi, yuzi sap-sariq, ko'zlari ichiga kirib ketgan...

Ismoil qo'rqa-qo'rqa yaqin kelib:

– Singlim, – dedi, – singlim, Huri, boshing omon bo'lsin. Xudo rahmat qilsin kampirni. Dunyoda bir yorug'lik ko'rmadi... Mozoriga nur yog'lsin. Huri yig'lamsiragan titroq bir ovoz bilan:

– O'ldi, – dedi, – ikki kun bo'ldi... Bolalarni yaxshi ko'rardi boyaqish. Shundayam yoqimli alla aytardiki, insonning yuragini eritardi. Bir alla aytishi bor ediki, tog'-u toshni eritardi.

Ismoil:

– Nur to'lsin mozoriga, yorug'lik degan narsani ko'rmadi.

Huri yig'lamsirab, dedi:

– Deraza oynagimiz bo'lmaganidan, yerda uni pashshalar talab yotardi. Kampir shundan kasal bo'ldi deydilar. Bir alla aytardi, yuraklarni eritardi. U alla aytganda, odamning yuragi parcha-parcha bo'lib ezilib, og'ziga kelardi. Bir alla aytardiki, hammani maftun qilardi. Boshini bir tomonga o'girdi:

– Kuyib ketayotirman, qardosh, – dedi, – to'rt tevaragimni otash qopladi.

Ismoil bir necha vaqt tikilib turgach:

– Singlim, – dedi, – mana bu narsalarni senga keltirgan edim.

Qog'oz xaltadagi shakarni yostiqlik boshiga qo'ydi. Beshikda bolalar tovush chiqarmasdan uxlab yotishmoqda edi. Beshikdan o'z bolasini olib bag'riga bosdi. Eshik yoniga borib, orqaga qaytdi.

– Singlim, – dedi, – singlim Huri, xirmoning uchun hech g'am yema, men o'zim yanchib beraman. Xirmoning uchun ko'nglingga biror narsa kelmasin.

Yiltirab turgan somon parchalari qorishgan chang yo'l ustidan quyruq bir bulut ko'lankasi o'tdi. Janubda, narigi tomonlarda, uzoqlarda, O'rta dengiz ustida yelkan singari oppoq, to'p-to'p bulutlar bor edi. Keng dala, to'liqsiz bir dengiz kabi moviylashib, tep-tekis ravishda ko'z ilg'agani qadar uzoqlarga cho'zilardi. Narigi yoqda dalalarni qurshagan ko'm-ko'k tog'larning quyruq ko'lankalari chap tomonga qarab cho'zilmishdi. Ismoilning yarim belidan pastki chang ichida ko'rinmas edi.

So'l tomondagi, qishloq ostiga qadar cho'zilgan yashil maydondan, sholipoyadan burunga o'tkir bir botqoqlik hidi urardi. Yo'l bo'ylab uzangan zovurlardagi ustini changdan qaymoq bog'lagan suvning yuzi shabada tegib burishardi. Chaqaloqning boshi o'ng qo'l ustida edi. Osilib tushgandi. Ko'zlari ichiga botib ketgan. Bo'yni, boshini tutmaydigan darajada noziklashgan, burishib, qorayib ketgan, terisi suyaklariga yopishgandi. Jag'i osilib, teriday yupqa lablari ham ichkariga cho'kkan. Ochiq og'ziga pashshalar kirib chiqmoqda. Ismoil o'z boshini bolaning boshi turgan o'ng qo'li ustiga egib o'ychan boqmoqda edi. Ham tikilib boqmoqda, ham yo'l yurmoqda edi.

Turkchadan M. DAVRON tarjimai

ISSIQ KUNDA

Bola: „Onajon, – dedi. – Onajon ertaga ertalab kun yorishmasdan uyg‘ot meni“.

– Yana uyg‘onmaysan, baribir.

– Uyg‘onmasam igna suq etimga. Sochlarimni tort. Ur meni.

Yuzlari oppoq oqargan, nozik xotinning qora ko‘zlari sevinchli bir shu‘la bilan yiltiradi.

– Shunda ham uyg‘onmasang-chi?

– O‘ldir meni.

Xotin bor kuchi bilan bolani quchog‘iga olib, bag‘riga bosdi.

– Jonim! – dedi.

– Uyg‘onmasam... – bola o‘ylandi va birdan: – og‘zimga qalampir tiq! – dedi.

Onasi yana zo‘r shafqat bilan, ko‘zlari yoshlangan holda uni bag‘riga bosib o‘pdi. Bola tinmasdan yana takrorladi:

– Eshitib qo‘y, agar uyg‘onmasam, og‘zimga qalampir tiq, xo‘pmi!

– Jonim! – dedi ona.

– Qalampir juda achchiq bo‘lsin.

Erkalanar, tepinib sho‘xlik qilar va to‘xtamasdan qichqirardi:

– Achchiq qalampir, qip-qizil qalampir... Bir achitsinki og‘zimni... bir achitsinki... darrov... darrov uyg‘onaman.

Onasining qo'lidan qutulib, u yugurgancha ayvonga chiqib, to'shagiga yotdi. Dim bir yoz kechasi... Ko'k yuzida xira miltillagan yulduzlar va g'ildirakday yumaloq katta oy... To'shakdan sasiq ter hidi keladi.

Bola u yon-bu yonga ag'darildi. So'ngra birdan seskanib ko'tarildi. „Yana uyg'onmasam“. Birdan bir qarorga keldi: „Tong otguncha uxlamayman“. Bu fikridan sevinib ketdi. Tong otganda onasi: „Usmon“ der-demas, darrov o'rnidan turib ketadi. Onasi bu ishga juda hayron qoladi! To'shagi ichida sevinchidan sakradi. Yana sevinchi biroz so'nib, ichida qo'rquv paydo bo'ladi: „Yo uxlab qolarmikinman?“ o'z-o'ziga hadeb takrorladi: „Uxlamayman. Hech uxlamayman. Nima uchun uxlayin? Nima bor uxlaydigan?“

Birozdan so'ng, onasi uning yoniga kelib, qo'lini uzatib, uning boshini silab:

– Qo'zichog'im, uxladingmi? – deb so'radi.

Usmon hech tovush chiqarmaydi. Onasi uni quchoqlab, o'padi. Usmonning ichidan issiq bir sevgi ishq-muhabbatga o'xshash yig'latuvchi bir narsalar kechadi. Tong otishini kutib yotadi. Tong otib, onasi kelib uyg'otganda, darrov o'rnidan turib ketib, onasini juda hayron qoldiradi...

Ona uxlab qoldi. Usmon yotgan joyida ag'darildi. Ko'z qovoqlari og'irlashdi. Lekin Usmon o'zini osonlik bilan uyquga taslim etmaydi.

Bir lahza o'rnidan turib, chuqur nafas olib, yotgan onasining yuziga boqdi. Uning yuzi oy shu'lasida ostida oppoq porlamoqda. O'rilgan qalin sochlari hozir yana ham qora ko'rinmoqda. Qora soch o'rimlari oppoq yostiqlik ustida yoyilib, yalti-

rab yetmoqda. Ancha vaqtgacha bola onasining oppoq yuziga tikildi. Soʻngra boshi ogʻirlashib, yostiqa tushdi.

Vaqt yarim kechadan ogʻgan, atrof kunduz kabi oydin edi. Ayvon ostida yotgan sigirning kavshanishi, tishlarining gʻijirlashi eshitildi. Bolani shirin uyqu bosib, uxladi-qoldi. Tishlarini qisdi. Qoʻllari shilq etib yoniga tushdi. Nima qilsa qilsin, uyqu bir suv kabi toʻrt yonini qoplamish, ustini bosayotir. Yuzini burishtirdi, soʻngra kulimsiradi. Burishdi, kulimsiradi, onasining boʻyniga tashlandi. Qoʻllari onasining boʻynida...

Oy, gʻarb tomondagi dala ustiga ogʻgan, bir uchi tuproqqa tekkan kabi, botay-botay deb qip-qizarib turibdi.

Sharqdagi togʻlarning orqasidan goʻzal, oppoq shuʻla barq urgach, asta-sekin togʻ choʻqqilari oqardi. Qishloqning sigirlari maʼrashga, qishloqda har narsa jonlanmoqqa boshladi. Ona tiz choʻkib, bolaning ustiga egilib, qimirlamasdan boqmoqda.

Bolaning boshi yostiqdan yonboshga tushgan, boʻyni egilgan, yuzi sariq... hatto nafas olmayotganday... Kichkina yuzi ola-bula qorongʻilikda gʻaroyib boʻlib koʻrinmoqda... Ona turib-turib xoʻrsinar edi...

Bola shu orada bir qoʻlini tashqari chiqardi. Qoʻl – boshbarmoq kattaligicha bor. Terisi suyakdan ajralgan kabi burish-burish... Onaning koʻzi shu qoʻlga tikildi-qoldi.

Soʻng chuqur bir „uf!“ tortdi. „Qoʻzichogʻim, uuuf...“ dedi.

Qimirladi, tebrandi. Bolaning yonidan turdi. Kun shuʻlasi tomdagi qamishlar ustiga tushmoq-

da edi. Ona g'azab bilan: „Uyg'otmayman“ dedi. „Uyg'otmayman, ochimizdan o'lsak o'laylik. Bir bolaning ishlagani nima bo'lardi?“

Ko'zlarini uning ingichka qo'liga tikib, hozirga qadar bolasining bunchalik zaif ekanligining farqiga bormagani o'zini taajjublantirdi.

– Ochimizdan o'lsak ham o'laylik.

Uzun soch o'rimini og'ziga solib, qattiq chaynadi. Pastdan eri baqirdi:

– Yana uyg'onmadimi?

Xotin erkalgan, yolborgan bir tovush bilan: – Bola faqirdan nima istaysan? – dedi, – mushtday joni bor. Suyaklari sinadi og'ir ishda...

Eri achchiqlandi:

– Bugun vaqtli uyg'onishi kerak! Uyg'onsin deyman senga! Ishlasin! Tanballikka o'rganmasin. Bolalikdan pishmog'i kerak.

Xotin norizo ahvolda qo'rqa-qo'rqa:

– Qo'li shu qadar ingichkaki... – dedi. Bolaning boshiga borib turdi. Par singari nozik bolani uyg'otib issiq kunda ishga jo'natishga ko'ngli hech rozi emas edi.

– Pastdan kelgan g'azabli tovush:

– Uyg'ot! – dedi, – ot haydaydi. Mustaf o'larg a so'z berganmiz. Agar bormasa, qayerdan bola topadilar so'ngra? Xotin:

– Hoy odam! – dedi. – Hech ko'nglim chopmayotir. Bir nozikki... Uning ishlashi bizni boy qilar-midi?

Erkak:

– Hozirdan ishlashga o'rgansin... – dedi.

Xotin bolaning sochlarini siladi. Sekin uyg'ota boshladi:

– Usmonim, Usmonjonim tur, qo‘zichog‘im tur, tong yorishdi. Usmonim. Bola ingradi. Asta bir yondan ikkinchi bir yonga ag‘darildi.

– Usmonim, qo‘zichog‘im! Tong otib qoldi...

Bolaning yelkalaridan turtib uyg‘otdi. Shu qadar sekin turtardiki, go‘yo suyaklari sinib ketmasin deb qo‘rqardi... To‘shagiga qayta yotqizdi. – Uyg‘onmayotir, axir. Uyg‘onmayotir. O‘ldiraymi? Jadallab ayvondan pastga tushdi. Ayvon beshik kabi lapangladi. Erkak g‘azablandi:

– Xudo senga ham balo yuborsin, unga ham... Uyg‘onmas emish...

– Uyg‘onmayotir, axir, nima qilayin!

Erkak jahl bilan zinapoyalarga hakladi. Ayvonga chiqdi, achchiq bilan bolaning ikki qo‘lidan ushlab ko‘tardi. Bola xuddi quyon bolasi singari uning qo‘lida osilib turardi. Hamon uyqusirab: „Ona, ona“ deb baqirmoqda edi. Erkak bolani ayvondan pastga tushirib, xotinning yoniga otdi. Bola hovlidagi tuproqqa belandi. Xotin bolasiga qaradi:

– Xudo hech kimning bolasini birovning qo‘liga qo‘ymasin, – deb dodladi. Yugurib borib, bolasini yerdan olib, bag‘riga bosdi. Bolaning ko‘zlari katta ochilib, hayrat bilan boqardi. Oborib, sovuq suv bilan yuzini yuvdi. Bola o‘ziga kelib:

– Ona! – dedi.

– Qo‘zim!..

– Og‘zimga qizil qalampir tiqdingmi?

Bu orada Mustafo og‘oning aravasi kelib, uylari oldida to‘xtadi.

– Usmon...

Usmon yugura-yugura borib, aravaga chiqdi. Sevinchidan toshiqar, ashulalar aytardi. Ona,

Mustafo og'olarnikiga kundalik ishga boruvchi Zaynabni bir chetga tortib dedi: „Aylanay, Zaynab, Usmonni qo'la, bola bechora quruq teri bilan suyak...“

— Qo'rqmang, opa, Usmonni xafa qilmayman hech...

Dalaga yetib keldilar. Hali kun chiqmagan... O'roq bilan o'rib taxlangan bog'lar shabnamli... o't va nam ekin hidi kelmoqda... Chanaga ot qo'shib, bog'larni yuklashga boshladilar. Chanaga bir ot qo'shildi. Otning jilovi Usmonning qo'lida... Chana to'lar-to'lmas qush kabi, xirmonga olib kelayotir...

Chanani yuklab turganlar Usmonga tegajoqlik qiladilar:

— Qalay, Usmon?

— Yasha, Usmon!

Usmon sevinadi...

Bu orada qip-qizil bir o'tli shar holidayi quyosh ro'paradagi tog'lar orqasidan chiqdi...

Bug'doy poyalardan, bog'lardan asta-sekin, nozik, ko'zga ko'rinar-ko'rinmas bir bug' ko'tarildi. Ko'k yuzida parcha-parcha oq bulutlar kezmoqda. Usmon, xirmon bilan dasta bog'lovchilar o'rtasida moki otmoqda. Usmon jonli, tep-tetik. Zaynab ikki gapning birida „Ha, Usmonim, arslon Usmonim...“ deb erkalatadi. Kun qoq peshin bo'ldi.. Tevarak-atrof qizimoqqa boshladi...

Tuproqdagi bug'doy poyalarga, bog'larga tushgan kun nuri o'tday lovullaydi. Minglarcha, yuz minglarcha, bir-biriga ulangan shu'la iplari jirmirlamoqda. Bog' bog'lovchilarning changga belangan yuzlaridan tarnovdan oqqanday ter quyil-

moqda. To'rt tomonga o't tushganday yonmoqda. Usmonning qoraygan yuzi yana biroz noziklashgan kattakon ko'zlari qisilgan... Ko'ylagi ham terga pishilgan...

Ertalabki jonlilik qayda!.. Endi Usmon yurganda oyoqlari bir-biriga chalishib ketmoqda. Naq bo'lmasa, yiqilib otning oyoqlari ostida qolishiga sal qolmoqda... Usmon o'zini tutmoqda.

Yer temirdek qizib ketgan. Usmon har oyog'ini bosganda, bir sakrayotir. Shu sababdan yurishlari bir ajoyib... Chana yetib kelguncha, bog' bog'lovchi xotinlar bog'lar ustiga, quyosh qarshisiga yotib, hordiqclarini chiqarishadi.

Usmon hadeb ko'k yuziga qaraydi... Bir parcha bulut... Ba'zan bir oq bulut ko'lankasi ustlaridan bir on qalqib o'tadi... ko'zlari bulut ko'lankasi orqasida...

Kun tepada... Bug'doypoyalar shitirlaydi. Yorilgan qizg'in tuproq Usmonning oyoqlari ostida... Usmonni hadeb sakratmoqda. Joni halqumiga kelgan Usmon ostidan yonmoqda, tepadan yonmoqda. Jigariga qizg'in bir temir suqulganday...

Issiq... Dunyo jimir-jimir lovullamoqda.

Ko'z ochib o'n metr ilgariga boqib bo'lmaydi. Zaynab bog' yuklarkan, Usmonga qayrilib qaradi. Qarasaki, Usmonning oyoqlari dir-dir titramoqda. – Usmon, – dedi, – Usmon...

Usmonim, bunday yayov yurma, seni ot ustiga mindirib qo'yay. Ko'tardi, ot ustiga mindirdi. Usmon otni chuh dedi. Hamon oyoqlarining titrog'i bosilmadi... Ot ustida borib keldi. Zaynab uzoq joyda bog' bog'lamoqda edi. Otdan tushib, Zaynab yoniga bordi. Zaynab so'radi:

– Nega otni qo‘yvording, Usmon? Qochib ket-sa-chi?

Usmon uning yoniga yaqin kelib, qo‘lini ush-ladi: – Menga qara, – dedi, – Zaynab xola, men katta bo‘lsam, senga oltin isirg‘a olib beraman. – Yugura-yugura ot yoniga ketdi.

Bo‘g‘uvchi bir issiq... G‘ir etgan shamol yo‘q. Ot ustida Usmonning oyoqlari og‘ridi. O‘tirolmas-dan qoldi. Xuddi hozir yiqilib ketayotganday bo‘ldi... Ko‘zi hech narsani ko‘rmayotir... Usmon otni haydamayotir, ot o‘zi borib kelayotir. Bir palla tushki yemak chog‘i keldi... Issiqda o‘tirib ovqat yeyish kerak... Qon singari iliq suv... Zay-nab qancha yalinib-yolborsa ham, Usmon og‘ziga bir burda non olmadi. Hadeb suv ichdi... Zaynab-ning aqliga kelib, uning boshiga bir ko‘zacha suv quydi. Bola shundan keyin biroz o‘ziga keldi. Ish-ga turarkanlar, Zaynab:

– Usmonim, – dedi, – sen bor, o‘tir, otni bosh-qa birortasi haydasin!

– Bo‘lmaydi, Zaynab xola, – dedi, Usmon, – men o‘zim haydayman, hech charchaganim yo‘q. Otni qo‘lidan olgan edilar, Usmon o‘tirib, ho‘ng-rab-ho‘ngrab yig‘ladi va „men charchaganim yo‘q. Vallohi, charchamadim“ demakka boshladi. Bir qari xotin:

– Mindiring otga uni... Otning oyog‘i ostiga yiqilsin-da, majaqlansin kuchukvachcha! – dedi.

– Vallohi, yiqilmayman, billohi, yiqilmayman. Men charchaganim yo‘q.

Mindirdilar. Mindirdilar-u, lekin uch aylanib kelgandan keyin, Usmonning boshi aylana bosh-ladi... O‘zini tutishga urindi.

Biroz o'tgandan so'ng, ot ustiga bor bo'yicha munkayib, yollarini quchoqlab qoldi. Zaynab ishning farqiga borib, ot ustidan Usmonni oldi. Usmon hushidan ketgan edi. Ko'tarib bir bog' ustiga yotqizdi.

– Qo'zichoq, – dedi Zaynab... – Nega o'jarlik qilding?..

So'ng Zaynab yana suv keltirib uning boshiga quydi. Oftobni to'sib, ko'lanka yasadi. Usmonning hushi joyiga keldi. Oqshomgacha, to ish tamom bo'lguncha, Zaynab yotqizgan bog' ustida ko'zlarini javdiratib, ishlaganlarga termilib yotdi. Uyalganidan boshini yerdan ko'tarolmas edi. Ish tamom bo'lgach, Usmonning qo'lidan ushlab, aravaga mindirdi. Bola yumshoqqina bir kulcha kabi edi.

– Usmonim, – dedi Zaynab, – bugun sen xo'p yaxshi ishlading. Mustaf o'g'o haqingni ortig'i bilan berajak...

Usmon shoshib-pishib so'radi:

– Berarmikin?

– Sen ko'p ishlading.

Usmon jonlanganday bo'ldi. Butun oila to'plan-gan, tashqarida, eshik oldida ovqat yemoqdalar... Nariroqda arava, aravaga bog'langan otlar. Otlar boshlarini yangi pichan orasiga suqib, kirt-kirt kavshanmoqdalar. Atrofni yangi pichan hidi tutgan. Asta-sekin qorong'ilik tushmoqda. Otlardan biroz ilgarida Usmon daladan kelganidan beri, tikil-gancha turmoqda. Ko'zlari betoqatlik bilan, ovqat yeyib o'tirganlarga qarab javdiramoqda. Yemak us-tida o'tirganlar Usmonga parvo ham qilmaydilar. Usmon kutmoqda. Eng so'ng, sabri tugab, yo'

taldi. Hech kim uning yo'talganini eshitmadi. Usmon ust-ustiga bir necha marta yana yo'taldi. Usmon gir aylandi. Yerdan bir kaltak topib, qar-sillatib sindirdi. Ovqatlanib o'tirganlar qaraguday emas. So'ngra Usmon sindirgan kaltak bilan yer-ga doiralar, chiziqlar chizdi. Kaltakni kuchi bori-cha tuproqqa ishqalab qitirlatdi. Uning tuproqqa ishqalanib qitirlaganidan chiqqan ovozlar ham foyda bermadi...

Usmon murodiga erishmadi. Ovqat yeyishib o'tirganlar gaplashishar, kulishar edilar. Usmon asabiylashdi. Kaltak bilan hadeb yer chizaverdi. Chizgan chiziqlarini oyoqlari bilan tepdi. Kaltak-ning bir uchi tuproqda... Usmon yugura-yugura kaltak cho'p atrofida aylandi, So'ngra ovqat ye-yishib o'tirganlarni unutib, tamomila o'yinga be-rilib ketdi... Chizar, chizar va o'chirar edi...

Turkchadan M. DAVRON tarjimasi

Rashod Nuri GUNTEKIN

QUSH DONI

Boyazid qahvaxonalarining birida o'rtog'imni kutib o'tirgandim. Qahvaxonada odam juda kam edi. Ikki-uch kishi o'chib qolgan kaminning yonida past ovozda dardlashib o'tirar; bir keksa xodim, ko'zida oynak, qo'lida gazeta bilan mudrardi. Shu payt qahvaxona o'rtasida eski ipak yopinchiqli keksa bir ayolga ko'zim tushdi. Uning yonida olti yoshlardagi bolakay, bolaning qo'lida esa simdan to'qilgan qafas bor edi. Ayol uzoq yillardan beri Onado'lida yashab kelayotgan bo'lsa-da, unda istanbullik asilzoda xonimlarga xos ko'rinish ko'zga tashlanardi. Qahvaxona egasiga past ovozda nimalarnidir gapirib, kichkintoyning qo'lidagi qush qafasini ko'rsatardi. Qahvaxona egasi ayolning so'zlarini tinglab bo'lgach, gazeta ustiga bosh qo'yib uxlab qolgan qariyaga xitob qildi:

– Sen qushlarga ishqibozsan! Arzon sa'va bor... Olmaysanmi?

Qariya qush tovushini eshitishi bilan ko'zlarini ochdi. Bolakayni imlab yoniga chaqirdi-da, qafasni qo'lga olib qaradi.

Qushlarga qiziqadigan mutaxassis, shekilli, lablarini burib:

– Yaxshi emas, – dedi. Keksaxonim ranjigan nigohlari bilan qariyani suzdi-da:

– Sotmoqchi emasdig-u... Ammo oylik haligacha kelmadi, shundan...

– Hozir hammamiz shu ahvoldamiz... Qushni ko‘rib, „Yaxshimas“ dedim, ammo yaxshi bo‘lgan-dayam sotib olishga pul qayoqda! Ularni diqqat bilan kuzatib turganimni ko‘rgan qahvaxonachi yonimdan o‘tayotib:

– Alloh taolo hech kimni muhtoj qilmasin... Bu keksa ayolning yoshgina kuyovi bor edi. Bolqondagi jangda shahid bo‘ldi. O‘tgan yili esa qizi vafot etdi. Nabirasi bilan yolg‘iz qoldi... Qolganlarga umr bersin... – dedi.

Uning hikoyasini tinglab, ko‘z oldimda butun bir boshli oilaning fojiasi gavdalandi. Mana, shu to‘s-to‘polon yillarda bazo‘r kelib turgan bir necha liralik oylik ham necha oylardan beri kelmayotgandi. Vaqtida juda yaxshi yashagani ko‘rinishidan ma‘lum bo‘lgan keksa xonim, asta-sekin barcha narsalarini sota boshlagan, eng oxirida navbat shu mitti qushchaga kelgan bo‘lib, novvoy hamda baqqoldan talaygina qarzdor edi.

Bugun yarimta non hamda bir kaft ko‘mir olishga yetgulik pul topolmagan edi. Kichkin-toyni och qoldirmaslik uchun qushni sotishdan o‘zga chorasi yo‘q edi. Shu eski to‘rqafasning ichida boshi hamda bo‘ynini qisgancha o‘zini nimalar kutayotganini o‘ylayotgandek bo‘lib ko‘ringan bechora qush bir chaqaga qimmat; ammo uning bahosi qanchalik ekanini shahidning shu kichik yetimidan so‘rasangiz bormi...

Keksa xonim nabirasini ana shu tilsiz do‘stidan ayirish uchun kim bilsin, qancha vaqt ma‘ruza o‘qigan ekan?..

Qush sotilmadi. Buvisi yosh halqalanib turgan ko'zlarining qiri bilan nabirasiga qaraydi; bolakay ham tashqaridan qaraganda xafadek. Ammo ey, kichik shumtaka, urinishlaring bari befoyda — meni buvingni aldagandek aldayolmaysan!

O'zingni xuddi g'amgindek ko'rsatishga uringaning bilan ko'zlarining ichi kulib turibdi, qushingni yoqtirishmagani uchun sevinmoqdasan!.. Hozir ko'rasan. Qahvaxona egasini o'rtaga qo'yib, kekxa xonim bilan savdolashishga tushdim.

Qafasni istagan narxiga sotib olaman. Kekxa xonim stolning ustiga qo'ygan pullarimni birdaniga olmadi. Bunday oldi-sotdilar g'oyat oddiy hol bo'lishiga qaramay, unga og'ir tuyulardi. Faqat pullarning ichidan besh qurush olib, bolakayga berdi. Demak, qushni sotish haqidagi o'zaro suhbatda oraga bir shart qo'yilgani aniq... Buvi men bilan oylik haqida suhbatlashyapti. Maqsadi, so'z orasida qolgan pullarni bilintirmay olish.

Garchi shu maqsadda so'z boshlagan bo'lsa-da, menga dardini aytayotib, g'oyat berilib so'zlaydi. Suhbatga shunchalik berilib ketganimizdan, kichikintoyning ancha payt yonimizdan ketib qolganiyam sezmay qolibmiz. Biroz o'tib, u qo'llarida bitta kulcha non hamda qalpoq ushlaganicha keldi... Kulcha bilan o'zining qornini to'yg'azadi.

Pulining yarmiga bo'lsa, qushga don sotib olibdi. Buvisi bilan suhbatlasharkan, unga qarayman. Mitti hovuchiga ozgina don to'kib, qafasga uzatadi. Qush uning qo'lidan don yeyishga o'rgangani ma'lum! Qafasning simlari orasidan tumshug'ini chiqaradi. Bola uni ushlab, tumshug'iga ayriqliq o'pichini qo'ndirishni istaydi. So'ngra mening

etagimdan tortib, yoshga liq to'lgan o'tli nigohlari bilan yuzimga boqib:

– Mana bu don sizda qolsin; unga berasiz. Maylimi?.. – deydi. Qalpoqni olgach, qo'liga qaytib beraman:

– Bolam, bu qushga men qaray olmayman. Uni senda qoldiraman, yana o'zing boq! Katta bo'lganidan keyin olaman, maylimi?..

Keksa xonim bu fikrimni noto'g'ri deb topadi.

– Nima farqi bor, buvijon? Bu qushcha kichkintoyga mening bir hadyam bo'lsin! Faqat nima bo'lgandayam qushchani boshqa sotmaslik sharti bilan... – deyman.

*Turkchadan
Gulbahor ABDULLOH qizi tarjimasi*

Faqir BOYQURT

SAMOLYOT CHIPTASI

– Senga aytyapman, ketma. Nima, turkchani tushunmaysanmi? – Oysha jufti halolining miyasini qoqib qo‘liga berardi. – Ketma!

Mojaro qasabaning eng chekkasidagi polizda yuz berayotgan edi. Pomidor, kartoshka, baqlajon-u garmdorilar, choyyaproq, oddiy karam, gul-karam va bodringlar to‘lin oyning sarg‘ish yorug‘ida tovlanib yilt-yilt qilib turardi.

– Ketmaysan dedimmi, ketmaysan, bilib qo‘y, otamning adashi!

Mana yetti yildirki, etikdo‘z Shokirning o‘rtan-cha qizi Oysha, tandirchi Shokirga erga tekkan. Xotinmisan xotin – qon bilan sutning o‘rtasi! Juda hurliqo. Ammo eri Olmoniyada ishlay boshlagandan buyon hayotida quvonch qolmadi. Kelin xalqiga yolg‘izlik oson emas! Ikki o‘g‘il, bir qizi bor. U bolalarini juda yaxshi ko‘radi, jon-jon deb yana bitta tug‘ib bergan bo‘lardi, ammo er bo‘lmishning qarshiligini qarang!

Hozir u bir oylik ta‘tilga kelgan. Biroq to‘rt kundan so‘ng Olmoniyaga qaytib ketishi kerak. Vaqt esa uchoqning soyasi kabi, lip etdi, o‘tib ketdi. Ular biron kunlarini, biron tunlarini zoye ketkizishmadi. Ammo Oysha eriga to‘ygani yo‘q. Avvalgidan battar havasi ortdi. Ular polizning ich-

karisidagi qo'riqchi-shiyponda uxlashardi. Qorong'i tunlar ham, oydin kechalar ham bo'ldi. Kunduzi ham yo'lini topgan paytlari bo'lardi. „Jannati hayot, – deya hazillashib qo'yishardi ular. – Ba'zida tushlikdan keyin ham dam olamiz. Xo'jayinlarga o'xshab“.

– Ketma, ketma, senga aytyapman, otamning adashi. Men sensiz yasholmayman, hech iloji yo'q, otamning adashi. Sensiz kechalarda butun vujudim yonadi, sen esa yo'q bo'lasan. O'g'illarim va qizimni o'paman, xolos... Nima, dunyoning hamma pulini toparmiding! Ketma! Turk tilida aytyapman senga! Yoki u yoqda yurib ona tilimizni unutdingmi? Endi senga tarjimon kerakmi yoki? – Oysha ehtiros bilan shivirlar, bir to'lin oyli, sepkildor yuzli samolarga qarab, bir erini o'pib.

Shokir boshini sal ko'tarib chalqancha yotardi, tishlarida sigaretsi.

Kecha salqin edi. Oysha erini eski ko'rpa bilan o'rab qo'ydi. Er butun dunyoni unutib, o'z fikrlariga cho'mdi.

„Odamlar turli idoralarda har xil boshliqlar, kattakonlar, amaldorlarga yalinib, Olmoniyaga ketishga ruxsat bering, deb navbatlarda tiqilib yotishibdi. Birov eshik taqillatgan, birov birovning qo'lini o'pgan... porani-ku tilga olmasa ham bo'ladi – har qadamda kimningdir jig'ildonini yog'lash kerak. Meniki bo'lsa: „Ketma, otamning adashi... Turkchani tushunmay qolganmisan?“ deb qaysarlik qiladi. Ikki yil ishlab kelib, mana shu polizni sotib oldim. Lekin hali qarzimning yarmi bor. Hali odam bo'lganimcha yo'q. O'sha-o'sha „tandir-

chi Shokir“ deb chaqirishadi. Yana ikki yil ishlab kelsam, butun qarzimdan uzilib, molxonasi bilan bir uy ham sotib olardik. Gollandiya sigirlari kungiga o‘ttiz litrlab sut beradi. Bir litr sut sakkiz-o‘n lira. Sotging kelmasa, yog‘ini olasan yo bo‘lmasa pishloq pishirasan. Ana undan keyin maza qilib yashaysan.“

– Menga sigirlaring ham kerakmas, molxonang ham, faqat ketma!..

„O‘zi etikdo‘zning qizi. Otasi ham kambag‘al, qiziga yordam berolmaydi. Bu yolg‘iz qiz emas, o‘g‘illari ham bor. Men bo‘lsam tandirchiman, ro‘zg‘orim yana-da nochorroq. „Ikki yalang‘och hammomda topishgan“, deguvchilar bizdaylarni nazarda tutsa kerak. Uning ham, mening ham bisotimizda hech vaqo yo‘q. Bir-birimizni sevib qolib, oila qurganmiz. Uch bola orttirdik, birdan bir quvonchimiz – shu! Xotinga qo‘yib bersam, u yana uchini tug‘adi. Endi buning hadeb bir gapni takrorlayverishini qarang: „Ketma, otamning adashi“, „Ketma, otamning adashi“... „Ketma“ deyishdan osoni bormi? Ro‘zg‘or-chi, ro‘zg‘or nima bo‘ladi? Temirning narxi oshdi. Ustaxona va uylarning ijarasi ham ko‘tarildi. Go‘sht bilan nonning bahosi ham kundan kunga ortib ket-yapti. Erta-indin bolalar maktabga borishadi. Kiyim-bosh, kitob-daftar, jild va boshqa narsalar uchun puldan cho‘zishing kerak. Hozircha hammamiz sog‘-salomatmiz, Xudoga shukr, ammo ertaga kasal bo‘lmaymiz, deb kim ayta oladi? Ana unda doktorlar-u dorilar uchun ham bir saxiylik qilmasang bo‘lmaydi. Men kasal bo‘lsam tandirni kim yasaydi?.. Odam bundoq kelajagidan xotir-

jam bo'lolmaydi. Qarab tursang, erta-indin qizing ham bo'y yetib qoladi: sepini tayyorla. O'g'illaring uchun qalin puli hozirlashing kerak. Shuncha ko'p boylikni qayoqdan topasan?! Bu esini yegan xotin: „Ketma, ketma“lab bir gapni chaynayveradi. Biz, axir, ikkimiz hammasini bahamjihat o'ylab, bir qarorga kelgandik-ku! Men u rozi bo'lgandan keyin Olmoniyaga yozilgandim. Bizni unchalik qattiq shilishmadi. Ikki yil nari-beri qilib ishlab keldim. Yana ikki yilgina terlab harakat qilsam yomon bo'ladimi?..“

Sigaretasini oxirigacha so'rib, qoldig'ini taxta karavot suyanchig'iga bosib ezdi. Shamol esa daryo tomondan shakarqamishlar va oddiy qamishlar shitirini olib keldi. Qurbaqalar vaqilladi. Olis-olis kichik botqoqlarda chiyabo'rilar uvulladi. Tungi osmonda na bir shingil bulut, na qittay tutun bor edi. Faqat zarhal doira ichida kattakon o'n to'rt kunlik oy suzib borardi. Bolalar allaqachon uyquga ketishgandi. U Oyshani bag'riga tortdi. Ular ehtiros bilan quchishdilar, so'ng yangitdan bahslasha ketdilar:

– Senga aytyapman, ketma. Nahotki, gapim tushunarsiz bo'lsa? – xuddi cho't qoqqanday takrorlardir juvon.

– Boshqa aytadigan gaping qolmaganday, muncha bir gapni ping'illayverasan!

Yotishda ham, turishda ham, qalampirli bug'doy palov pishirib kelib, erining oldiga qo'yganda ham, tuxum qaynatib kelganda, loviyali go'sht, kartoshka, sharbat keltirganda ham Oysha qo'shig'ini yana qayta boshlayverardi:

– Ketma. Sensiz yasholmayman.

Bu chin haqiqat edi. U rostdan ham erisiz hech nima qilolmasdi. Hali ketishiga birmuncha vaqt bo'lishiga qaramay, ich-etini mushuk tirnay boshlagan edi. O'g'li magnitofonni yo qizi priyomnikni qo'ydi deguncha, uning asabi o'ynab ketar, bolalariga tarsaki tushirar yo mushtlab qolar edi. Hech narsaga qo'l urgisi kelmasdi. Qo'lga oshpichoq olar va shu ondayoq joyiga uloqtirar, chelak ko'tarib jo'nab qolardi. O'roq ko'tarib o't o'rishga borardi-da, uni tashlab, baqlajon o'tashga o'tib ketardi. Kun o'tgan sayin fe'li aynashi avjiga chiqaverdi. Polizda bodringlar qurib, gulzorda gullar so'lib borardi, ammo hech birini sug'orishga qo'li bormasdi. Kulbalari iflos bo'lib, atrof axlatga to'lib borar, uning, hatto supurgisi ham kelmasdi.

Sochlarini piyozdog' yog'lari bosib, kir bo'lib ketgan, ammo u ikki chelak suv keltirib, qozonda qaynatib olgisi ham kelmasdi. Umuman, hayotdan bezgan, yashagisi kelmasdi. O'zini jazirama sahroda yakka-yolg'izday his qilardi. Ustiga ustak bu yerning erkaklari uni ko'rganda mahliyo bo'lib angrayib qolishar, nigohlari olma-kesak bo'lardi. Hammasidan ham dahshatlisi tunlar edi – u yoqqa ag'anar, bu yoqqa ag'anar, uyqu degani loaqal bir ko'ziga ham qo'nay demasdi.

– Ketma, yolboraman, ketma. Menga hech nima kerakmas: barqut ko'ylaklaring, neylon koftalaring, plissirovka qilingan yubkalaring, xol-xol gulli nimchalaring... Menga yashil paltolaring ham, gunafsharang shimlaring ham kerakmas. Faqat sen yonimda, qo'l uzatsam yetadigan joyda bo'lishingni xohlayman. Ilgari men yolg'iz qolish og'irligini bilmagandim. Ketma, cho'ring bo'lay, ketma!

– Senga qolsa faqat sevishaversak-sevishaver-sak. Ikkimiz ham chuvrindi qashshoqlarmiz. Qan-day yashaymiz. Bor-yo'g'i yana ikki yilgina qoldi. Men qaytib kelaman, deb firmaga va'da bergan-man. Yurtdoshlar bilan shartlashib olganmiz. Bitta oila ketadi va biz besh kishi ularning o'r-nini egallaymiz. Bor-yo'g'i yana ikki yilgina. Men minibus – kichik avtobus sotib olaman. Bizning davrimizda endi tandirsozlik bilan kun kechirib bo'lmaydi. Bu ishga yaroqli sog'lig'im ham qol-madi. Yana bu yerda endi sabzavotni mashinaga ortib bozorga borish kerak. Bir muhtojlikdan qu-tulib, oyoqqa turib olaylik. Keyin gardanimizda qarzimiz ham qolmaydi. Yana ikki yil chidagin, yerimizning tepa tomoniga uy ham qurib olamiz. O'zing bilasan, olmonlarning markasiga bizdan juda ko'p pul almashib olish mumkin. Marka-ning qadri ortyapti. Agar xohlasang, hamman-gizni uchoqqa o'tqazib Olmoniyaga olib ketaman. Oilali ishchilarning imtiyozlari bor. Chipta bor-yo'g'i to'rt yuz marka. Ozigina pul ishlab olay, keyin chipta olamiz. Yana ikki yilgina chidagin. „Tissen“ qanaqa firmaligini bilasanmi, balki, bu-naqasi butun dunyoga boshqa yo'q. Olmonlar: „Xudoday har narsaga qodir“, – deyishadi. Men ishlayotgan shaharda ularning o'n mingdan or-tiq ishchilari bor. Men qaytib bormasam, albat-ta, ular o'lib qolmaydi, mensiz ham parvo qilmay ishlayverishadi. Ammo men kadrlar bo'limining boshlig'iga, pochta pul o'tkazmalari bo'limi bosh-lig'iga so'z berganman. Ularning menga munosa-bati juda yaxshi. „Mayster“ning xotiniga zardo'zi kavush olib kelishga va'da berganman. Ham-

ma turklar ularga hadya olib boradi, faqat men hech nima obormaganman. Juda uyalaman. Men o'zimiz uchun ko'p narsalarni o'ylab qo'rganman. Chidagin...

Oysha boshini ko'tarib eriga qattiq musht tushirdi.

– Men senga „ketma“ desam, sen menga „firмага va'da berganman...“ deysan. Men „ketma“ deb turibman-u, bu kishim „mayster“dan uyalarmishlar, buni qara-ya! Mendan-chi, mendan uyalmaysanmi, otanning adashi? Ketma, men sensiz yasholmayman. Sen bolalarning bunday quvnoqliklariga qarama! Sen ketishing bilan boshlari egilib qoladi. Ularga og'ir, menga bundan-da og'ir. Ketma, Xudo xayringni bersin, ketma, bo'lmasa seni qarg'ayman. Qolsang iting bo'lishga ham ro-ziman, ketma...

– Unday dema, adashimning qizi, men chiptani borishga ham, kelishga ham olib qo'rganman. Adanagacha sakkiz yuz ellik marka to'lab qo'ydim! Nima bo'пти, yana ikki yilgina ishlab qaytaman. Yolg'izlik menga oson deb o'ylaysanmi? Meni har xil mayin so'zlar bilan yupatishing kerak, sen bo'lsang ko'nglimni buzyapsan. Yaxshi emas bu.

Shokir xotiniga o'girildi, yelkasiga qo'lini qo'ydi. Oysha tunlik chit ko'ylakda edi. Erining pinjiga tiqildi: naq qo'zichoqday yuvosh, itoatkor... Shokir mehr bilan uni quchoqladi, erkalay boshladi. Ketishiga hammasi bo'lib to'rt kun qolgan edi. „Mehriga to'yib olish kerak, – o'ylardi u, – shunda yot eldagi birinchi kunlaring yengilroq o'tadi.“

Oysha yulduzlar charog'onligi so'na boshlaganda uyg'ondi. U erini sekingina o'pib qo'ydi, burnini

ko'ksiga botirdi. U hamon uyg'onmasdi. „Ketma, otamning adashi“, dedi-da, shiypondan pastga tushdi. O'choqqa o't yoqdi. Eski choygumda suv qaynatib keldi. Eri Olmoniyadan olib kelgan yangi choy idishga choy damladi. Sandiqdan katak-katak gulli dasturxonni chiqarib, olib kelib yozdi, non ushatib qo'ydi. Polizdan garmdori, bodring uzib yuvdi, to'g'rab-to'g'rab darsturxonga qo'ydi. Uch-to'rtta kartoshka va tuxum pishirib keldi. Saryog', pishloq keltirdi. Hammasini chiroyli qilib dasturxonga tuzadi. Xuddi shu payt quyoshning gardishi ko'rindi. Bolalar hali dong qotib uxlashardi. Ammo Shokir uyg'ondi. Kechasi ko'ylak-ish-tonini yerga uloqtirgan edi. Oysha ularni yerdan axtarib topib tepaga uzatdi. Shokir pastga tushdi, kanop matosidan tikilgan shimini rezinka bilan yelkasiga tortib kiydi. Oysha uni qo'lida sochiq va sovun bilan kutib turardi. Suv quyib turdi. Shokir sochiq bilan quloqlarini, qo'ltiqlarini astoydil tozalab artdi. Kastumi xoda mixiga osig'liq edi. Unga qo'l cho'zdi-yu, kiyish fikridan qaytdi. Oysha bolalarining boshi ostidan ikki yostiqni asta sug'urib olib, chang-cho'plarini yaxshilab silkitib qoqdi-da, erining biqiniga keltirib berdi.

– O'tir, otamning adashi.

Ustiga „Yoqimli ishtaha“ deb yozilgan finjonlarni qo'ydi.

– Mayda piyoz yegim kelyapti, ammo olib kelishga hol yo'q.

– Ko'k piyoz to'g'rab beraymi?

– Boshini olmasdan keltir. Shunaqasidan sug'urib olginki, achchig'i ko'zdan yosh chiqazib yuborsin.

– Menning ham o‘shanaqasidan yegim kelyap-ti... ko‘zdan yosh chiqaradiganini, – Oysha lab-larini chapillatdi. U polizdan uncha katta ham, kichik ham bo‘lmagan to‘rt bosh piyoz olib keldi. Chit ko‘ylagining etagi ko‘tarilib ketdi. U etagini to‘g‘rilab oldi. Uzun sochlarini orqaga, kiftlariga tashladi. Indamay, ishtaha bilan nonushta qildilar. Toros tog‘lari ortidan quyosh ko‘tarildi. Shokir yana bir bor cho‘zildi.

Oysha choydushga yana qaynoq suv quydi. Xuddi shu asno bolalar ham uyg‘onishdi. Bolalar yuvinib kelib tamaddi qila boshlashdi. Qizaloq esa yuvinib o‘tirmadi.

– Voy isqirt-ey! – Achchig‘i keldi Oyshaning. – Sen butunlay irkit qiz bo‘lasanmi deyman? Soch-laring ham taralmagan. Qiz bola degan shunaqa bo‘ladimi?

– Hechqisi yo‘q, shunday yuraversin, – dedi Shokir, sigaretasini maza qilib burqsitarkan. – Mayli, isqirt bo‘la qolsin. – U qizini tutib olib, yoshlanib turgan og‘riq ko‘zchalarini o‘pdi. – Men o‘g‘illarimni ham, qizimni ham – uchchovini bir-day yaxshi ko‘raman. – Ammo bu quruq gap edi. Aslida esa u hammasini har xil yaxshi ko‘rardi. Shunchaki xotining, sen o‘g‘illariningni ko‘proq yaxshi ko‘rasan, deb qilgan ginasi yodiga kelib qolgan edi. U qo‘llarini o‘g‘illarining boshlariga qo‘ydi.

– Xo‘sh, shumtakalar, ahvollar qalay?

– Bor, Semra, hech bo‘lmasa yuzingni yuvib kel, – bolalar choy ichib bo‘lishlari bilan Oysha qiziga amr qildi.

Birinchi bo‘lib Shokir o‘rnidan turdi.

– Metin, Mehmed, – baland ovoz bilan o‘g‘illari-
rini chaqirdi u. – Hozir men polizni yaxshilab su-
g‘oraman, so‘ng chiptani kompostirlash uchun
Adanaga ketaman.

Bu so‘zlar Oyshaning yurak-yuragini tilib yu-
bordi.

Qo‘shni polizlardan turli ovozlari eshitilardi.
Qo‘shnilar otlarini egarlashar, ustiga savat-qop-
larini ortishardi. Shokir suv tiqilib qolgan ariqqa
bordi, uning cho‘kichi ariq yonida yotardi. Metin
bilan Mehmed unga ergashishdi.

Oysha dasturxonidagi kir idishlarni patnisga
taxladi. Qizini yuvintirdi. Sochiq bilan yuz-qo‘lla-
rini artib qo‘ydi. Kulba oldidagi o‘choqqa o‘t yoqdi.
Zumda suv qaynatdi. Bir to‘p kiyim-kechaklarni
yuvib, butalar ustiga yoydi. Quyosh endi qattiq
qizdira boshlagandi. Oysha choyshab va yostiqlik
jildlarni yuvishga kirishdi.

Shokir butun poliz bo‘ylab o‘g‘illari bilan yelib-
yugurar, kartoshka, pomidor, loviya va bamiya
ekinzorlarini sug‘orardi. Jon-jahdi bilan ishlab,
yuragiga in qurgan hazinlikni bosishga urinardi.

Oysha og‘zida kuchli achchiqlik his qilardi, ayni
chog‘da yuragidagi alam hech pasaymasdi. „Bu
shayton chiptasini komdostir qilgani Adanaga
ketarmish, – zardasi qaynardi uning. – Men bo‘l-
sam, qip-qizil ahmoqqa o‘xshab uni qolishga un-
nab yotibman.“

U xoda oldiga borib, unda osig‘liqlik turgan kas-
tunning ichki cho‘ntagidan kompostirlanmagan
chiptani chiqarib oldi. Hali aqlini yo‘qotmagan
paytida ko‘ngliga bir ish qilishni tugib qo‘ygan
edi. Hozir hech ikkilanmay o‘sha qarorini amalga

oshirdi: chiptani gurullab yonayotgan olovga otdi. „Mana, endi ko‘ramiz qanday qilib ketarkansan, otamning adashi!“ Chipta gur etib yonib, zunda zig‘irday kulga aylandi. Oysha kosovni olib, o‘choqni tita boshladi.

Shokir o‘g‘illarini bag‘riga bosib, ularga Olmoniya haqida hikoya qilardi.

– Ikkinchi jahon urushida butun mamlakatni bombardimon qilib, tosh ustida tosh qoldirishmadi. Bir tomondan – ingliz-u amerikalilar, ikkinchi tomondan – ruslar. Chunki bu la‘nati fashistlar qo‘shnilariga hujum qila boshlagan edi. Fransiyani, Polshani, boshqa mamlakatlarni talon-toroj qilishdi, butun dunyoni o‘zlariga bo‘ysundirmoqchi edilar.

Keyin ularni bosh ko‘tarolmaydigan qilib ko‘mib tashlashdi.

Shtutgart munitsipal muzeyidagi vitrina ostida shaharning urush tingandan keyingi fotosurati bor. Bironta butun qolgan uyi yo‘q, boshdan oyoq vayrona. Hozir shahar qandayligini bir ko‘rsangiz edi! Hamma yoqda kashta-kashta gul polizlari, maysazorlar, asfalt. Kompaniyalar va firmalar yoppasiga katta-katta oyna qoplangan uylar qurib olishgan. Ming-minglab fabrika karnaylari naq osmonga tiraladi. Boshqa shaharlarda ham bundan kam emas. Ularning qabristonlari xuddi istirohat bog‘lariga o‘xshaydi.

Men hammangizga u yerni ko‘rsatsam deyman. Ammo oyingiz tomog‘imga pichoq tirab: „Ketma, ketma“ deya tixirlik qilyapti. Ertalabdan kechgacha aytgani bitta qo‘shiq...

Oysha uzoqdan eriga qarab-qarab qo‘yardi.

„Endi hech qayoqqa ketmaysan. Yetadi ikki yil azob tortganlarim!“

Shokir tushga yaqin poliz sugʻorishni tugalladi. Oyoq-qoʻllarini yuvdi. Yogʻoch shiypon tagiga kirdi. Hoʻl sochiq bilan yaxshilab artindi. Toza koʻylaklarini kiydi. Bolalar ham yuvinib-taranib kelishdi. Oysha yana dasturxon yozdi.

Pomidor va garmdorilari bilan bugʻdoy palov suzib keldi.

Shunday yeyishdiki, birpasda laganning tagi yiltirab qoldi. Oysha hammalarining oldiga non ushatib qoʻyib, yana laganga ozroq osh suzib keldi.

– Metin, Mehmed, sizlarni ham Adanaga olib ketaymi?

Yana ikki yil sabr qilsanglar, minibus olib kelaman. Adanaga, Mersinga borib kelaveramiz. Bugun – Toshuchiga, ertaga – Yumurtaliqqa. Bir kunda borib kelaverish mumkin. Yangi uyga televizor olib kelamiz: koʻrib yayrab oʻtirasizlar! Katta derazalarni ochib qoʻyamiz. Oyingiz beton ayvonga suv sepadi – salqinginada oʻtiramiz. Stol, stul, pichoqlar, sanchqilar va qoshiqlar. Har xil idishlar.

Oʻsha yerda, ayvonda ovqatlanamiz. Uyga elektr tushiramiz.

Oqshomlarimiz yop-yorugʻ boʻladi. Uchchovingizga bittadan velosiped oberaman. Minib maktabga borib kelaverasizlar.

Semra, Xudo xohlasa, institutga kiradi. Hayot hayot emas, huzur-halovat boʻladi. Xohlasanglar, Olmoniyaga boramiz. Hammamiz birgalikda uch-toʻrt yil ishlab kelamiz. Gollandiya shundoq yonginasida. Amsterdam, Rotterdanda boʻlamiz.

Gaaga, Madurodam, Sheveningen – juda chiroyli shaharlar deyishadi. Gollandlarning qandqurs-u shirinliklari shunaqangi zo‘r bo‘ladiki, mazasi allamahalgacha og‘zingdan ketmaydi. Bozor kunlari u yoqqa ham borib kelamiz, shirinliklarini totib ko‘ramiz. Chegaralarda, hatto pasportingga ham qarashmaydi... Hech qanaqa viza-piza kerakmas. Albatta, u yerda ham bu inflatsiya degani bor. Kundan kunga hamma narsa qimmatlashib borayotir. Ammo biz baribir borib-kelamiz. Men faqat shu ikki yil ichida ozgina ter to‘kib kelay. Sizlar biroz ulg‘aya turinglar, so‘ng maktabga boradigan bo‘lasizlar. Agar o‘sha yoqda qolib ketadigan bo‘lsak, sizlarni darhol maktabga yozdirib qo‘yaman...

Shokir ilhomlanib ketganidan bolalarga xuddi tengdoshlariday gapira boshlagan edi. Keyin birdan dik etib turdi, yana bir bor yuvindi, xodadagi mixdan kastumini oldi va yelkasiga tashladi. U shunday erkin, siqilmasdan yurishni yoqtirardi. Ko‘prikboshigacha yayov borish kerak, undan u yog‘iga bir yo‘nalishdagi taksiga chiqib olishi mumkin.

– Xayr, adashimning qizi! – U xotiniga va bolalariga qo‘lini silkitdi.

– Xayr, otamning adashi!

U bog‘ eshigidan chiqdi-yu, ichki cho‘ntagini paypasladi. Ichida hech nima yo‘qday tuyuldi. Cho‘ntakka qo‘lini tiqdi. Xudoga shukr, pasport joyida ekan. Bu juda bebaho narsa, kumush bilan oltindan ham qimmat. Sal angraysang, zumda ilib ketishadi. O‘sha ilib ketgan odam Olmoniyaga sening o‘rningga ketadi. Pasport joyida. Ammo

chipta qani? Shokir talvasaga tushib hamma cho'ntaklarini titkiladi. Chipta yo'qligini ko'rib, ortiga o'girildi va tez, deyarli yugurgancha uyiga qaytib kirdi. Bir tirgovuchda osig'liq turgan kichkina sumkani yulib oldi va uni kavlay boshladi.

– Chiptam qani, Oysha? – deb baqirdi. – Pasport joyida, chipta esa yo'q. Qayoqqa yo'qoldi, la'nati?!

– Ko'rmadim.

– Nima-nima?

– Ko'rmadim, deyaqman.

Chipta hamon topilmasdi.

– Bilmadim. Aytayapman-ku, ko'rmadim, deb.

– Rostdan bilmaysanmi?

– Men uni yoqib yubordim! – tan oldi Oysha chetga qarab.

– Yoqib yubording?

– Ha. Olovga otdim, yonib ketdi.

– Rostdanmi?

– Rostdan.

Shokir yiqilib tushmaslik uchun xodani ushlab oldi. Esankirashi g'azab bo'roni bilan almashindi. U to'ppa-to'g'ri xotining ko'kragiga mushti bilan bir tushirdi. Yana ustma-ust mushtladi. Oysha tirnoqlarini ishga solib, qo'lidan kelgancha qarshilik ko'rsatdi. Yoqalashib ketishdi. Ularning urishishiga uzoqdan qo'shnilar qarab-qarab qo'yishardi, ammo hech kim aralashmadi. Oyshaning yuzlari ko'm-ko'k bo'lib ko'karib ketdi. Shokirning burni kattakon qizil garmdoriga o'xshab qoldi. Bir-biridan o'lguday xafa bo'lib ajrashdilar. Kech kirdi, hech kim kechki tamaddi haqida o'ylamas edi. Kechasi Oysha yovg'on sho'rva qilib bolala-

rini to'yg'azdi. Kattakon non pichoqni qo'liga olib shiyponga chiqdi va uxlagani yotdi. Pichoqni to'shak ostiga yashirib qo'ydi. Ko'klardan yana to'lin oy o'z yog'dularini to'kdi. Shokir yarim kechasi shiyponga chiqdi.

– Men senga, ketma, deb aytdim. Agar ket-sang, qo'lma-qo'l bo'lib ketaman. – U nonpichoqni chiqardi va eriga uzatdi. – Yaxshisi, o'zing meni so'yib ket. Qip-qizil qonimni to'k. Ammo bir o'zimni tashlab ketma.

– O'chir, – Shokir kafti bilan uning og'zini yopdi. – Qanday qilib boshqalarning xotinlari bir o'zi yashaydi? Nima deyayotganingni o'ylasang-chi!

– Boshqalar bilan mening ishim yo'q. Men yasholmayman. Ketma.

Shokirning yuragi ezilib, pichoqni yulqib oldi va polizga uloqtirdi.

– Bo'pti, jin ursin seni, hech qayoqqa ketmayman. Lekin bilib qo'y, adashimning qizi, sen chip-tani emas, mening o'zimni yoqib yubording.

– Ketma.

Tuproqlar uzra tun qorong'isi mayin-mayin to'shaldi. Yuksakda samolarning sepkildor yuzi jilmayardi. Qurbaqalar vaqillardi.

Chiyabo'rilar uvullab-uvullab qo'yishardi. Kak-kular shoshilmasdan muhabbat sharafiga o'z qo'shiqlarini kuylashardi.

OTAMNING ISHI

Duysburgda vokzal katta: o'n uchta perronning hammasi qubbasimon shisha tom ostida. Bir poyezd kelaveradi, boshqasi ketaveradi. Puling bormi, o'tir-da ketaver: Gollandiyami, Daniyami, Shvetsiya, Shveysariya, Avstriya, Fransiya, ko'ngling tusagan tomonga... Yo'lovchilar oqimi kunduzi ham, kechasi ham tinmaydi. Yuklar – xomashyo, tayyor mahsulotlar oqimi ham xuddi shunday. Besh emas, o'n emas, qirqta temiryo'lda yuk vagonlari ortishni va bo'shatishni kutib turadi. Chamamda, yorug' dunyoning biron yerida boshqa bunday vokzal yo'qday ko'rinadi.

Yaqinda o'qituvchimiz frau Ramaxer:

– Ikki sinf, shu jumladan, sizlarning sinf ham Kyolnga sayohatga boradi, – deb e'lon qildi. – Xarajatlarni maktab to'laydi. Sayohatda qatnashish majburiy. Lekin ota-onangizdan yozma ruxsat olib kelishingiz kerak.

Men uyga qanot bog'laganday uchdim. „Mana bu gal endi, – o'yladim, – dadam yo'q deyolmaydilar“.

Aytganimday bo'ldi. Gaplarimni eshitib, otam „ha“ ham, „yo'q“ ham demay, bosh chayqab qo'ydilar, xolos. Ammo men ham darhol: „Yaxshi, qizim, bora qol“ – deb rozi bo'lishlarini kutmagan-

dim. Unaqalardan emaslar. Ammo unamay gapimni shart kesib qoʻymadilar – „shunisiga ham rahmat“.

– Ota, agar bormasam, meni sinfda qoldirishadi, – deb tushuntirdim yaxshilab. – Oʻquv sayohati bu, tarix darsi bilan ikkovi bir.

Bu chin haqiqat edi – men, axir, oyimga ham, dadamga ham hech yolgʻon gapirmayman. Biz roman-german muzeyini ziyorat qilishimiz lozim edi. Umuman, men ota-onam bilan Kyolnga borganman, ammo biz bu muzeyga kirib oʻtmagandik. Bizdan taassurotlarimizni yondaftarga qayd qilib kelish talab qilinardi. Bularning hammasini otamga aytib berdim va sarf-xarajatlarni maktab toʻlashini taʼkidladim.

– Ey omon boʻlgur, Komil ogʻa, nimasini oʻylaysiz? – deya meni qoʻlladi oyim. – Maktab barcha xarajatlarni toʻlarkan, siz ruxsat xati yozib berarkansiz, xolos. Tushlik uchun 20 marka bering qizingizga, tamom-vassalom. Qolgani Xudoga havola.

Baraka topkur oyim zoʻr-da oʻzi.

Lekin otamdan ham xafa boʻlsak, gunoh boʻladi. U oʻttiz marka chiqarib menga uzatdi.

– Meni toʻgʻri tushun, Gultan. Biz bu yerda begona odamlar orasida musofirmiz. Agar ehtiyotimizni qilmasak, bir baloga yoʻliqishimiz hech gap emas. Seni nemis maktabiga berganimiz uchun baʼzi yurtdoshlarimiz uchiriq gaplar qilib yurishibdi. Ammo bu mening ishim. Ular turk vaqfi fondiga pul oʻtkazishimiz zarurroq edi, deb hisoblashadi. Ammo bu ham mening ishim. Sen esa xotirjam sayohatga boraver. Lekin toʻgʻri borib,

to'g'ri kel, nojo'ya harakat qilma, o'zimning shakarim, xo'pmi?

– Nojo'ya harakat qilmaydi, xavotir olmang, dadasi, – yana yonimni oldi onam. Boshini ko'tarib, mag'rur qaradi, – arslondan qayeri kam? Qizimiz hech qachon yomon yo'lga yurmagan va yurmaydi ham.

Oyim dadamni ishontirish uchun o'lib-tirila-yotganini eshitib: „Negayam qiz bo'lib tug'ildim-a, o'g'il bo'lganimda maza bo'lardi, – deb o'yladim. – Turklar o'g'illaridan xavotir ham olishmaydi, yo'g'am deyishmaydi – nima so'rasa berishadi. Menga bo'lsa „Unday yurma, bunday yurma... begona joylarda“, degan tanbehlar... Jonga tegdi“.

Mening oyim judayam yaxshi, tushungan xotin. Otamga qanday yondashish, qanday muomala qilishni biladi. Otam bergan pulga yana o'z yonidan o'n marka qo'shdi. Faqat nemislarigina o'z bolalariga sayohat uchun shuncha pul berishadi...

Otam ishga kech qolmaslik uchun ertaroq yotdi. Men uydan undan bir soat keyin ketishim kerak edi. Yig'ilish soat yettiga tayinlangandi. Shuning uchun men ham televizor ko'rmay, erta yota qoldim.

Soat jiringlaganda, men yonboshimga o'girildim va oyimning „U yana bir soat uxlab olsin“ – deganini eshitdim. Otam menga yana bir-necha yo'l-yo'riq berish uchun hamon meni uyg'otmoqchi bo'lar, ammo oyim: „Kerakli gapning hamma-sini men o'zim unga aytaman“, deb uni menga yaqin yo'latmasdi.

Ukalarimni uyg'otishga ham qo'ymadi. Otam jimgina kiyinib, ishiga ketdi.

Men uyg'onib o'rnimdan turganimda, choy tayyor edi. Aksariyat nemislarning choyi biznikiday xushbo'y va achchiq bo'lmaydi, ammo bu safar u menga shunday yoqdiki, bir yo'la bir necha finjon ichdim. Oyim nimaki tayyorlasa, hammasi mazali bo'ladi. Men yana ikkita saryog'li buterbrod yedim. Oyim safar jildimga sochiq, sovun, tish cho'tka va taroq soldi.

„Yugur, – dedi u, – bo'lmasa kech qolasan!“ Men Rurortgacha avtobusda borib, keyin tramvayga o'tishim kerak edi. Yo'l uchun vokzalgacha o'ttiz-qirq daqiqa vaqt ketardi.

Olmoniyada avtobuslar aniq vaqtlarda yuradi. Xuddi poyezdlarday. Har bir bekatda oynali ramkada qatnov jadvali osig'liq. Avtobuslar ko'rsatilgan vaqtda keladi. Begim kunlari vaqt oralig'i qisqaroq, dam olish kunlari kattaroq. Biz – ukam ikkimiz uncha ko'p kezmaymiz. Otam „Avgust Tissen“ zavodida ishlaydilar. Shuning uchun Rurortgacha oylik chipta olib qo'yadilar, shunda arzonroq tushadi.

Rurortdan o'tayotganimizda, men dadam ishlaydigan zavodni ko'rdim. U Anqaradagi Xo'ja masjidi kabi juda katta va ulug'vor. Uning naq ko'kka qadalqanday karnaylari minoralarga o'xshaydi. Peshtoqinning yarmi oynadan, yarmi pishiq g'ishtdan. Yon devorlari esa sement, oqlab qo'yilgan-u, lekin qurum bosib yotibdi. Bu yerda hamma binolar shu qadar kirki... „Tissen“ kompaniyasi esa juda katta bir saltanat. Bu yerda, Duysburgda katta zavodlari ko'p. Brukxauzenda bundan ham

kattarog'i bor. Yana Oberxauzen, Boxum, Essen va boshqa joylarda ham zavodlari bor.

„Zavodimiz tashqi tomondan bunchalik chiroyli ekaniga qaramang, – deb hikoya qiladi dadam. – Ichkarisi – do'zaxdan battar. Yozda ham, qishda ham odamni adoyi tamom qiladigan alangayi otash. Jahannamning o'zi. Olmonlar pivo bilan chanqoqlarini bosishadi. Bizning turklar esa dasturxon ustida tilga olib bo'lmaydigan „onangni“larni aytib so'kinishadi yoki, aksincha, Alloh-dan madad so'rab duo o'qishadi. Biz pivo ichmaymiz, chunki bir tomondan gunoh bo'lsa, ikkinchi tomondan ortiqcha chiqim. Dam olmay ishlab terga botamiz.

Qaynab turgan suyuqlik katta temir cho'michda suzib olinib, qoliplarga solinadi.

Halokat bilan yakun topadigan ko'p baxtsiz hodisalar bo'lib turadi. Men hozircha nina teshigidan ipni bemalol o'tkaza olaman. Allaqachon ko'r bo'lishim mumkin edi, lekin ko'r bo'lmadim, chunki qora ko'zoynakda ishlayman.

Rostini aytsam, mening ishim unchalik qiyin emas. Xudoga shukr, uni eplab turibman. Ma'danni eritib, eritma sifatini tekshiraman. Qo'limda emas, albatta, maxsus uskunalar bilan. Menga kerakli narsani avtomat uzatib turadi. Eritishni ham avtomat bajaradi. Bu Olmoniyada hamma ishni avtomatlar qiladi. Sen faqat bir tugmani bosasan, xolos... Men o'zim olmonlarga o'xshab pivo ichmayman. Biznikilar kabi „onangni“lab so'kinmayman. Faqat imkon qadar ishni „bismillo“ bilan boshlayman. Bizda tushlik soat o'nda. O'shanda choy ichaman: baraka topkur

Ko'k Sulaymonning jannati qizi termoslarga quyib beradi! Saryog'li va pishloqli buterbrod bilan bitta ko'k olmani tanovul qilaman. Tanaffusdan keyin ishning unumi ortadi.

Xuddi tog'dan tushayotganday bo'lasan. Oyoqlarni chalishtirib o'tirasan, avtomatlar o'z ishini qilaveradi. Mening o'rnimga keluvchi sherigim – italyan. Juda tartibli yigit, ish boshlashiga rop-pa-rosa besh daqiqa qolganda keladi. Biz yaxshi do'stlarday qo'l berib so'rashamiz, keyin men dushga ketaman. Sovun bilan yaxshilab yuvunaman. Uyda sovun ishlatmay qo'ya qolaman. Qarabsizki, faqat iqtisod qilingan sovunning o'zidan bir yilda sakson marka tushib turibdi! Bu – bitta shimga yetadi, bo'lmaganda orqangni bekitasan...”

Rurortda men bilan birga tramvayga sinfdoshim Silviya ham chiqdi. Ko'z ochib-yumguncha qo'lida gitarasi bilan Xaynrix ham oldimizda paydo bo'ldi. Men uni yoqtirmayman, qandaydir bir qaynovi ichida, telbaroq. Vokzalda bizni frau Ramaxer kutib oldi. Tezda gerr Lorens ham yetib keldi. So'ng, bizga yon tomonimdagi partada o'tiradigan qo'shnim Gizela qo'shildi. Soat roppa-rosa yetti edi. Vokzal bolarining iniga o'xshardi. Birdan boshqa shaharlik bir to'da ishchi yopirildi, ko'pchilik duysburgliklar. U yoqqa ishlashga ketayotgan edilar.

– Ayrim ishchilar bu yoqqa, hatto Gamburgdan va Bonndan ham keladi, bu yerlik ba'zi birovlar esa Dortmund va Monnsterga ishlashga boradi, – deb izoh berdi frau Ramaxer.

Men esa iljayib qo'ydim va ichimda: „Faqat Olmoniyada emas, butun yorug' dunyoda Duysburgday boshqa shahar yo'q, – deb o'yladim. – Bu yerga olis turk qishloqlaridan ishlagani kelishadi. Oyim to'g'ri aytadi: shahar, albatta, boshdan oyoq tutun va qurumga ko'milgan, hatto tepada osmon ham ko'rinmaydi, lekin bu yerda pul ishlash mumkin, eng muhimi shu-da o'zi! Pulning o'rni bo'lakcha!“

Mana men pulni hisoblay boshladim. Birgina shu Kyoln sayohatimga dadamning sovundan iqtisod qilgan yarim yillik puli ketar ekan. Oh, dadajonim, mendan hech nimangizni qizg'anmay-siz-a!

Bolalar uchta-uchta, beshta-beshta bo'lib kelishardi. Ba'zi birovlar taksida, Monika Shneyderni mashinada onasi olib keldi. Ursula o'z yigiti Xartman bilan qadam ranjida qildi. Hamma to'planib bo'lishi bilan safar xaltalarimizni yelkaga osdik va yerosti yo'lagi bilan to'rtinchi perronga bordik. Yonib-parpirab turgan tablo poyezdimizning siljish vaqtini ko'rsatardi. Biz kutib turdik. Tegramiz yo'lovchilar bilan to'la edi, hammasi olmonlar. Ba'zilari itlarini ham olib kelishibdi. Bizning sinfda birgina men turkman. Olmon tilini yaxshi bilganim va boshqa fanlarni ham tuppa-tuzuk o'zlashtirganim uchun, olmon sinfiga qabul qilishgan. Umuman olganda, turk bolalari yillab tayyorlov sinflarida o'tirishadi.

Oyim meni omadlisan, deydi. Erga tegishda ham omading kelsa – tamom-vassalom. Baxtli bo'ldim deyaver!

Biz Olmoniyaga ko'chib kelganimizda tepamizda bir buvi turardi. U meni o'zi bilan bozorga olib borar, o'ynagani istirohat bog'iga yetaklab ketardi. Ko'pincha, uyiga chaqirib, men bilan olmoncha gaplashardi.

Bir jumalani eslab qolishim uchun, o'n marta-lab, hatto yigirma marta ham takrorlardi. Ukalarimdan ham e'tiborini soqit qilmasdi. Shu kampir tufayli dadam ham olmoncha gaplashishni o'rganib oldi. Oyim, hatto dadamni undan rashk qila boshladi. O'rtalarida biron nima bo'lgan-bo'l-maganini bilmayman, faqat oyim dadamni ikkinchi qavatga chiqarmay qo'ydi. Ammo bizlarning chiqishimizga qarshilik qilmasdi.

Bundan ikki yil burun bizning buvimiz o'ldi. Oyim norozi bo'lib, qovoq-tumshuq qilganiga qaramay, dadam uni Noyer Fridxof qabristoniga qadar kuzatib bordi. Dafn marosimida odam juda oz edi: ikki-uch qarindoshi, qizi va otam. Yotgan joyi parday yumshoq bo'lsin iloyim! O'sha xotin menga olmon tilini o'rgatdi. O'shandan buyon hayotimda hammasi yaxshilikka qarab ketgan.

Poyezdimiz hali kelmagandi. Men Monika Shneyder bilan yonma-yon turardim; ikki vatandoshimiz perronni supurib yurganini ko'rdim: biri – shundoq yonginamizda, ikkinchisi – sal nariroqda. Yaqinimizdagisi quyuq mo'ylovlari orasidan tutun burqsitardi.

– Hey, Komil og'a, – deb qichqirdi u tuyqusdan. – Tugat endi, bu yoqqa kel. Tez orada Myunxen ekspressi jo'naydi.

Ikkinchi farrosh qaddini rosladi. Xuddi baddanimni chaqmoq urganday, bir titrab tushdim. Bu mening dadam edi.

Boshim aylanib ketdi. Bu nimasi? Otamga yaqinlashishdan hadiksirardim: Monika Shneydning ko'zi tushishini istamas edim – uning shu paytda bilib qolishi bemavrid ko'rinardi. Otamning sherigi meni ko'rib qolishi ham xatarli edi. Eng ma'quli o'zimni chetga olish. Men Xaynrixning ortiga yashirindim: uning kiftlari barvasta, yana tag'in qo'llarida gitarasi ham bor edi. Ammo o'zim dadamni kuzatardim. Odatda, u ishga kettarkan, o'zining qishloqdan olib kelgan eski kepkasini boshiga qo'ndirib olardi. Ammo bugun u fransuz politsiyachilari kiyadigan kepkasimon bir narsani kiygandi. Ham hokimiyat farroshlari kiyadigan kiyimda edi. Agarda sherigi uning otini aytib chaqirmaganda men uni, hatto payqamagan bo'lardim. Tish cho'tkaga o'xshash uzun cho'tkasi bilan yo'lovchilarning oyoqlari atrofidagi sigareta qoldiqlarini ilib-ilib supurib olardi. Ba'zi bir olmonlar, amerikaliklarga o'xshab, koka-kolaning ezilgan idishchalarini duch kelgan yerga otib ketishardi. Yoki qatiq idishchalarini axlat qutilariga otishar va ular ham mo'ljalga tushmay sochilib yotardi. Bizning buvimiz, urushdan ilgari hamma olmonlar juda pokdomon bo'lishgan, endi ular yomon tomonga o'zgarib ketishdi, der edi.

Men hech kimga bildirmay, dadam qanday ishlayotganini kuzatayotganimda poyezdimiz keldi. Otam cho'tka-supurgisini piyoda askarlarday yelkasiga oldi-da, bizning perronimizga sak-

rab o'tdi. U o'z sherigining yoniga kelib to'xtadi, shundan keyin ikkovlari poyezd qay taxlit taraqaturuq qilib va vishillab, g'ildirab kelishlariga qarab turishdi. Ikkovlarining ham mo'ylovlari uzun-uzun va quyuyq edi. Otam biz tomonga qarab-qarab qo'yardi. Balki, u o'quvchilar to'dasi ichidan meni qidirgandir. Buni fahmlaganimda, ko'nglim battar cho'kib ketdi.

Sayohat hammasi bo'lib bir kunga mo'ljallangan edi. Uyga qaytganimda kechqurun nima deyman endi?

„Demak, dada, sizni Xo'jatepa masjidiga o'xshaydigan o'sha ajoyib zavoddan haydashibdi-da? Farroshlikka borishga majbur bo'libsiz-da?“

Ammo men u nima deb javob berishini oldindan bilaman:

„Qizalog'im, men senga avtomatlar to'g'risida gapirib bergandim. Bu la'nati avtomatlarning har biri o'nlaracha, hatto yuzlaracha ishchilarning o'rnini bosa oladi. Shuning uchun ortiqcha ishchilarni, birinchi navbatda, muhojirlarni ishdan bo'shata boshlashdi. Shunday qilib, men ham ko'chada qoldim. Turgan gapki, juda qattiq xafa bo'ldim.

Ammo sizlarni xafa qilgim kelmadi, hech kimga hech nima demadim. Olti oy ish qidirdim. Odatdagi vaqtim, erta bilan ketar, oqshom qaytardim. Rahmat, do'stlarim yordam berishdi, farroshlikka joylab qo'yishdi. Ko'rganingday, endi men Duysburg vokzalida, sherigim Avnosli Ibrohim bilan perronlarni supuraman. Sen, Gultan, endi ancha katta bo'lib qolding, hayot nimaligini salpal tushunishing kerak. Ishmi ish, ishdan uya-

lib yurish o'ransiz. Har neki bo'lsa-da, sendan iltimos qilaman: oyingga ham, ukalaringga ham hech nima dema. Yana bir iltimosim – har doim aytadigan gapim – to'g'ri yur, ona qizim. O'zingni ham, oilamizni ham uyatga qo'yma. Senga aytar gapimning hammasi shu...“

KOMBAYN

Sharif Alining g'oyat katta, oxiri ko'rinmaydigan bug'doyzorlari, hatto sokin, shamolsiz kunlarda ham xuddi oltin dengizday mavjlanadi. Yorqin quyosh yog'dulari ostida mayin-mayin raqsga tushayotganga o'xshaydi. Uning bunday bug'doyzorlari to'rttami, beshta. Deyarli hammasi yaxshi sug'oriladi, hosili ko'pligidan omborlari to'lib-toshadi. Sharif Ali ba'zan qishloqdagi hovli-joyida, ba'zan shahardagi hovli-joyida posholar-day yashaydi. Bu yerda uni „og'a“ deyishadi – hammani shunday o'rgatgan. Bu uning qulog'iga kuyday xush yoqadi. Hamma sendan qo'rqib-qaltirab tursa qanday yoqimli! Agar boy-badavlat, poda-poda sigir-buqalar sohibi, katta mol-mulk egasi bo'lsang, bu o'z-o'zidan shundoq bo'lishi turgan gap. Sharif Ali yoshligidan izzattalab va boylikka hirs qo'yan edi. Otasi xotinlikka uch qizdan birini tanlashni tavsiya qilganda, xunuk bo'lsa ham eng boyini tanladi. Xotini o'lib tul qolganda, yana juda ko'rimsiz boy qizga uylandi.

Uyi qarol va xizmatchilar bilan to'la edi, o'rim-yig'im paytlarida esa u yana batraklar ham yollardi. Bu yoqda hech kim uning gapini ikki qilishga botinolmasdi. Har qalay, yigirma to'rt qishloqli butun Erla tekisligida u biron-bir amal-

dor yo boshliqqa ta'zim qilmas, o'zini erkin, hatto kibrli tutardi.

Hozir aynan yozning oxiri, dala ishlari qizigan bir palla edi. Quyosh atrofni juda qattiq qizdirardi.

Bug'doyzorda qo'shni qishloqlardan kelgan kunbay mardikorlar ishlashardi. Sharif Ali ularga juda oz, arzimagan haq berardi, lekin ular shunisiga ham xursand edilar.

O'rimchilar o'ttiz sakkiz kishi bo'lib, asta-asta ilgarilab borishardi. Yaraqlagan o'roqlar qandaydir, boshqa hech qanday ovozga o'xshamaydigan g'alati tovush chiqarardi.

Oralaridan qil ham o'tmaydigan bu zich qatorda erkaklar ham, ayollar ham bor edi. Ularning har biri yonidagi sherigining nafaqat achimsiq terisini his qilar, hatto nafasini va yurak urishini ham eshitardi.

Qo'chqorning shoxiga o'xshaydigan o'ziga xos mahalliy o'roqlarning jadal siltovlaridan boshoqlar uzunasiga qatorlashib yotardi. Bug'doyi o'rilgan maydon borgan sari kengayib, o'rilmagan maydon esa kichrayib borar, butunlay tugashiga oz qolayotgandi.

Sal uzoqroqda uchta xoda va yirtiq latta-puttadan nari-beri qurilgan chaylacha turardi. Uning soyasida qo'pol qurib o'rnatilgan belanchak chayqalar, unda uch oylik bir chaqaloq mudrab yotardi.

Sharif Alining o'zi qator o'roqchilar ortidan izma-iz to'kilib qolgan boshoqlarni terib kelardi. Odam degan bekor turmasdan nima bilandir band bo'lishi kerak-ku! Gap yo'q, bitta-yarimta boshoq qolib ketsa balo-qazo yuz bermaydi! Mayda-chuyda jonivorlar, qushlar yoki och-yalang'och qash-

shoqlar ham boshqalardan foydalanib qolishsin. Bu dunyo shunday qurilgan, axir.

Arslonlardan qolgani shoqollarni to'ydiradi. Yetimlar va bevalar ham og'adan qolganiga to'yishadi.

„Og'aning ahvoli bu kunlarda juda ilgariqiday mustahkam va baobro' emas, – xo'rsindi Sharif Ali. – Agar hamma yerlarimni to'rttala o'g'linga bo'lib bersam, har qaysisiga tuzukroq-tuzukroq tegarmikin. Qanaqasiga og'a bo'lasan, agar yering kam bo'lsa? Endi odamlar Egeybo'yi tomonlarga ketib qolishyapti. Biri paxta terishga, biri fabrikada ishlashga... Hatto batrak ham topolmaysan. Ilgarigi zamonlar boshqacha edi! Boryo'g'i bitta hushtak chalsang, zumda chopib keleshardi. „Bizni oling! Bizni oling!“ – deb yolvorib oyoq ostida o'ralashardilar. Sen bo'lsang eng sog'lom, baquvvat yigit-qizlarni tanlab olarding. Hech kim senga qarshi bir so'z aytolmas, nima ni buyursang, o'shani qilardi. Jandamlar, amaldorlar, boshliqlar – hammasi sening og'zingga qarab ish tutardi. Men bu dunyoga kechikib keldim, shekilli, eh, kechikib keldim. Yil o'tgan sayin kunbay ish haqi ortib boryapti. Emishki, ular paxtadan ko'proq pul ishlasharkan. Paxta teruvchilarga qanchadan berishsa, senam shunchadan ber, shunda sen bilan qolishadi. Tavba, shuncha yo'l qurishning nima keragi bor edi? Shu tekinxo'rlar yangi fabrikalarga bora olishlari uchun qurildimi?..“

O'ng taraf kattasi (o'roqchilar qatorining ikki chetidagi kishilar „katta“ deb chaqiriladi) baland ovoz bilan qo'shiq boshladi:

Hamma yoqqa qo'shiq yog'ilar...

Bu xol-xol ko'ylakli baquvvat yigit edi. U xat-savod o'rganmay qolib ketgan, kitob-gazit o'qimaydi, radio eshitmaydi: ular u yerda nimalarni valaqlashayotganini tushunmaydi ham. O'rimda doim boshqa batraklardan bir necha qadam oldinda borar, ulardan o'tib ketardi. Ammo hozir to'xtadida, qaddini rostlab, ikki qo'lini beliga tiradi:

Hamma yoqqa qo'shiq yog'ilar...

Chap tarafning yoshi ulug'roq kattasi unga jo'r bo'ldi:

*Kelayotgan kimlar?
O'rimchilar, o'rimchilar!
He-he-he-e-ey!*

O'ttiz sakkiz bo'g'izning hammasi bir yoqadan bosh chiqarib qo'shiqni bab-baravar ayta boshladi.

Qishloqlarda keng tarqalgan bu dehqoncha jo'rovozlik qo'shig'i aytilganda na baland, na past, na ayol, na erkak ovozlarni farqlab bo'lardi. Ularning qo'shig'i atrofdagi barcha tepaliklar bo'ylab jaranglardi.

Tushlik yaqinlashayotgan vaqt, quyosh bor kuchini ishga solib qizdirayotgan bir palla edi.

Batraklardan besh yuz metrcha naridagi tepalikning uchida, sigirlar podasi yonida bir cho'pon turar, xayol surib dalaga qarab-qarab qo'yardi. „He-he-hey“ sadolari uning ko'ksida kuchli bir hamdamlik tuyg'usini qo'zg'ardi.

Qandaydir bir daqiqalarda u har yoqqa o'tlab ketgan podasini unutdi. Bu kimsasiz tomonlarda

choʻponning koʻrgiligi batraklarnikidan ogʻirroq. U odamlarni sogʻinadi. „Mollarni sugʻorib olay, keyin yana shu yerga haydab kelaman, – deb ahd qildi choʻpon. – Azbaroyi Xudo, juda azamat-da bu batraklar! Ularning qoʻlida ishga jon kiradi. Oqshomgacha oʻrim bitdi deyaver. Ana, bogʻ-bogʻ qilib bogʻlashyapti. Hash-pash deguncha yanchgani olib ketishadi“.

Choʻpon xizmatchilardan koʻzlarini uzmasdi. Bugʻdoy oʻrimi oson ish emas, beling singuday boʻladi, lekin men hozir jon-jon deb ular bilan birga ishlagan boʻlardim, odamlarni sogʻinib, yuragim qon boʻlib ketdi, axir!

Batraklar yana bir marta „he-he-hey“ni aytib olgach, qaytadan boshoqlar ustiga egilishdi. Ik-kala tarafning kattalari yangi qoʻshiqni avj oldirib yubordilar. Ular qoʻshiqni yaxshi, kiftini keltirib kuylashardi. Tezda boshqalar ham ularga joʻr boʻlishdi. Qoʻshiqqa butun jon-dillarini berishardi.

Sharif Ali orqada oʻz-oʻzicha ming xil oʻy-fikrlar ogʻushida kelardi: „Menga kombayn ol, deb maslahat berishadi. Mening shunday xizmatchilarim bor, kombaynni nima qilaman?“

– Yashanglar, yigitlar, yashanglar! – deb baland ovoz bilan qichqirib qoʻydi u. – Topgan pulingiz halolidan boʻladi, yaxshilikka buyursin! Men sizlarga bir togʻora holva olib kelishni buyuraman, – dedi kerilib. – Yashanglar, yigitlar, yashanglar! – deb qichqirishda davom etarkan, kunbaychilarga yanada yaqinroq keldi.

Sharif Ali sariq saxtiyon etik kiygan edi. Majnuntolning qamchiday novdasi bilan qoʻnjarini urib-urib:

– Yashanglar, yigitlar, yashanglar! – deb takrorlashini qoʻymas edi.

Batraklar orqalaridan izma-iz kelayotgan xoʻjayin ularni, yalqovsanlar, deya taʼna qilishidan hadiksirab, baravariga ishga zoʻr berishardi. Boshoqlarni batamom yoyib tashlashdi. Quyosh borgan sari qattiqroq qizdirardi. Batraklarning koʻpchiligi – ochiqkoʻngil, quvlikni bilmaydigan odamlar. „Shunday oʻrish kerakki, bironta ham boshqoq qolib ketmasin“ – deyishardi ular. Ammo ularning orasida „qari boʻrilar“ ham uchrab turardi: ular, koʻpincha, qatordan orqada qolishga urinar, shunda qolganlarga ish ikki baravar ogʻirlashardi. Odamlar bekorga „Ogʻir-ogʻir, oʻrtadagilarga ogʻir“, demaydi. Ayyorroq va ziyrakroqlari chetga yaqin joyda boʻlishga intilardilar.

Sharif Ali oʻrtada turardi. Uning nazariga nimaldir ilashdi, nimaligini oʻzi ham bilmaydi. Uning old tomonida tolmadakkina kelishgan bir qiz ishlayotgan edi. „Shu menga yoqib qoldimi deyman? – oʻyladi Sharif Ali. – Yoʻgʻ-e. – U bu taxminini xayolidan chiqarib tashladi. – Hali goʻdak-ku. Ammo zoʻr ishlar ekan. Epchil, chaqqon...“

Tolmadek qizning yonida zuvalasi pishiq, gavadasi baquvvat bir juvon bugʻdoy oʻrayotgan edi. Faqat yomon kiyingan, hatto cholvori yirtiq-yamoq edi. Yirtiq joylaridan qizgʻish badani tashqariga shunday tiqilib chiqib turardi!

– Yashanglar, yigitlar, yashanglar!

Biqqi juvon oʻrilgan boshoqlarni tashlab, shundoq orqasiga oʻgirilgan edi, ortida ogʻani koʻrdi. Esankiradi. Nima qilishni bilmay, oʻroqni yana-da tezroq shigʻillatdi.

Sharif Ali:

– Yashanglar, yigitlar, yashanglar! – deb qichqirishda davom etdi. O‘zi esa zavq bilan juvonga baqrayardi. „Mana buni xotin desa bo‘ladi! Sog‘lomligini qarang! Faqat shunaqa zuvalasi pishiqlik juvonlardan sog‘lom bolalar tug‘iladi!“ U o‘zini chetga oldi, ammo bir zumda qaytdi.

„Bunday xotinni qancha yedirib-ichirsang, shuncha joning yayraydi. Yasantirsang ham maza qilasan! Ko‘rganning ko‘zi quvonadi. Zo‘r! Zo‘rligiga gap yo‘q. Yelkalari kengligi, qo‘llari kuchliligini qarang. Qayerdan keldiykin bu go‘zal jonon?“

Batraklar dalaning oxirigacha chiqib, orqaga qaytishdi. Sharif Ali yosh juvonnini ko‘zlari bilan yeb qo‘ygudek edi. „Zo‘r. Zo‘rligiga gap yo‘q. Yuzlari ham dumaloqqina. Terisi naq anorday. Chiroyli ayol chiroyli-da...“

Ular bir necha marta ko‘z urishtirib oldilar.

„U menga bir nima demoqchi, shekilli?“ – juvonnini qo‘rquv bosdi va nariroqqa ketdi. Sharif Ali esa hamon angrayar, juvondan ko‘zlarini uzolmasdi.

Batrak ayol chaylaga qarab ketdi. Demak, chaqaloqning onasi shu ekan-da, – fahmladi darhol xo‘jayin. Juvon cho‘nqayib, belanchakka egildi. Bola baland ovoz bilan yig‘lab yubordi. Kun issiq. Aftidan, bechora terlab ketganga o‘xshaydi. Bo‘yni va oyoqchalari qizarib ketibdi. Ayol tayoqchalarga ilib qo‘ygan fartugini olib, bolani yelpiy boshladi. Keyin ko‘kragini chiqardi.

„Sutim juda isib ketmasdan oldin uni emiza qolay“, – degan xulosaga keldi u.

Kichkina miqti, ona ko'kragini hech qo'yvor-
mas, tinmay so'rar, yana so'rar edi. Ko'rinib tu-
ribdi, kasal emas, baquvvat. Insholloh, tiqmachiq-
dan kelgan yigit bo'ladi. Ko'krakni ildizi bilan
yulguday bo'lib tortqilar edi.

Xo'jayin o'ng tarafning kattasini chaqirdi:

– Bu yoqqa kel-chi...

U darhol yugurib keldi.

– Nima deysiz, og'am?

– Bu yosh juvon kim?

Batrak ko'zini qiyshaytirdi:

– Bumi?

– Ha.

– Qishlog'imizdagi Sulaymon molboqarning xo-
tini, og'a. Yoshlarimiz har qayoqqa ketib qopti. Bo-
lalik bo'lsa ham uni olishga to'g'ri keldi.

Sharif Ali chaylachadan ko'zini olmasdi. Yon
taraf kattasi ham o'sha yoqqa qaradi.

– Men uni olmoqchi emasdim, juda ko'p yalin-
di. Erining aybi bilan qishloqdagi bir sigirning
oyog'i sindi. Oqsoqolimiz molboqarga jarima sol-
di, u bo'lsa bor-yo'g'i o'ttiz lira oylik oladi. Eng
past maosh. Bunday moyana bilan kun ko'rib
bo'ladimi? Mana endi xotini o'zini o'tga-cho'g'ga
uryapti – qishin-yozin ishlagani-ishlagan. Shu sa-
babli „Meni ham ola ket. Loaqal o'zimga biror gaz-
lama olarman, ko'ylaksiz qoldim“, deb yolvordi.
Uning, hatto ro'moli ham yo'q, og'am. Qo'lida uch
oylik chaqalog'i bor. Unga achindim, Xudo haqi,
judayam achindim.

– Oti nima?

– Oti Fotima, og'am.

– Ha, uning holi achinarli ekan, – dedi Sharif
Ali. – Mayli, ishlayversin. Yuz ellik lira yerda yot-

maydi. O'n kunda bir cholvorlik pul ishlab olsa yomonmi? Juda yasan-tusanga yetmasa nima bo'пти? Yoqimli ayol ekan, juda yoqimli.

– Yaxshi ishlaydi, – deb javob berdi batrak.

O'rim davom etardi.

Batrak chayla yonidan o'tarkan, Fotimani chaqirdi:

– Emizishni to'xtat. Xo'jayinning jahli chiq-yapti.

Fotima shosha-pisha ko'kragini tortib oldi, bolani qaytarib belanchakka yotqizdi va yugurib joyiga bordi.

Sharif Ali yana qator ortidan qo'zg'aldi.

Batraklar xo'jayin o'zlariga qarayotganini payqab, biroz mushshayishdi.

Hammadan ko'proq Fotima xavotirda edi.

„Izimdanda qolmay yuripti. Nega bolangni sudrab olib kelding, deb tashlanib qolsa kerak hozir. Uch oylik bolani kimga tashlab kelaman, axir? Erim boshqa bolalar bilan hozir nima qilayotgan ekan? Hamma yog'i ifloslanib, pashsha talab yotgan bo'lsa-ya? Yurak ham siqilib ketdi. Aqlli odam molboqarlik qilmaydi, aqlli xotin molboqarga tegmaydi. Hammaning sigir-buzog'iga qarash oson ekanmi? Qo'tondan chiqarar-chiqarmas egasi to'ng'illaydi. Biron ekinzor payhon bo'lsa – yana boshingda balo. Shu zayil molboqar bechora doim ikki o't orasida. Ulgurishing kerak, hammasiga ulgur. Beradigan oyligi choriqqa ham yetmaydi. Mening Sulaymonim esa ko'z ko'rib quloq eshitmagan lavanglardan. Bitta sigirni tosh bilan oyog'iga urib, yarador qilibdi. Biz o'zi ikki qurushni ham zo'rg'a topamiz-ku,

tag'in ikki yuz lira jarima to'larmishmiz. Uning o'rnida bo'lsam, o'lsamam to'lamasdim. Qishloqliklarimiz o'z mollariga o'zlari qarashsin. Qilgan ishini qarang: ketimizni yopadigan latta-puttamiz ham yo'g'-u, tosh bilan urishga balo bormi? Chaqalog'imni bu yoqqa olib keldim. Sharif Ali esa orqamdan qolmaydi. Biladiki: bolali xizmatchi xizmatchi emas.

Bel qurg'ur zirqiradi, egilmayapti. Yon taraf kattasi esa nuqul: „Hey-hey, bo'la qol“, deb qichqirib qo'yadi. Chap taraf kattasi bilan birga aqlsiz Boqiyning „O'zganing g'amini kim ham tushunar“, degan qo'shig'ini ayta boshlashdi. Ha, to'g'ri gap bu, o'zganing g'amini kim ham tushunadi deysiz? Ustiga ustak olamda yo'q issiqlikni ko'ring!“

* * *

Tushlikdan so'ng shabada esib hamma yengil tortdi. Ertalaboq aylanib yurgan cho'pon yana tepalik yonbag'rida ko'rindi. Bog' bog'lovchilar ishga baravar kirishgandi. Boshqoq bog'larini shu yerning o'zida uchta aravaga ortishdi. Sharif Ali esa hamon batraklar qatori ortida o'ralashardi.

„Menga kombaynning nima keragi bor? – takrorlardir o'ziga o'zi. – Hech qanaqa kombayn mening xizmatchilarimga yetolmaydi. Bir kunning o'zida butun boshli bir maydonda yig'im-terimni bitkazishdi. Bular ham o'rishadi, ham bog' bog'lashadi, ham tashib berishadi – hammasini o'zlari qilishadi. Xohlasam, barini bir kunda yanchtirib olishim ham mumkin. Voy-voy, bu Fotimasi munchayam zo'r-a! Yashavor, Fotima! Bir o'zi bir kombaynning ishini qiladi!“

Chindan ham Fotima ishni qoyillatdi. Ishlashi va epchilligiga qarab, batraklar unga „Kombayn“ deb laqab qo'yishdi. Holva olib kelishganda, Sharif Ali unga ko'proq berilsin, deb buyurdi.

– Axir, uning chaqalog'i bor, boshqalardan ko'ra ishlash unga og'irroq. Mayli, to'yib-miriqib yesin, – dedi u baland ovoz bilan xi-xilab.

– Fotima, og'amiz seni sevib qolganga o'xshaydi, – hazillashib kulib qo'yishdi batraklar.

– O'ziyam ishni qoyillatasan-da! Kombaynga o'xshab.

– Fotima kombayn-da o'zi!

Sharif Ali yana Fotimaga yaqinroq bordi, hamma yirtiqlardan do'ppayib ko'rinayotgan badaniga hirsli ko'z bilan yeb qo'yay deb qarardi.

„Xotinmisan xotin! – zavqlanardi u. – Asal! Faqat allaqanday tog' ayig'iga nasib qilgani achi narli. Qishloq molboqari degani chuvrindining chuvrindisi, eng qashshoq odam degani. Loqaq orqasini bekitib yurishga yaraydigan biron ko'ylak ham olib berolmaydi. Uni boqolmaydi ham, buni qarangki, shundoq bir qashshoq odam – uylanibdi-ya! Och-yalang'och bo'lsa ham, qanday zo'r xotinni qo'lga kiritibdi! Butun qishloqda boshqa bunday xotin yo'q. Uni erkalatish va asrab-avaylash kerak. Qimmatbaho matolar kiygizib yasantirish kerak. Ertalab qaymoq bilan asal yedirish kerak – qancha xohlasa shuncha yesin. U chuvrindida bunga pul qayoqda?“

Chayladagi go'dak tinmay yig'lay boshladi. Fotimaning yurak-bag'ri ezilayotgan bo'lsa ham, qatordagi joyini tashlab ketishga botinmasdi. Faqat o'sha tomonga bildirmay qarab-qarab qo'-

yardi. Ammo qanday qilib ketsin, og'a undan ko'zini olmay orqada turibdi?

– Bor, kichkinangni emizib kel, – ruxsat berdi Sharif Ali.

Fotima chaylachaga oshiqdi.

Sharif Ali maydonning yon tomoniga qarab yurdi. U yerdan ketma-ket boshqoq bog'lari ortilgan aravalar jo'nab ketayotgan edi. Boshqoq bog'lari borgan sari kamayib, dalalar yalanglashib borardi. Tepalikdagi cho'pon ham bu yoqlarga goh-goh qarab qo'yar, podasini tezroq g'alladan bo'shagan shu ang'izga qo'yvorgisi, shu yerlarda boqqisi kelardi. Poda miriqib to'yguncha, u ham kunbaychilar bilan u yoqdan bu yoqdan gaplashib olish mo'ljalida edi.

Sharif Ali chaylacha yoniga keldi. Go'dak iliq sutni ochko'zlarcha so'rardi.

– Fotima! – past ovoz bilan chaqirdi Sharif Ali, uning yoniga o'tirarkan. U juvonning yelkalaridan, kichkina ro'mol o'ragan boshidan, ochiq tomoqlari va ko'kraklaridan ko'zlarini uzmasdi.

Fotima tizzalarini zichlashtirib, qizargancha ochiq joylarini to'sdi.

– Assalomu alaykum, og'a, – deb qo'ydi hurmat va hadik bilan.

– O'g'ilchang juda chiroyli ekan, Fotima.

Ayol indamay yutinib qo'ydi.

– O'zing ham juda chiroylisan, odam qarab to'ymaydi. Shunday shirin nashvati nok allaqanday tog' ayig'iga nasib qilsa-ya! Omading yo'q ekan!

Fotima unga qiya nazar tashladi. Sharif Ali yaqinroq surildi, butunlay bezbetlashdi.

Kunbaychilar xirillagan ovoz bilan baqirib: „He-hey“ larini aytishardi. Cho‘pon podani yonbag‘irdan pastga hayday boshladi.

– Fotima, nega shu paytgacha seni ko‘rma-dim-a?

Fotima unga o‘girildi. Endi ular shundoq yuzma-yuz, tizzalari tizzalariga tegib o‘tirishardi. Yuraklari gurs-gurs urar, nafas-lari bo‘g‘izga tiqilardi.

– Agar ko‘rsang nima bo‘lardi? – deb qo‘ydi kunbaychi juvon bo‘g‘iq ovoz bilan.

– Seni ering bilan o‘z qishlog‘imga olib ketardim.

– Sizlarning qishlog‘ingizda molboqar yo‘qmi?

– Menga molboqar kerak emas. Kim kerakligini o‘zing tushunasan-ku.

Fotima tizzalarini o‘ziga tortdi. Ko‘kraklari yana ochilib qoldi.

Sharif Ali oldinga surildi.

– Menga sen keraksan... – dedi u. – Lablaringning asali, Fotima... Ko‘zlaringning cho‘g‘i, Fotima... Allohning jannatidan qora tutlaring...

Fotima titrab-qaltirab ketdi.

– Tog‘ o‘rmonlarining ajoyib qushi. O‘tloqlarining nafarmon gunafshasi. Ohu. Jonim Fotima!

– Sen meni shirin gaplar bilan yo‘ldan uraman deb o‘ylama... qush... chiroylisan... – juvon nihoyat o‘zini yig‘ib oldi. – Menday bir kambag‘al bechoradan nima istaysan sen?

Og‘a yuziga boshqacha tus berdi.

– Eh sen uyatsiz-ey! U juvonga tik nazar tashladi: qarasa, hamla qiladigan...

– Meni uyatsiz dema, Sharif Ali og‘a. Men hech qanday uyat ish qilganim yo‘q. Sen menga og‘asan.

Muhtaram, obro'li odamsan. Bu kattakon vodiya seni bilmagan odam yo'q... Yaxshilikcha jo'na bu yerdan. Menga tegma. Tushundingmi?

– Xo'jayining bilan qanaqa gaplashyapsan?

Fotima xo'mraydi, yuzlari qorayib ketdi. Qichqirib, odamlarni yordamga chaqirib o'tirmadi. Sharif Ali baquvvat, pishiq kishi – naq qoyatoshning o'zginasi edi. Ammo Fotima birdan sapchib turdi va qayerdandir paydo bo'lgan allaqanday jasorat unga kuch berdiki, po'latday quyma mushti bilan to'ppa-to'g'ri Sharif Alining basharasiga tushirdi. Keyin yana bitta soldi.

– Ey la'nati, senga aytdim-ku, menga shilqimlik qilma deb.

Sharif Alining og'zi-burni qonga botdi. Boshi aylandi. Xuddi atrofdagi tog'lar ustiga yiqilgandek edi. Daraxtlar uchiga turib qolganga, ildizlari havoda tebranayotganga o'xshardi.

– Yana bir marta qo'l tekkizib ko'r-chi! – deb pishilladi Fotima, u hamon mushtlarini qisib turardi. U o'zining shunchalik kuchi borligidan, dovyurakligidan hayratda edi.

– Xo'jayining bilan shunday muomala qilishga qanday hadding sig'di? – deb g'o'ldiradi Sharif Ali.

– Xo'jayin bo'lsang o'zingni xo'jayinday tut. Qo'llaringga erk berma.

– Qanday hadding sig'di...

– Shunday sig'di, Xudo joningni olsin!

U o'rnidan turdi. Yerdan tayoqchalarni sug'urib oldi, lattalarga o'radi.

Bolani opichib, qishlog'i tomonga yonbag'ir osha yuqorilab ketdi.

Sharif Ali Fotimaning uzoqlashgan sari kichrayib borayotgan qaddi-qomatiga indamay qarab turardi. Ikki marta xaxolab qo'ydi.

– Og'aga tirnoqcha ham hurmat degan narsa qolmadi! – dedi asta to'ng'illab.

Turmoqchi bo'ldi-yu, ammo turolmadi.

U bir necha daqiqa qimirlamay yotdi. Batraklar „He-he-hey“lab qichqirgancha dalada o'rimni davom ettirishardi. Shu chog' birdan cho'pon yaqiniga keldi. Sharif Ali og'zi-burning qonlarini artib olmoqchi bo'ldi-yu, ammo ulgurmadi.

– Iya, Sharif Ali og'a, senga nima bo'ldi? – deb so'radi cho'pon.

– Nima ishing bor? – yirtqich hayvonlarday jirilladi Sharif Ali. – Nega ahmoqona savollaring bilan senga dahli yo'q narsaga burningni suqasan? Yo'lingdan qolma, it...

– Ha-a-a! – deb chuqur xo'rsindi hayratdan esankirab qolgan cho'pon. – Nima bo'ldi, muhtaram og'aginam? Og'zi-burning qop-qora qon ekan, shuning uchun nima bo'ldi, deb so'rovdim-da. Axir, sen bizning xo'jayinimizsan.

– O'chir! Yo'qol tug'ganingning oldiga! Bo'lmasa, hozir turib basharangga shunday tushiramanki, tug'ilganingga pushaymon bo'lasan!

– Yaxshi, og'a, ketyapman, ketyapman.

– Tuyog'ingni shiqillat, tezroq-tezroq!

Sharif Ali o'z g'azabini hech qanday aybi yo'q cho'ponga to'kib-socharkan, shu asno Fotima xo'jaynini qanday boplab urganini xayolidan o'tkazgancha asta-sekin tog'ga ko'tarilishda davom etardi.

XONIMLAR KUNI

Inson bitta odamga bitta voqeani ming marta, har safar bir xil jumlar bilan hikoya qilib bери-shi mumkinmi? Nahot shunday qilib bo'lsa?

Seni ko'rmay-bilmay sog'inayotganimning nechanchidir kuni. Anqara-Istanbul orasidagi o'tgan yozdan qolgan shamollar xonamning ochiq derazalaridan kiradi. Atrofda kitoblar, daftar va yana allaqanday qog'ozlar sochilib yotibdi. Men esa yozishdan to'xtamayman. Narigi xonaga olib kiruvchi eshikdan g'arib bir kulgining qo'rg'oshinday og'ir saslari eshitaladi... Hech qanday maqsadsiz, orzu-umidlarsiz ayollarning qahqaxasi... Kulgi saslari tobora balandlaydi, to'lqin-to'lqin bo'lib xonamga yoyiladi. Narigi xonadagi ayollarning bir vaqtning o'zida ham kulib, ham kimnidir qarg'ashga, la'natlashga kuch topolgani meni hayron qoldirardi. Yaxlit bir suhbat ichida besh xil mavzu muhokama qilinadi. Dengizdan daryolarga tarqalayotgan suvlar kabi ajralgan mavzu oqimlari bir-biriga qorishib ketardi. Mening xayolimda esa faqat ishq dolg'alanayotir. Tushunyapsanmi, ular shu yerda! Narigi xonada o'tirishibdi. Hech narsadan bexabar g'iybat o'chog'iga o'tin qalashmoqda. Bugun xonimlar kuni bo'lgani uchun kimdir ularni biznikidagi ziyofatga chaqir-

gan. Xolalar, onalar, buvilar tuz yig'ilgan tizzalariga titroq qo'llarini qo'ygancha nimalarnidir vaysashadi. Ularning atrofida qaysidir qarindoshning o'g'limi yo qizimi aylanadi. Eski gina-kudratlarning badbo'yi havoga yoyiladi.

Uy sohibining kech kelgan mehmonga qilgan ginasi, mehmonlarning bir-biridan qilgan o'tmish ginasi... Bu ginalarning hidi anjir va dolchin tayoqchalari hidiga qo'shib xonani to'ldirib yuborgandi. Ha, havoda yana mening sog'inchimdandan tarqalgan ismingdek latif bir is ham bor ediki, buni o'sha amma-xolalar sezishga o'ziz.

O'rnimdan turib tashqarilayman. Ikki qadam yursam senga, zinalar ostidagi maxfiy xonamga yetaman. Ammo.. men bu ayollarni tashlab keta olarmikanman? Ularsiz yashay oladi, deb o'ylaysanmi meni? Hay mayli...

Bu ayollarga aralashib ketolmayman, ammo uzoqlashish ham qo'limdan kelmaydi.

Kishibilmas bir xotirjamlik ila yerga cho'kaman. Tinglayman. Tinglarkanman, seni eslay boshlayman...

Esingdami, har bir yangi kun eskisini takrorlayverar, biroq u nimasi bilandir o'zining boshqalarga o'xshamasligini bildirib qo'yaverardi. Har bir lahzaning o'ziga xos ohangi bor edi. Narigi xonadagi ayollar ham yashaganmikan shunday kunlarni? Ular ham xonimlar kunida men kabi kimnidir... kimdandir o'zi-da bilmas nenidir kutganmikan? Ularning vaysashlarini ko'p eshitganman. Suhbatlasharkan, o'sha amma-xolalar ming xil mavzuni o'rtaga tashlaydilar. Men esa bu mavzular ichidan uchtagina harfli so'z – ishqni qidi-

rardim. Ilinj bilan boqardim ularning yuzlariga. Hech bir yangi narsani sezmasdim. Bu yerda qay bir ayolni g'iybat qilayotgan xolamni, aniq bila-man, boshqa yerda boshqa xotinlar g'iybat qilishyapti. Boya aytganimdek, bir odam ayni bir odamga bitta voqeani bir xil so'zlar bilan ming martalab aytib berishi va bundan ming martalab zavq ola bilishi mumkinmi? Mumkin ekan. Ular bir-birlariga o'n yil avval o'lgan o'gay tog'a-sining xotini kim bilan ketib qolgani-yu, uch yil oldin ketib qaytmagan qo'shnilari haqida hikoya qilaveradilar. Buni, hatto men yodlab olganman. Birdan ichim to'lib ketadi. Xonimlar kunida ham shunday xotirjam bo'lish mumkinmi? Ularni yaxshi ko'raman, biroq yuragimning tubida naf-ratmi, kuduratmi, qandaydir mendan avval tug'il-gan sezim bor bu ayollarga nisbatan. Xonimlar kunida yig'ilgan bu urug'-aymoqlar bir-birlariga nima uchun talpinishini bilarmikan?

Bola edim. Onam etagi bilan burnimni artib qo'ydi-yu, ayollar orasiga qo'yib yubordi. Men bir chekkada ularning gap-so'zlarini, nigohidan taralayotgan allaqanday hidlarni va o'zimning feruzarang jimligimni tomosha qilib o'tirardim. Nima ham der edim ularning orasida? O'z o'rnim bo'lmagan joyda o'z so'zim bo'lishi mumkinmi? Kimning qizi to'rda, kimniki poygakda o'tir-ganining menga nima farqi bor? Undan ko'ra tin-may javrayotgan xolalarimning devorga tushgan soyasiga qarab, soyalar teatrda o'tiribman, deb tasavvur qilib qo'ya qolsam-chi? Ehtimol... ehti-mol, umrimning eng baxtli damlari shu davralar ichra o'tayotgandir? Mayli, nima bo'lganda ham,

meni doim aytilgan emas, balki aytilmagan soʻzlar koʻproq qiziqtirgan.

Axir, koʻrmaysizmi, ular xonimlar kunini nishonlashmayapti. Men uni bir billur sukunat bilan qarshi olmoqchi edim. Nima deysiz endi, narigi xonada bazm boʻlayotir. Ular baland pardalarda suhbatlashishardi. Bir-birlariga shu qadar ichki nigoh bilan qarashardiki, bilmagan odam bu xotinlar bir-birlarini ilk dafʼa koʻrib turishibdi, deb oʻylardi. Mayli, menga nima? Oʻzimni amma-xolalarimning soʻzlaridan taralayotgan islar oqimiga otaman. Suzib borarkanman, ichimda kimdir, kun kelib sen ham shu befahm xotinlardan biri boʻlasan, deyotgandek boʻlardi.

Oʻtirgan yerimdan turib ketaman. Ichkariga kirishni xayolimga ham keltirmayman. Koʻnglim hech nima tilamasdi. Hech narsa yozmoqchi ham emasman. Na oʻqish, na qayernidir timirskilash, na oʻylash, na yashash... na oʻlish... Hech narsani istamasdim. Ammo... axir, bugun xonimlar kuni-ku! Zinalardan ilgarilayman. Kirganimni koʻrib xotinlar bir jim boʻladi-yu, ichlarida, salom ham bermaydi befarosat, degancha yana vaysashga tushib ketishadi. Xolam va qoʻshni ayolning orasiga tiqilaman. Yana xonimlar kuni haqida oʻylay boshlayman. Kimdir bir lagan shirinlik qoʻyadi oldinga. Yonimdagilarning gap xaltasi kattaroq ochilib, yuz martalab eshitganim – Rafiqa xonimning kechki sayrda erini begona ayol bilan qanday ushlab olgani haqidagi hikoya boshlanadi. Bu voqeani hali eshitmagan, davraga yangi kelgan kelinlar ham Rafiqa xonim ammasining qiziday oraga luqma tashlab qoʻyadi. Men

esa jimman. Faqat jim. Axir, bugun xonimlar kuni ekanini ular bilmasa, men aybdor emas-ku? Og'zimda yetilib pishgan anjirning ta'mini tuygancha ularni tinglab o'tirishdan boshqa ilojim yo'q. Men... doimgidek jimman.

*Turk tilidan
Mirzohid MUZAFFAR tarjimasi*

MUNDARIJA

Nashriyotdan	3
Ibratli tasodif.	
<i>Miad Hakimov tarjimasini</i>	5
Masxaraboz.	
<i>Ma'rufjon Yo'ldoshev tarjimasini</i>	7
Jo'ravoz bo'lib	9
Idol Branski.	
<i>Miad Hakimov tarjimasini</i>	11
Agar.	
<i>Mehmon Islomqulov tarjimasini</i>	13
Boriga baraka.	
<i>Shodmon Otabek tarjimasini</i>	16
Shafqatli it.....	21
Chegara ustidagi uy.	
<i>Nosir Muhammad tarjimasini</i>	23
Yashasin qashshoqlik!	
<i>Miad Hakimov tarjimasini</i>	32
O'zing aybdorsan.	
<i>Shodmon Otabek tarjimasini</i>	40
Adabiyot muxlisi.	
<i>Shodmon Otabek tarjimasini</i>	48
Esini kirgizib qo'ydi.	
<i>Shodmon Otabek tarjimasini</i>	55
Odam qanday aqldan ozadi?	
<i>Shodmon Otabek tarjimasini</i>	64

Chaqaloq.	
<i>M. Davron tarjimasi</i>	73
Issiq kunda.	
<i>M. Davron tarjimasi</i>	98
Qush doni.	
<i>Gulbahor Abdulloh qizi tarjimasi</i>	108
Samolyot chiptasi	112
Otamning ishi.....	127
Kombayn	138
Xonimlar kuni	
<i>Mirzohid Muzaffar tarjimasi</i>	153

Adabiy-badiiy nashr

FAQIR BOYQURT

SAMOLYOT CHIPTASI

Hikoyalar

„Ziyo nashr“ nashriyoti
Toshkent – 2022

Muharrir	<i>Malika Kamolova</i>
Badiiy muharrir	<i>Bahodir Ibragimov</i>
Musahhih	<i>Zikrilla Mamatov</i>
Sahifalovchi	<i>Surayyo Sunnatullayeva</i>

Nashriyot litsenziyasi AA № 0008, 27.03.2019
19.08.2022-yilda bosishga ruxsat etildi. Qog'oz bichimi
84x108^{1/32}. Ofset qog'oz. „Bookman Old Style“ garniturasida
ofset usulida bosildi. Shartli bosma tabog'i 8,4.
Adadi 1000. Shartnoma № 11-22.
Buyurtma raqami

„Ziyo nashr“
Mas'uliyati cheklangan jamiyat
Toshkent shahri, Uchtepa tumani, 23-mavze, 42-uy.

„DIZAYN-PRINT“ va „Yangi asr avlodi“
bosmaxonalarida chop etildi.

„DIZAYN-PRINT“ MCHJ, Toshkent shahar, Chilonzor tumani,
Cho'ponota ko'chasi, 28-a uy.

„Yangi asr avlodi“ MCHJ Toshkent shahar, Chilonzor tumani,
Qatortol ko'chasi, 60-uy.

TURK YOZUVCHILARINING
SARA HIKOYALAR TO'PLAMI

SAMOLYOT CHIPTASI

ZIYO NASHR

fb.com/ziyo.nashr

ziyonashr@mail.ru

ISBN 978-9943-8520-5-1

9 789943 852051